

# HÍD

IRODALOM • MŰVÉSZET  
TÁRSADALOMTUDOMÁNY

GOBBY FEHÉR GYULA, BÖRCSÖK ERZSÉBET  
ÉS NÉMETH ISTVÁN PRÓZÁJA

MIHAJLO PANTIĆ: NEM JUT ESZEMBE EGY MONDAT

FIATALOK MŰHELYE

UTASI CSABA HÁBORÚS NAPLÓJA

HÓZSA ÉVA ÉS VIRÁG GÁBOR TANULMÁNYA

BELA DURANCI: BUCKA-GÁNYÓ

KÖNYV-  
SZÍNI- KRIKKA  
KÉPZŐMŰVÉSZETI

2001

Május

---

HÍD  
IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI  
FOLYÓIRAT

Alapítási év: 1934  
LXV. évfolyam

---

Fő- és felelős szerkesztő:  
Bori Imre

A szerkesztőbizottság tagjai:  
Bordás Győző  
Gerold László (kritikai rovat)

Kéziratgondozás:  
Buzás Márta

---

TARTALOM

- Gobby Fehér Gyula*: Újvidéki sorozatfilm (*novella*) 433  
*Börcsök Erzsébet*: Titok (*novella*) 443  
*Stevan Raičković*: A művész torzója című kéziratból 449  
*Csonka Margaréta*: Szerelem, szomorúbb a halálnál 452  
*Németh István*: Miért nincs kiscsikó Hegyesen? (*helyzetjelentés*) 457  
*Mihajlo Pantić*: Nem jut eszembe egy mondat (*próza*) 477  
*Bencsik Emese* versei 483  
*Fiatalok műhelye*  
*Ivo Andrić*: Szimán aga története 486  
*Roald Dahl*: A plébános öröme 490  
*Gunter Preuss*: Megmozdult a föld 492  
*Edgar Allan Poe*: Eldorádó 494  
*Vlada Stojiljković*: Egyes szám, harmadik személy: én 495  
*Gabriel Roybal*: Szavakkal el nem mondható 499  
*Jonathan Davis*: Az én ajándékom 500  
*Dragan Jovanović Danilov*: Ikonosztáz a világ végén (*regény, III.*) 502

## ÚJVIDÉKI SOROZATFILM

GOBBY FEHÉR GYULA

Laci kerékpárral érkezett Újvidékre. Az apja is eljött vele, hogy lakást találjanak a fiatal egyetemistának. Fáradtan bicikliznek le-föl, s végül a Puskin utcában kivesznek egy fáskamrára hasonló helyiséget, amit a házínéni szerint jól lehet télen fűteni. A házínéni kisebbik lánya éppen mosdik az udvaron, a lavór fölött lassúdad himbálódzást folytat két körtényi melle. Lacinak majd kiesik a szeme, de Nelli nem törődik vele, ő Zoranra gondol, akivel együtt tornászik a központi Partizán Tornászklubban, s aki olyan szabályosan fejlett fiatalember, hogy olyat csak az anatómia-szakkönyvben látott eddigelé a leány. Zoran már harmadéves. Udvarol egy banktisztviselőnőnek, aki nagyon bizalmatlan mindenkivel szemben, mert nemrégén élte át harmadik szerelmi csalódását. Zoran siettetné a beteljesülést, mert Banjalukából egyre szomorúbb levelek érkeznek, a családfő beteg, fogy a pénz, jó volna fészket szerezni a városban. Mirna csak azért sétál esténként a fiúval, hogy bosszantsa régi szerelmét, aki hűtlen lett hozzá egy Katrina nevű kereskedőlány kedvéért. Mirna kézen fogva vezetgeti Zorant a korzón, esetleg fizet neki egy konyakot a Putnik hotel teraszán, s ha megpillantja Katrinát meg a volt vőlegényt, hatalmas kacagásban tör ki, erőlteti a dolgot, hogy rápillantsanak, észrevegyék állítólagos önfeledt boldogságát. Ez a bosszúja, de taktikája nem túlságosan sikeres. A pár magától is veszekszik már, mert Katrinának a kezét megkérte a főnöke, Pavel Kohout, egyre menőbb fej a vállalatban, mert nemcsak üzletvezető, nemcsak párttitkár, hanem magánúton elvégezte a közigazgatási egyetemet is, és

mindenki a jövődő igazgatót látja benne. Pavel a siker megszállottja, egyre-másra fekteti le a nőket, a kollégák irigykedve számolják, hányan hemperegtek vele a cukroszákok tetején, azt meg el sem hiszik, hogy van ereje esténként a tánctermekekben hetyegni, pedig valóban van. A kereskedelmi igazgató titkárnője, Svetlana is szerelmes belé, tippeteket ad neki, miről beszéljen a pártüléseken, titokban lemásolja számára az elkészített fejlesztési tervet, hogy fölkészülhessen a nyilvános vitára. Katrina megleszi őket, amint az íróasztal mögé húzódva kefélnek, s összeveszik az édesanyjával, mert az asszony azt követeli, hogy saját fajtájához menjen férjhez, ne keveredjen másokkal. Svetlana volt férje Šibenikben dolgozik, hosszú leveleket ír az asszonymnak, amelyekben a tengerpart szépségeivel csábítgatja, hívja, állást is talált számára, azzal fenyegeti, hogy egyszer ellopja a kisfiát, ha nem költözik vissza hozzá. A nő idegeskedik, de jár hozzá egy verbászi férfi, akit a kereskedők évi bálján ismert meg, azon töri a fejét, hogy férjhez megy Radosavljevičhez, s eltűnik Újvidékről örökre.

\*

Laci követi Nellit a tornászegyesületbe, de hiába iratkozik be, még a kötélén sem tud felmászni, kénytelen belátni, hogy itt nem sok keresnivalója van. Dühösen nézi, milyen mutatóványokra képesek a tagok, s fölízgatja, hogy a lányok kinyúlt, régi meze alól kitűnik tekergő szőrzetük. Amikor hazafelé tolja a kerékpárt, találkozik egy falubeli fiúval, Tiborral, aki hívja, jöjjön be a Rádióba, ott szükség van jó fejekre, ők maguk készítik az ifjúsági műsorokat. Laci már első alkalommal szerelmes lesz Gizikébe, aki mindig mosolyog rá, kedvesen megsimogatja az arcát, de később nem törődik vele, mert állandó fiúja van. Marko komolyan udvarol Gizikének, együtt járnak órákra a jogi karon, jegyzeteiket kicserélik, a parkban tanulnak, a lány nem is sejti, hogy a férfinak felesége, két kisgyereke van Borban. Tibor jön rá a dologra először, véletlenül olvassa el a padlóra esett levelet, de nem meri elárulni az ügyet senkinek, attól fél, hogy Marko leszámol vele. Tibort Judit követi, mint az árnyék, szombatonként ebédre hívja a Telepre, mindig húsleves, sült krumpli, bécsi szelet van az asztalon. Judit anyja kezd úgy bánni a fiúval, mint saját gyerekével, Tibor kénytelen minden szombaton kitalálni valami ürügyet, hogy ne kelljen kipattynogni a Telepre. Neki a

román szerkesztőség egyik gépírónője, egy bánati származású, éjfekete hajú Sandra tetszik nagyon, virágot hoz neki, az egész román szerkesztőség röhög, de a fiú nem tágít. Sandra fiatalos kinézésű, azonban egy házasság már mögötte van. Maga is legszívesebben nevetne a fiú igyekezetén, viszont annyira magányos és olyan szüksége van valamiféle elismerésre, sikerre, szeretetre, hogy néha cukrászdába megy Tiborral. Itt találkozik Evremmel, a visegrádi orvossal, aki továbbképzésre jött a városba, s először nem is akarja elhinni, hogy a csinos kis fekete éppen miatta jött vissza egyedül a cukrászdába. Késő este az alvó lány mellett azon gondolkodik, nem olyan rossz hely ez, ha talál állást, el is helyezkedhetne a városban.

\*

Laci komoran hallgatja a kamra vékony falán keresztül az idősebbik testvér, Klárika viháncolását. Klárikánál éppen Mihály, a hajógyár egyik technikus a főszereplő, de a lány nem válogatós, mióta Laci beköltözött hozzájuk, harmadik vőlegénye van. Laci fintorogva emlékszik rá, hogy őt is megkörnyékezte a lány, de nem lett a dologból semmi, ő úgy tett, mint aki nem érti a teljesen nyílt célzásokat, a lány másfelé fordult, ő meg azóta is szégyelli a gyávaóságát. Mihály ősz végén jelent meg, de csak azért, mert a szüreti bálon hancegett a társaság előtt, hogy egyetlen este képes magába bolondítani egy nőt, s nézelődés közben Klárika tekintetével többször is találkozott a szeme. Mihály tavaszra megy katonának, úgy képzei, akkor megszabadul a lánytól, s ha leszolgálta az idejét, megkeresi az igazit. Az igazi Jelena, a gyári tervezőiroda egyik mérnöke, aki már régen kinézte magának a fiút, de még nem szánta rá magát, hogy valamiképpen megismerkedik vele. Amikor magyarázza az új technológiát, elmélázik Mihály töprengő arcán, gyűjti a bátorságot, hogy munkaidő után behívja az irodába. Két legényember is dolgozik vele, de hiába teszik a szépet, Jelena már választott. Janez Piranból érkezett a gyárba, egész életében arra készült, hogy majd a koperi kikötőben és hajógyárban dolgozik, az ösztöndíjat is tőlük kapta, ott azonban műszaki fölöslegnek nyilvánították, mielőtt munkába lépett volna, dühében megpályázta az újvidéki állást, s nagy meglepetésére fel is vették. Janez alacsony fiatalember, hallgatóg és szerény, a háziasszonya kommandálta össze Szilágyi Amállal, aki szintén csendes és félénk teremtés. A mások

által összehozott pár csodálatos módon jól el van egymással, Amál titokban lesi a szlovén fiút, aki még nem ajánlott neki semmi rosszat, pedig egyikük se gyerek már. Megbeszélték, hogy újévre látogatják meg a pirani szülőket, abban reménykedik, hogy majd útközben megesik, aminek meg kell történnie. Amál testvére Attila, aki segéd a hajógyári lakatosműhelyben, folyton ugratja a lányt, hogy siessen, nehogy kiszáradjon, mielőtt meglocsolják. Attila azt képzei, hogy az életről mindent tud, mert egy nyári mulatozás után hazavitte magával a kocsmai énekesnő, és addig hancúrozott vele, amíg el nem aludt. Attila még akkor is ügyködött, mikor a hölgy már hortyogott, s másnap összes ismerősét megeskette, hogy hallgasson, mint a sír, aztán minden részletét elmesélte az éjszakának. Elismert szakteknitely lett korosztályában.

\*

Laci fázott a hideg éjszakákon. A kamra fala túl vékony volt, a korai tél túl hideg. Hiába vett az apja fát, s hiába hozatott egy szekérderék szenet, a dobkályha nem tartotta a meleget. Laci új lakást keresett a városban. Végül Ferihez költözött lakótársnak. Ferinek csak egy kikötése volt, ha jön hozzá a nője, Laci tűnjön el otthonról, s meg ne jelenjen, amíg a nő benn tartózkodik a lakásban. Könnyű feltételnek tűnt meg egyezéskor, később kiderült, alig tartható, mert a nő szinte minden délután ott volt Ferinél. Laci megnézett minden filmet minden moziban, fölkereste ismerőseit, szemtelenül ott üldögélt náluk, amíg ki nem tuszkolták azok is. A nő, ahogy Feri nevezte, valóban nagyvilági nő volt, ismert férj ismert felesége, aki rendszeresen kifizette a labkért, néha nagyobb pénzüsszeget hagyott az éjjeliszekrényen, cserébe rendszeres ellenszolgáltatást is követelt. Feri büszke volt rá, hogy eddig nem panaszkodott szolgálataira. Laci közben szerelmes lett Konrád feleségébe, egy pici termetű, babaszerű nőbe, aki mosolyogva tűrte, hogy körülötte ügyetlenkedjen. Plátói szerelem volt, Laci megremegett, ha sikerült hozzáérnie Babuci kezéhez. Konrád sokat utazott, amíg távol volt, Laci folyton ott lógott az asszonymál, az ismerősök már suttozni kezdtek viszonyukról, senki sem tudta, hogy Babucinak másfajta szokásai vannak. Éjjel kijárt a vasútállomásra, ha talált magának megfelelő pasit, hazavitte. Egyszer betegséget kapott, Konrád vette észre magán a furcsa jeleket. Kétségbeesetten szaladgált a bőrgyógyászhoz, amíg fel nem

világosították, hogy hiába kezelte magát, ha az asszonyt nem hozza magával. Elvette feleségül a bőrgyógyásznál dolgozó ápolónőt, gonosz nyelvek szerint az legalább tudott vigyázni magára. Konrádot kinevezték főosztályvezetőnek a közlekedési minisztériumba, kevesebbet járt te-repre, viszont csábítgatni kezdték az osztályán dolgozó tisztviselők.

\*

Laci bekerült az Ifjúsági Szövetség tartományi választmányába. Tudta, hogy nem aktivitásának köszönheti a kinevezést, mégis elégedett volt, mert új kapcsolatokra tett szert, új távlatok nyíltak meg előtte. Ha az ifjúsági elnök magyarlakta falvakba utazott, néha Laci ment vele. Az elnök szerette, ha ily módon is jelét adja, hogy érvényesülni engedi a nemzetiségieket. Néha be is rúgtak, az elnök is legényember volt, ha alkalom akadt, kecerészte a nőket. Topolyán Lacinak is szerzett barát-nőt, a fiú majd elszaladt a félelemtől, amikor ágyba kellett bújni a szokatlanul hosszú hajú és nagy mellű nővel, aki neki jutott. Attól tartott, hogy szégyent vall, de a dohányszagú, bepálinkázott nő nem vett észre semmi szokatlant, rőtyögve rángatta magára Lacit, a többit a természet tette. A nő csakhamar húzta a lóbórt, a fiú hozzábújt, mert fázott a hideg szobában. Az elnök néha megkérdezte, tartja-e a kapcsolatot Zorával, de Laci sohasem válaszolt a kérdésre. Amíg nem kérdezték, nem is jegyezte meg, hogy Zorának hívják a lányt. Rendszeresen járt a gyűlésekre, felfedezte, hogy egy ruszin kolléganője is mindig ott van. Katya aktivista volt, őszintén hitt a mozgalom fontosságában, szidta a fiút, amiért kimaradozik az egyetemről. Kölcsönadta a jegyzeteit, segített neki a szemináriumban, egyszer csak azt vették észre, hogy hiányzanak egymásnak. Laci érezte, hogy színt kell vallania, nem ülhetnek tovább napokig az asztal mellett anélkül, hogy tisztáznák kapcsolatukat, de egyre halasztgatta a beszélgetést. Egy nap levelet hozott a posta. Meghívó volt benne. Katya és szülei tisztelettel meghívják a lány esküvőjére, amelyet vasárnap délelőtt rendeznek meg a keresztúri templomban.

\*

Laci lassan kikopott az egyetemről. Esténként társaságba járt, ha nem hívták sehova, vendéglőbe ment. Már nem szorult az otthoni támogatásra, többet keresett alkalmi munkával, mint apja a falubeli kender-

gyárban. Valamikor osztálytársnői szinte mind férjhez mentek a faluban. Gyerekkori szerelme, Elvira két gyereket szült, a faluba költözött nőgyógyász felesége lett. Laci sajnálkozva nézte. Nemcsak azért, mert melle megpuhult, inkább azért, mert elhitte, amit meséltek, hogy a nőgyógyász csak akkor nem él vissza helyzetével, ha a páciens hangosan tiltakozik. Egyszer találkozott Klárikával a Putnikban, de a lány egy Esad nevű albán ügyvéddel táncolt, megittak együtt két konyakot, aztán Laci magára maradt az asztalnál. Leggyakrabban Učoival, a tanítóval járta a várost. Učónak rengeteg nője volt, mindenki irigykedett rá, de egyszer kékre-zöldre verve jelent meg az értekezleten, a szünetben sírva vallotta be Lacinak, hogy elhagyta a szerelme, Uroš. Az említett Uroš majd kétméteres birkózó volt, országos bajnok, a meccseken egész kórus kísérte fogásait, a lányok izgalomtól remegve tapogatták szörnyű izmait. Eljárt az Egységbe Melinda is, aki társaságot keresett, de undorodott az erőszaktól. Neki a zongoratanárnője kívánt udvarolni, sápadt, magányos szépség, hosszú ujjai úgy simogatták a billentyűket, hogy Melinda megriadt a mozdulatoktól. Azon gondolkodott, hangszeret cserél, viszont Gábor, a hegedűtanár nyíltan fogdosta a lányokat, ha a hangszer tartásáról beszélt, mindig a lányok hátához tapadt, mikor elvált tőlük, nadrágja nevetségesen kimeredt. Gábor a könyvkereskedés pénztárosnőjét vette feleségül, Vivi két gyereket szült neki, de nem tudott gazdálkodni, tizedike körül már nem volt egy fityingjük sem. Vivi szeretett volna visszamenni a könyvkereskedésbe, de András bácsi, a főnök nem fogadta vissza, mert Juliskát, az unokahúgát helyezte a pénztárgép mögé, és elhittette az igazgatóval, hogy Vivi működése alatt minden hónapban hiányuk keletkezett.

\*

Lacit megkörnyékezte a város alelnöke. Vacsora közben tudtára adta, hogy támogatná kinevezését egy jól fizetett állásba, ha utána ő is támogatná a székváros terveit, mikor a politikusok pénzügyekben döntenek. A fiú először föl se fogta, hogy jó üzletet kötött, de helyzete gyorsan megjavult, végre szabónál készítettett öltönyt, olasz cipőt vett, selyeminget. Tamás, a falubeli gazdag paraszt gyereke, akivel nyolc évig egy osztályba járt, elsárgult az irigységtől, mikor meglátta a gólyabálon. Tamás egy kúlai kislánynak, Eszternek tette a szépet, Laci egy tőle majd



egy fejjel magasabb montenegrói lánnyal, Vesnával táncolt. Vesna nagyon ambiciózus teremtés volt, szeretett volna bejutni az Ifjúsági Szövetség művelődési bizottságába, mert verseket írt. Naponta öt-hat verset is gyártott. Élete változásait, érzelmeit, gondolatait írta meg. Laciról több verse született, például leírta a szeme kékségét, bőre finomságát, férfiasságát, politikusi nagyságát. Az ember zavarba jöhetett, ha komolyan vette szavait. Eszter nem szólt egy szót sem egész este. Megígérte apjának, hogy ügyvéd lesz belőle, a feladat foglalkoztatta még a bálon is. Néha ráütött Tamás kezére, mikor az túl gyakran csúszott jókora feneke alá. Felkérte Tasko is, aki aránylag jól beszélt magyarul, mert görögországi menekült macedón szülőktől származott, s gyermekkorát Pesten töltötte. Taskót a titok légköre lebegte körül, pedig csupán a helyét kereste az életben, még nem döntötte el, itt marad-e a síkságon, vagy elmegy macedónnak Szkopjéba. A döntéssel még ráért, csak másodéves volt, hasonló dilemma a leendő jogászok felénél felmerült.

\*

Laci egy irodalmi esten találkozott Noémival. A lány lett az ideálja. Gazdag polgári család sarja volt, olyan érzékeny, mint egy porcelánfigura. Csak úgy tudott vacsorázni, ha előtte az asztalra két tányért tettek, kést és villát meg asztalkendőt, de legalább papírszalvétát. Laci rögtön tudta, vagy őt veszi feleségül vagy senkit. Noémi barátnője, Gyöngyike is menyasszony volt már, egy belgrádi örökös egyetemistának, a harmincéves Danilónak a menyasszonya, akit csak úgy nevezett: az én rácom. Danilónak amerikai gyártmányú autója, egy régi Chryslerje volt, a várba azon jártak föl. A testvére is Újvidéken tanult, Nikola huszonöt éves volt, a mezőgazdasági karon készítette a diplomamunkáját. Az egész család szörnyülködött, ha szóba került, mert egy hatalmas német lány, Gudrun, aki a csereprogram keretében jött egy évre a városba, állapotos lett tőle. Gudrun bátran tolta maga előtt a hasát, s nem is titkolta, hogy akkor sem marad itt, ha Nikola nem veszi feleségül. Nem mesélték senkinek, de már megpályáztak két munkahelyet egy Hamburg környéki mintagazdaságban. Kornélia, az Ifjúsági Szövetség titkárnője gyakran hívta félre Lacit, hogy beszámoljon róla, mi folyik az ajtók mögötti műhelyekben. Szerette a csokoládét, de nemcsak a fiú hordta neki, a körzeti vezetőségek elnökei mind. A verseci Stanescu gyári áron vásárolt

csokitörmeléket hozott hatalmas papírzacsókban, az egész titkárság napokig falta az ingyen kapott édességet. Stanescu remélte, hogy a következő választás alkalmával ő is fontos helyet kap a tartományi választmányban.

\*

Lacinak választania kellett, kivel tart. A választmány két frakcióra bomlott, élethalálharc indult meg köztük. A fiú eleinte nem is értette meg, miről van szó, mi a tét, de egy napon magához hívatta Gordos, aki a pártban töltött be vezető pozíciót. Gordos elmagyarázta neki, hogy a fejlődés érdekében kell cselekednie. Laci ezt megígérte, s mire visszatért a székházba, sokan nem köszöntek neki. Kornélia férjhez ment egy zombori mérnökhöz, új titkárnő került a helyére, aki szintén nem fermálta Lacit. Dmítar, aki valamikor jó haver volt, az illemhelyen a falhoz szorította a fiút, s megfenyegette, hogy ha nem mellettük szavaz, előbb-utóbb kinyírják. Dmítar tanársegéd volt az orvosi karon, szemorvos létére olyan kezei voltak, mint egy-egy lapát. Slavko, a sofőr, terepjárás alkalmával kijelentette, hogy neki mindegy, ki győz, ő akkor is sofőr marad, ha mindnyájan elmennek a fenébe. Slavkót beperelte egy kovačicai szlovák tanítónő, aki azt állította, hogy a kisfia Slavkótól való. A felesége akkor tudta meg az esetet, mikor a postás meghozta a bírósági idézést, de meg se várta a férjét, összepakolta a két gyereket, s visszament Hercegovinába. Maglič, az alkotmányjog professzora hívatta Lacit, s közölte vele, hogy nem adja meg neki az aláírást a leckekönyvébe, ha nem jár rendszeresen órákra. Elmondta, neki mindegy, milyen funkciót tölt be, szabad idejében mivel foglalkozik, az ő számára egyetemista marad, akinek kötelezettségei vannak. Eszter a folyosón téblábolt, mikor a fiú kijött a tanár szobájából, ő már harmadszor ment ki vizsgára alkotmányjogból. Megmutatta Lacinak, nem húzott a ruha alá bugyit, ha kell, mindenben engedelmeskedik a tanárnak, csak túl legyen ezen a vizsgán is. Amíg ki nem nyílt az ajtó, saccolgatták, mire van esélye Eszternek.

\*

Laciék frakciója győzött a harcban. Megválasztották alelnöknek az újjáalakult választmányban. Noémi beismerte neki, hogy már nem szűz, a becskereki gimnázium egyik tanára elcsábította a szarajevói kirándulás alkalmával. Gordana, az új titkárnő első dolga volt, hogy fölkinálkozott a fiúnak, s Laci hempergett is vele egy este, mert attól félt, ha nem kötelezi le, első adandó alkalommal elárulja. Az új titkárnőnek Vasa volt a régi vőlegénye. Bolondul féltékeny volt a nőre. Szerzett Prištinában egy szeméremövet, minden reggel fel akarta tenni Gordanára, mivel az nem engedte, alaposan eltángálta. Aztán napközben azzal a kifogással járt be a székházba, hogy bocsánatot akar kérni. Molina a kávét főzte, s imádta Vasót, neki mindig duplát főzött, s ötször megkérdezte, hány cukrot tegyen bele. Molinának minden magára adó ifjonc udvarolt, többen is mesélték, milyen sikerük volt, de nem törődött velük. Péter Szabadkáról érkezett, szerette volna megreformálni az Ifjúsági Szövetséget. Fel is szólalt ez ügyben, tapsot kapott, de aztán megválasztották a reform előkészítését kijelölő bizottság élére, s hónapokig kínlódott, mégsem tudott épkezláb tervezetet tető alá hozni. Jana vigasztalta, egy ápolónő, akinek édesapja háborús hős volt, s aki hol horvát nemzetiségűnek, hol meg szerbnek deklarálta magát. Mivel ez zavarta a szervezeti választmány statisztikáját, a tisztviselők föltették neki a kérdést, valójában hova tartozik. Akkor beleírta a kérdőívbe, hogy eszkimó. Abba is hagyták a nyaggatását. Egy ideig.

\*

Lacinak mindentől elmegy a kedve. Ül az irodájában, előtte a nagy halom újság, a titkárnő minden húsz percben benéz, hogy kíván-e valamit. Ha jó kedve van, még kacsint is egyet. Laci azonban éppen szembesül az életével, hallgat. Noémi albérleti szobájában zokog, nem érti, hogyan lehet valaki, aki a jövő társadalmáról fecseg, ennyire maradi. Eszter levelet ír haza: megvan a vizsga, ha Isten is megsegíti, a terv szerint halad a jogászi diploma felé. Nellit pofozza az anyja, egyszerre sápadt és tűzvörös, ha valaki csak tizenhét éves, ne legyen abortusza, mert majd nem szülhet annak az embernek, aki őszintén megbecsüli. Tibor moziba megy Judittal, jó hátra vesz jegyet, a sötétben mindenfélét lehet művelni. Mihály a tuzlai kaszárnyában tűzvédelmi biztos, azon gondolkodik, kitalál valami betegséget, hogy hazaengedjék tíz napra,

de legalább egy hétre, végre megnézhesse, mit csinál a menyasszonya, miért nem válaszol a telefonhívásra, pénz se érkezett tőle már egy teljes hónapja. Tamás dolgozik egy puska csövén, elhelyezkedett a fegyverjavító műhelyben, jól keres, elégedett. Majd előbb-utóbb megtudják otthon is, hogy megnősült. Ha most megjelenének otthon, az anyja biztosan elájulna, ha meglátná a menyét a gömbölyödő hasával. Szeme elé emeli a csövet, belenézi. Olyan, mintha az egész város a fegyver előtt heverne. A nagytemplom, a Zsidó utca, a Futaki úti piac. Felsőhajt. A fegyver elintézi a Vasembert, a központi szobrot, a sok tébláboló és munkátlanul sétáló jöttmentet, akik bekeveredtek ebbe a városba, és pusztítják a levegőt. A puskacső pontos, hideg, kegyetlen. A szája köp a világra. Nem válogat.



*Benes József: Szántó föld (1999)*

# TITOK

## BÖRCSÖK ERZSÉBET

Minden asszony megbolondul egyszer. Különösen ha érzi, kifelé megy már az életből, s látja, kékes karikába vonják szemét a múltó évek. Van, aki kitör a szelíd megszokottságból, és rossz asszony lesz. Van, aki másik végletbe esik, és újra álmódolni kezd, mint egy kislány.

Mária közeledett a negyvenedik évéhez, amikor lelkében ez a változás beállott. Azon kapta magát, hogy mint felhúrozott hangszer, minden kis rezdülésre fogékony. Hogy melegséget támaszt benne egy csacsogó gyermek meglátása, boldog elernyedésbe hozza egy kipattant jázminág, mely a szemközti szanatórium rácsán kibújt, s lelkével melengetni tudna akár egy pelyhes madárfiókat is.

Hová meneküljön egy asszony, akinek a férje alig van otthon, aki körül nincsenek hancúrozó gyerekek, nincs szomszédság, nincsenek barátok? Hová meneküljön, amikor a szíve telve van szeretettel és jóssággal, amikor keres valakit, akire rápazarolhatná mindazt a sok melegséget, amely egy asszonyi szívben felgyülemlett?!

Mert nem szabad elfelejteni, minden belülről indul el. A meleg szem veszi észre a szépet. A tavasz is a hangulatban levőkért, a boldogokért van. A szenvedő ember látni sem akarja. Azért bújik el a meghasonlott ember a természettől, mint üldözött szökik a lelket fájdtó zenétől, s még a napot is megtagadja az égen. Az ilyen ember körül tobzódhat az élet, bódíthatnak a zenehullámok, annál fájdtóbb az életet kívülről megérezni, ha a szívben hidegség honol és sötét van.

Mária öreg zongorájához menekült. Sírtak a húrok magányos délutánokon, simogató, asszonyi melegséggel sírtak. Poroszkai, ahogy esténként hazabandukolt a kihalt villasoron, és meghallotta ezeket a hangoikat, bosszankodva csóválta a fejét.

– A feleségem megint ábrándozik.

Zsörtölődve nyitott be sokszor a kivilágítatlan lakásba.

– Nem szeretem, ha sötétben vagy, és nem szeretem, ha magadban muzsikálsz.

– Hát bántok én valakit? – kérdezte szemrehányóan az asszony. – Valakit vagy valamit szeretni kell, ami az egyhangú, magányos életet kitölti . . . és . . . megszépíti. Hát aki egy kócos kutyára vagy macskára pazarolja a szeretetét? Én legfeljebb magamat bolondítom.

Poroszkai a tavaszra fogta a dolgot, melynek lehelete pattanóan gyöngyözött a levegőben, s esténként buja illatokat sodort az erdő felől. A fák közt megbújó kis szanatórium egyik-másik ablaka is nyugtalanúságot sejtetve kicsapottan lélegzett. A kertben járkáló betegek olykor lejöttek a rácsig. Hosszan ácsorgott ott egy-egy szomorú, bágyadt ember, és barátkozott a külső világgal. A villák baromfihangjaival, a szőlőkben feltünedező permetező emberekkel, vagy egy-egy távolból kacérkodó, piros kendős asszonyfejjel.

Némelyik lejtött az erdő felé vezető sétányon. Elüldögélt valamelyik padon, vagy bandukolt kicsit a fiatal vadgesztenyefák alatt, melyeken ilyenkor úgy égnek a fürtös rózsaszín virágok, mint apró karácsonyfák.

Mária figyelmes lett egy ilyen sétálóra. Rendesen öt óra felé jött, mikor zongorázni szokott. Az első akkordokkal szinte egy időben megcsikordult a kavics, az idegen árnyéka bevetődött a szobába. Leült a közelben levő padra, és ott maradt estig. Járt-e oda előbb is, nem tudta. Egyszer csak ott volt. Ott volt másnap, harmadnap és azontúl mindennap.

Mária meglobbant.

– Ezt az én játékom vonzza!

Megzavarta ez a lehetőség. Idegesség, öröm, bosszankodás, hiúság bugyborékkolt benne. Eleinte nem tudta olyan önfeledten átadni magát a zenének, olyan leplezetlenül, meztelen melegséggel, mint eddig a magányban. Azután a kedvét kereste, kívánságát kutatta, és a dalokkal úgy körülcirógatta, mint egy beteg gyermeket. Végül szívébe fogadta ezt a szomorú, csendes embert.



*Börcsök Erzsébet*

Fiatal férfi volt, szomorú nézésű, az élettől búcsúzó. Arcára rávésődött a szelíd, örökké búcsúzó mosolygás. Úgy látszott, a világ nem érdekli. Tekintete nem pillogott kíváncsiskodva körbe, és nem kutatott a messzeségben sem. Mint aki önmagába hullik vissza, úgy járt. Öt óra felé lejött a szobájából, végigsétált a fasoron, majd leült a padjára, és hallgatta az asszony játékát.

Soha nem jött közelebb, és nem kutatta soha az ablakot sem. Megelégedett a hozzá kúszó hangokkal. Fejét ilyenkor ráfektette a pad támlájára, vagy kezébe temette, s úgy maradt, míg csak az utolsó hangok is körül nem babusgatták.

– Képzelődöm – boszankodott ilyenkor Mária. – Hátha nem is engem hallgat? Ki tudja, ki lehet? Ki tudja, benne mi fájhat? Vagy kire emlékezteti a vágyakozó, simogató kései zongoraszó?!

Néha dacosan néma maradt . . . de a csend fáj a haldokló estében, és saját riadt szívverésében két szív vert. Nyugtalanul rezdült meg az az ember a padon, s arca mintha panaszt, könyörgést sugárzott volna feléje. Hát ennyit sem érdemel? Belenyilallt Mária szívébe. Úgy érezte, rosszat tesz, ha ezt az örömet megtagadja. Áradt, fakadozott szívéből a résztvevő érzés és . . . engedelmeskedett. Egyetlen jutalma az a hálás, ernyedt mosoly volt azon az arcon és a felengedő békés sóhaj, mellyel újra visszaereszkedett fáradt fejével a padra.

Érezte, valami nagyon szépet tesz most, amiért egyszer megsimogatják odafönt. Érezte, most bűn fukarkodni a szerefettel, vétek a tartózkodás, a szívéből mindent ki kell beszélnie, míg hallgatják, hallgathatják. Úgy érezte, szívéből a melegségek nemhiába indulnak ki, hogy felmagasztosul ebben az érzésben, mert olyan szép utat talál a megnyilatkozásra, amelyért érdemes megszületni.

Kint égtek a rózsaszín virágok. Illatuk beáradt a villa ablakán. Egy levegőt szívtak itt és ott, mely összekapcsolta őket, mint a dalok varázsa. Mária már csak neki játszott . . . És játszott akkor is, amikor hullani kezdtek a szirmok. A rózsaszín virágok belepték az utat, belepték a padot, ráhullottak az idegen kabátjára és betakarták, mint egy álmodó, mosolygó halottat.

. . . Múlt a nyár, az idő ősze felé járt. A sétányon egyre több leszédült falevél kavargott, s a járókelők a tüskés burkaikból kipattanó gesztenyéket rugdosták. A belvárosból a gyerekek kijártak összeszedgetni őket. Csak az idegen jött egyre ritkábban. Mindig szomorúbban, mindig



fáradtabban érkezett. Mintha csak ez az egyetlen öröm, a zene szeretete hozná, elvonszolta magát a padig, lezökkent rá és hagyta, hogy fáradt testét cirógassa az őszi napfény, és körülcirógassák a melódiák. Mária csordultig telt szomorú szeretete úgy bebugyolálta simogató hangokkal, mint a sétányt a vörhenyes gesztenyelevelek.

Azután nem jött már. Csak fent a szanatórium emeletén egy nyitott ablak üzent, várt. Tudta, hogy a férfi ott ül mögötte. Sovány keze talán az ablakfán pihen, vagy karjára borultan hever az asztalnál. Szobája világossága sokszor reggelig aranylott. Mária álmatlanul figyelte az imbolygó árnyékot, melynek szomorúsága lelkét bolygatva könyörgött, kért, panaszkodott hozzá. S mert csak így szerzett nyugtot, sokszor késő éjszakáig zongorázott.

Ősz lett, szél zörgette az ablakokat. Egyik délután egy asszony jelent meg a beteg ablakában. Haragos tekintetet szűrt a villa felé, ahonnan a zavaró zene szállongott, és becsukta a táblákat. Mária csüggedten némult el a szobájában. A billentyűk sután sorakoztak előtte. Erre nem számított. Elfelejtette, hogy egyszer ősz jöhet, egyszer hideg lesz, s a bezárt ablakokon a szeretet nem hatolhat keresztül. A hideg mint egy legyűrhetetlen ellenség terjengett. Nem tudott többé játszani.

Fáztak az ujjai, és fázott a lelke. Nem tudott valamit, és valamit nem értett. Hívták-e azok az ablakok, vagy taszították? Betege lett azoknak a napoknak, a tehetetlen fájdalomnak. Tekintete estéenként szorongva kuncsorogta végig a szanatórium emeletét. Van-e még ott világosság? A kivetődő árnyak lelke mélyéig hatoltak. Mintha egy könyörgő tekintet tűzött volna át onnan. Máskor várakozóan, kérdőn merült fel egy szomorú arc. Néha úgy érezte, fel kell kelnie, a hideg szobába vánszorogni, és dermedt ujjait játékos futamokra kényszeríteni, mert az a beteg ember várja.

Hányszor látta képzeletben felülni ágyában, amint feszülten, kíntotan fülel a süket éjbe. Mintha hangokat hallana. Hozzá beszél? A másikhöz? Mindenkihez? Hogy segítsék, szeressék, mert életet akar! Lázás mosoly kúszik végig az arcán, s felmutat ösztövére ujjaival.

– Nem halljátok? Zene . . .

Ha be lehetne látni egy ilyen búcsúzó lélekbe! Mi ad örömet, vagy mi fáj? Öröm a szeretet, vagy csak a szenvedést nagyobbítja? Talán ha senki sincs mellette, ha csúf az elválás, könnyebb itthagyni a világot. Megkérdezni szeretete volna, szemébe nézni, mint egyetlenegyszer.

Akkor sem értette meg. Utolsó sétáján lehetett. Az idegen közel jött az ablakhoz, és felnézett. Mintha kezét nyújtotta volna, beszélni akart volna, de hangot adni nem tudott, s a két szeme könnyben úszott.

Mit akart mondani? Megköszönni a részvétét, vagy könyörögni, hogy ne játsszon tovább, mert nagyon fáj?!

Egyik estén elsötétült az ablak. Fekete függönyök takarták. Fájó üresség tátongott a nyomában. Mária ráborult a zongorára, és úgy érezte, sohasem szólal meg többé ezeken a húrokon, melyeknek minden hangja az új, félelmes ürességre emlékeztette, s arra a szomorú szeretetadásra, amely oly sokáig tartalmat adott az életének.

. . . Gördültek a napok, a szanatóriumba új betegek jöttek. Máriát a kínzó érzés sokáig kísértette. Jót tett-e vajon? Irtózatot arra a becsukott szájra gondolni, mely nem tud többé beszélni, arra az örök mosolyú szendergő emberre, akit nem kelthet fel a sírjából, és nem kérdezheti meg: Könnyebbséget hozott-e a játéka, vagy szomorúságot?

Titok maradt. Sohasem tudta meg.

*Az trónő halálának harmincadik évfordulójára. Megjelent a Jugoszláviai Magyar Újság 1933. november 18-ai számában.*



*Boros György: Kosztolányi Dezső (1999)*

# A MŰVÉSZ TORZÓJA CÍMŰ KÉZIRATBÓL

STEVAN RAIČKOVIĆ

NYÁRI SZÜNET

Néha úgy tűnik nekem, hogy a (nyilvános) epizód velem már régóta véget ért.

Egyesek ezt idejekorán észrevették, mások fokozatosan – néhány néhány után, vagy egyik a másik után . . . viszont a kortársaimnak az összehasonlíthatatlanul túlerőben levő többsége kezdettől fogva vak volt . . . mintha ez az epizód egyáltalán nem is játszódott volna le előttük.

Az ebből az utolsó csoportból való emberek hozzám – testileg is, szellemileg is – akkor a legközelebbiek: ülök velük a padon, és kölcsönösen bámulunk, mindenki egy saját pontba . . . vagy lényeges dolgokat mondunk, látszatra – bármiről . . . bármilyen komplexum nélkül . . . mind az egyik, mind a másik oldalon . . .

. . . Ami legalábbis engem illet, főleg ha ilyenkor még alkony vagy éjszaka van: úgy érzem magam ezeken a lekoptatott deszkákon, mintha valamilyen síron túli életben lennék . . . aminek már nincs is többé vége . . . (valahogy úgy, mint ahogyan fiatal koromban elképzeltem, hogy a nyári szünetnek – ami éppen kinyíltott előttem – sohasem jön el a vége) . . .

(2000. június 28.)

---

 VISSZHANG

Kimenve az éjjel  
 A szeptemberi kávéházból  
 A heveny és túl korai hidegbe

Megkésett útitársam  
 A statisztika volt tanára  
 Ilija Konjević  
 Búcsúzáskor kiprészelt:

„Ezek csúnyább idők  
 Azoknál  
 Amelyeket alig éltünk túl . . .”

Egész délelőtt  
 A szobámban  
 Suttogva ismétlem  
 E szavakat . . . és mintha felismerném bennük  
 Egykori hangját apámnak . . . vagy figyelném  
 Messzi visszhangját  
 Valamelyik még korábbi ősnak . . .

(2000)

## ÉLET A MIKROSZKÓP ALATT

Az irodalmi est befejezése után – valamelyik vidéki teremben –, miközben mindenki a túloldalon levő kijárat felé nyomakodik . . . érzem, hogy erre, felém közeledik valamilyen csodálatos bolond . . . akit soha sem láttam . . . de aki többet tud rólam, mint bárki más . . .

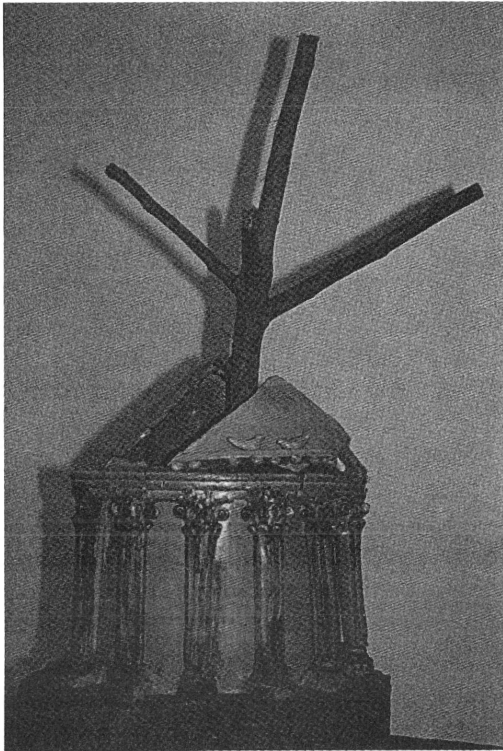
Olykor . . . megáll pár méternyire tőlem és csak figyel . . . Mintha élőben ellenőrizne valamilyen legapróbb részletet, amelyik eldugva hever a könyveimben . . .

. . . Nos, miért tűnik ez így nekem:

Ha odajön hozzám . . . általában . . . fölhoz valamit az én (stilizált vagy kigondolt) életemből . . . amire már réges-rég én magam sem emlékezem . . .

(2000)

*KARTAG Nándor fordítása*



*Kalmár Magdaléna: Szabadkai Népszínház (2000)*

# SZERELEM, SZOMORÚBB A HALÁLNÁL

CSONKA MARGARÉTA

Ma arra ébredtem, fejemben sétált Camille Claudell,  
egyre csak verte a márványkövet, majd elrohant  
döngetni nagykaput, Rodin, Rodin, nyissál kaput!  
Gyermekeim mind elvétetted, te átkozott!  
Rodin nem nyit s oly magasan az ablakok.  
Mondják rólad, gnóm vagy és szoknyavadász,  
modelljeid hágod szüntelen, s megúszod Camille  
Claudell esetét emelt fővel, büntetlen.  
Mondják, szörny vagy, s én a büszke mért  
szerettelek, lehettem volna istenek küldönce,  
testemről ódát vertél valaha és most –  
Én, a valamikor büszke, mintázom a Könyörgőt,  
kinek nem nyitnak se kaput, se ablakot . . .  
Mondják, szörny vagy mézárós kezekkel,  
de imádtak mint az istent, mert teremtettél.  
Én elnémultam. Porrá zúztam kőbe-vésett álmaim,  
övig omladékban járok, elvisznek majd engem.

*Szabadka, 2000. június 29.*

## MÉGSEM LEVÉL, VALAMI MÁS, MÁSODIK RÉSZ, ÚJRA ITTHON

Május tizedik napján dél körül az udvar végében ülök, kiűzött fészkelő üregem hűvöse. Most látom csak, a meggyfa nem fordul már új ruhába, örökre lehullottak csillagdíszei. Nemrég világítottak a tavaszi éjszakában, megcsodáltuk Kisherceggel, akit akkoriban Gomb-Jimynek becézgettünk. Ülök a napban. Délután temető, fogorvos és az elhagyott ház, oda kell mennem. Anya volt az idő, az óra, a szívdobbanás abban a házban. Az utolsó években már nem kísért ki a kapuig, a gang zöld oszlopába kapaszkodva integetett benuló, fakuló kezével; szerettem az arcához hajolni, mielőtt elmentem tőle; éreztem, egyfolytában búcsúzik már . . . Most nyáron is dermesztő csönd lapul az ablakok mögött, ahonnan anya primuláinak krémes sárgáját mutatta kora tavasszal, és azt panaszolta, elment a hangja, tudod, mondta suttogva, azóta magamban énekelgetek, azokat a szép templomos énekfüzéreket, még az orgonát is hallom és a csellószólokat, itt zsongnak . . . Ülök a napban, madaraim hallgatnak, tán alusznak? A háttérből a Stabat Mater hallatszik, a Kisherceg ajándéka, és azt mondom, szerencse, hogy elment, mint annyian, az Óperencián túlra . . . A bóbíták megborzognak. Bóbítaerdő körülöttem . . . majd lefényképezem, és elküldöm neki.

Ülök a napon, vakít a lapok fehérsége . . . nézegetem a szomszéd naplóját. Első nap, szerda, 1999. március huszonegyedik, tavaszünnepe, első légiriadó húsz óra harminckor . . . A második nap, csütörtök, a légiriadók időpontjai: tíztől tizenkettőig, tizenöt óra harminctől tizenhétig; tizenkilentől huszonegy óráig. Én akkor a megapoliszban vándorogtam sötét, olajbarna ég alatt, és haza akartam jönni . . . És te, te akkor mit csináltál? Fölnézek az égre, nefelejcskéken sugárzik, úszni lehetne benne. Most felülnék az ördöghintára veled újra, keringenénk, utolérnél, meglódtánál az égi nefelejcs hamvas kéksége felé . . . Még nem is tudod, hogy itthon vagyok . . . Vissza a papírokhoz. Harmadik nap, március huszonhat. A riadók: tíztől tizenkettőig, tizenhat harminctől tizennyolc negyvenig és tizenkilentől huszonhárom óráig . . . Milyen lehetett itthon akkor a kora tavaszi szél? A negyedik napon: hajnali négy óra tíztől öt harmincig, aztán tizenhat ötventől vasárnap öt óra húsz percig, azaz (március huszonhetedikén a nyári időszámítás beve-

zetése) valójában négy húszkor fújták le a riasztót . . . és így tovább, véges-végig . . . Megszirénáztatásunk krónikája van a kezemben . . .

Most, a negyvennyolcadik napon ülök a kert végében, melegszen, itt vagyok, itthon, végre itthon lehetek. Tegnap érkeztem, este, megérkezésem csodálatosan másnyilván lett, mint amit vártam. Az állomás majdnem üres volt, én azt képzeltem, majd teli lesz földön ülő menekültekkel, s nekem óriás batyuk között kell majd utat törnöm közöttük. Nyugalom fogadott, a föld, mint temetőhelyre telepedett a városra . . . Tizenhárom óra negyvenkor megremegek. Hát ilyen ez? Most mi lesz? Hamarosan jön majd a nagy csattanás? Nem tudni honnan, merről, de félek, hogy közlőrl. Fölnézek, a nefelejcsszínben egyre jönnek hármával, ezüstfűstben; láttam én ezeket amott által a tóparti akácosban; nagy ívben kanyarodtak lefelé; ott is tanácstalanul járkáltam a kakukkos erdőben, mondogatva, ez nem lehet igaz . . . Falhoz szorítva ülök a napon, a szomszéd kertjében szirénázni kezd az eb. Csibi, már te is? – szólok oda neki . . . Később a fogorvosnál megtudtam, hogy a város széli adótornyot célozgatják, volt aki a villámlást is látta. Tizenhét óra ötvenkor föllélegezhetünk. Hazafelé nem győztem csodálni a festett szemű asszonyokat, a zenés sörözést a korzón. Ezeknek ez semmi? Estére kriptává mélyül a szobám, egyszemélyessé. Fél tízkor a lombok altató dalát megszakítja forte fortissimóban a hangorkán. Negyvenkilencedik nap, május tizenegy, megrendelés nélküli ingyen ébresztő. Meddig még? Tizennégy óra huszonötötől tizenöt negyvenig újra jönnek; huszonegy óra hat perckor vészes szívdobogás, rövidke álmom után ugrás az ágyból az ablakhoz. Bennem vacog a borostyánfenyő.

\*

A ház sarkon áll, előtte íves alabástrom lépcsők. Az emelet tejfényű ablaka mögött hallom csapkodásodat. Nehezen bejutok hozzád, látom, lesóványodtál, arcod sárgás, földszürke. Huszonkétezer-százhatvanöt napos vagy, szólok hozzád halkán. Te legyintesz, a régi hangodon nevemen szólítasz. Kinőtt, avitt szakadt selyemingedben üldögélsz, fi-amra nézel, ő is velem van, még gyermek. Hallod a tengert? – kérdezed, és a hajnal rózsaszínjét tükröző kagylóra mutatsz a vitrinben. Szorongok. Mi történhetett közben? Óriási, régi könyvet veszel elő, mutatod, benne meg van festve boldogtalan és elkerülhetetlen sorsod. És mi még? Mi



van benne még? Apámmal beszélél, azóta vagy beteg, mondd. Az az asszony az oka, aki eltemette, kiáltom izgatottan, téged is megrontott, mint apámat a kormos hantmadaraival. A fekete madaraival elvette apámat s téged is el akar venni tőlem, kiáltanék, de a hangom elveszítettem. Nincs többé hangom. Te nyugodtan a díványra fekszel, az aransárga szatén kispárnára. És most? Szeretnél magadra maradni? Most, amikor békadalban moshatnánk lábat, amikor láthatnánk holdlányt, amint kékezüst hálóit terítgeti, s az álmok aranyos hídján járhatnánk, közben a berki tücsökmadár megérinthetné vállunkat . . . Hangtalan zokogással hozzábújok, tudom, nem segíthetek . . . leoltom a paradicsomszínű lámpát . . .

\*

Visszazuhanok. Hogyan és meddig lehet még ezt elviselni? Indulnék valahová. Alvás? Ilyenkor? Ötvenedik nap, május tizenkettő, szerda, hűvös tintaég. A határ menti fölüljárót érte találat hat tízkor. A vonat sem közlekedhet többé . . . És jöttek, jöttek, tovább jöttek, fémesen csillogó tollazattal, június nyolcig, a hetvenhetedik napig. Az utolsó koncertet este tízkor adták. Túléltük? Valóban?

\*

Lombsátorvárosban újra nem unatkozunk. Lehet, ez már a teljes apátia jele, hogy az áramszünet és az újabb rossz hírek hallatára a fotókat és az identitásomat igazoló papírokat nem rakom a hátizsákba, mint eddig annyiszor, az útra kész hátizsákba. A ridikülöm évekig az ágyam mellett hevert az útleveleinkkel, amikor azt hittem, *ittthon vagyok* . . . A hátizsákot indulás előtt megmértem. Tízkilónyit fogad magába. Számítalan utazásra alkalmas holmim van, mivel szüntelenül vándorolok. Olykor csak gondolatban, vagy álmomban, s ilyenkor összecsomagolok. Végül is az ember vegye komolyan az álmait. Mostanában éppen Tibetbe vágyakozom. A fotók legkevesebb három és fél kilónyit nyomnak, a berámázott diákat nem számítva. Az iratokkal még nem dekáztam, az írógépet sajnos nem vihetem, mert kereken négy kiló. Az emigrációm végakkordjainál mérték meg a vámon. Ha útra kelek, legkevesebb három csomagom van. Hogy milyen színű poggyással utazom, ez attól függ,

nappal vagy éjszaka indulok. A vérbordó bőrrönd, az antracit színű utazótáska és a hervadtibolya-színű hátizsák éjjeli útítárs . . .

De most nem szándékozom elutazni. Az áramkorlátozás és a rossz hírek dacára. Amint említettem, újra nem unatkozunk. Ki lehet vonulni a terekre és egyéb helyekre, hogy ősüvöltéssel szabadulhassunk meg szorongásainktól. Az őszi világosságban. Igaz, a rádióból kényelmesebben megtudhatja az ember (a távoli adóktól pontosabban is) mi minden történik „saját” városában . . . Ebben most részt kell venni . . . Holnap mindez már sötét történelem lesz, amelyben évek óta hol vér, hol szírenázás, hol menekülés folydogált. Gyakran víz, fény és fűtés nélküli világ . . .

Megválaszolatlan még a levél húgomnak, ki odaát zengi ódáját az internethez . . . akkor te sem lennél soha egyedül, mondja nekem. Nem tudja, mi megy itt, más szférákban lélegzik, nem tudja, milyen az iszapban sártaposó madárnak lenni és süllyedni a lélegzetelakadásig . . .

\*

Az Úr kétezredik esztendejében újra itt ülök a napon. Ebben a sivatagi évben ősszel is akad néhány bóbíta a kertben. Azon töprengök, hogyan lehetne pénzzé tenni a régimódi tükröket, asztalkáimat . . . Igaza lehet húgocskámnak, be kéne költözni az óriási interhálóba? Csakugyan elmúlt volna az élet? Mert ő azt mondta. S akkor végre jöhetnének az álmok és hintáztatnának, ég felé tartott arcunkat megérinthetnék olykor a lélekharang őszi pillangói . . . Élünk még? Berki veréb elindul? Marad? Szemsáv elmaszatolódva, szárnyszalag megtépve . . .

# MIÉRT NINCS KISCSIKÓ HEGYESEN?

*Helyzetjelentés*

N É M E T H I S T V Á N

Hárman szállunk le az újvidéki vonatról: két katona meg én. A hadfiakat magam elé engedem: inkább utánuk haladva, mint előttük ügetve vonuljak be a faluba. Mindkettőjük kezében ott csüng a katonaládából vagy „borjúból” átvedlett szatyorféleség; a világ minden hadserege azt hordja már, miként a terepszínű, „zöldbaleveles” egyenruhát. Jóformán csak a karjukra varrt „felségjelzésről” lehet megállapítani, ki melyik ország katonája. Mind olyanok, mint az óriásokra nőtt zöld sáskák. Nehogy egyszer elárasszák és letarolják a földgolyót! . . . Az én két katonámat elvesztem a szemem elől, talán a volt Zítopromet udvarába surrantak be, mert a faluban már szinte mindent „elfoglalt” a hadsereg. A csirkefarm és keltetőállomás egy nagy csarnokát (állítólag annyi lőszert halmoztak fel benne, hogy ha bombatalálat érné, menne a fenébe az egész falu), a téglagyárat és közvetlen környékét, az iskolát, az óvodát, a tűzoltóotthont (az udvarába állított három harckocsit még csak nem is álcázzák), a Gradamontot, egy új vágóhíd csarnokait; a katonákat vendéglőkben (például a Pokolban), üres lakóházakban szállásolták el. Mindennek, tehát a katonai jelenlétnek első látható jele számomra a futballpálya körül bóklászó katona, később megtudom, hogy nemcsak az öltöző az „övék”, hanem a volt napraforgóraktár is. Így vár tehát a szülőfalum, ahol március elseje óta nem jártam. Azóta három nap híján három hónap múlt el. S azóta nemcsak a hőmérséklet emelkedett nyáriasra, de március 24-én a légitámadások is megkezdődtek. Ennek az utóbbinak egyik „következménye”, hogy a falut megszállta

a katonaság. Állítólag ide és Pacsér környékére telepítették a zombori laktanyákat.

Már nagyon jöttem volna haza. Azért is, hogy a helyszínen győződjek meg a telefonjelentések hitelességéről, amelyek otthonról érkeznek. „Mért nem jöttök haza?” – kérdeztetek és kérlelték bennünket a rokonok, a barátok, az ismerősök, amikor az újvidéki bombatámadások hírét hallgatták a rádióban vagy látták a tévében, de otthon még csend volt, csak a sziréna búgott, ám a hadsereg agyafúrt módon még nem alkalmazta azt a „taktikát”, hogy megbújják a polgári lakosság szárnyai alatt. Nem mentünk haza, mert mindennap azt vártuk, majdcsak vége lesz a háborúnak. És hát mindenki különben sem mehet „haza”. Nem is nagyon tudjuk már, hogy hol van az a „haza”. Hol van az egymillió albán elüldözött hazája? És hol van azoké, akiket egyelőre nem üldöznek el otthonaikból? Tíz éve recseg-ropog itt minden. Tovább tart immár ez a bizonytalan állapot, mint tartott az első és a második világháború együttvéve! Persze most (még) nem áll lángokban egész Európa. De újra és újra a Himnusz szavai (átkai?) teljesednek be rajtunk.

Már nagyon jöttem volna haza, de nemcsak azért, hogy a falunkban is beleszimatoljak a háborús levegőbe, hogy a hangulatát is megtapasztaljam annak, amit Újvidéken mindennap megtapasztalok, hanem mert szomjan veszek, belepusztulok, ha időnként nem kortyinthatok abból a forrásvízből, amely számomra az italok itala, anyatej és csöppentett méz, de kábítószer és mérge is, amelyről leszokni nem tudok s nem is akarok, mert amiként megszenvedtet, úgy fel is emel; titkokat őriz ez az ital, és édes titkokat csöpögtet a szívembe: eme forrásvidéken voltál egyszer boldog, ennek a földi és égi boldogságnak az emlékét hordod magadban, ez melegít fel, ha jégcsapok közé tévedsz, innen indultál és ide vágyódsz vissza minden porcikáddal, porod is csak itt lelhet végső nyugalmat.

Már nagyon jöttem volna haza, hát most újra itthon vagyok. Nagyon be kell osztanom ezt a rendelkezésemre álló néhány órácskát, Laciéknál magamhoz veszem a hosszú nyelvű kiskapát, mert a Sír környéke három hónap alatt jól begazosodhatott. Útközben a Kálvária felé a postás fékez le mellettem, aki múltkor is már messziről integetett a biciklijéről, rögtön elújságolja, hogy olvasta a hegyesi hidakról szóló jegyzetemet, s örömmel mondja: tudomása szerint több hidunk van, mint amennyit a jegyzetben felsoroltam, legalább hárommal több! Ennek én is megörülök, mintha

olyan kincsről szereznék tudomást, amiről eddig nem tudtam, hogy az anyém, rendkívül barátságos a fiatalember, le is száll a kerékpárjáról, talán egy kicsit büszke is rá, hogy a „falú íróját” kísérheti el egy darabon, tudja-e, Pista bácsi, hogy kinek az unokája vagyok? Hát öreganyámmal (és mondja a nevét) együtt járt iskolába, együtt jártam, gondolom magamban másokkal is, néhai Pederka Ferivel, meg a szegény Hegyi Pistával is, aki nemrég halt meg, immár csak nyurga alakjára emlékszem. Megkérdezem a fiatalembertől, hogy megy a munka, menetet, mondja, amióta ez a helyzet, hetente csak kétszer, kedden és pénteken érkezik és indul posta, azt is elmondja, hogy ezt a munkát itt három levélhordó látja el, az ő napi normája harminc kilométer, mert nemcsak a falu rá eső része az ő terepe, hanem a tanyavilág is, a „tanyavilág” a még meglevő tizenhat szállással. Ez meg úgy hasít belém, mintha a saját tanyáim veszték volna oda az elmúlt évtizedekben, jöllehet tanyánk sohasem volt, de gyerekkoromban még ott sorakoztak a külai úton, a Szókéknak meg külön tanyasoruk volt a határban, még csárda is állt a „hármás útnál”, tele volt a falu határa tanyákkal, immáron csak tizenhat maradt belőlük (kevesebb, mint ahány hídja van a falunak!). Ez is egyfajta pusztulás, személyes veszteségem, konstátálom magamban, miközben a „központihoz” érünk, a volt Dömötör-féle kocsmáig, ahol édesapám először kapott rajta, hogy füstölök, abban a kocsmában, amelynek tulajdonosát részeg oroszok agyonverték, no, mondja derűs ábrázattal a postás, ide beme gyünk, Pista bácsi, egy pálinkára, majd legközelebb, mondom, rengeteg az elvégeznivalóm; jó, nyugszik bele a fiatalember, így legalább maga tartozik egy „körrel”, rendben, kezét szorítunk, s már előre félek, nehogy megfélemedjek adott szavamról.

A Sír roskadási tele májusi szegfűvel, a töveket Etus néni, egyetlen élő nagynéném rakta le még tavaly, a dudva a szomszéd területről a Sír fejét támadja, kibújok az ingemből, s úgy fogok munkához. Eszembe jut, nem először, hogy talán mindenekelőtt imádkozni kellene, vagy csak lehajtott fővel némán álldogálni egy darabig a szüleim sírja előtt, emlékezni és sírni, de most inkább a munkához van kedvem, igen, kedvem, hogy rendbe tegyem a Sír környékét, lekapkodjam az elszáradt szegfűfejeket, kitépjem a semfű-semfa surjákat, a vadbodzahajtásokat, hogy aztán elgyönyörködjek munkám eredményében. Egy teljes órát töltök a Sír körül, s valamiféle boldog elégtétellel a szívemben egyenesedek

fel, hogy még itt vagyok, hogy itt van még valaki, aki gondolhatja ezt a szent helyet. S ezzel a jó érzéssel öltöm magamra a levetett ingemet, fogom a hosszú nyelű kapát, s indulok el a sírhantok között a gazzal benőtt utacskán. És mégis egy kis lelkiismeret-furdalással: búcsúzás előtt mégiscsak meg kellett volna pihennem a sír fölött, s el kellett volna mondanom Érettük legalább egy miatyánkot . . .

Megkeresem a zuhogó verőfényben azt a helyet, ahol a negyvennyolcas emlékművet tervezik újra fölállítani, ha a körülmények miatt egyáltalán sor kerül rá. Mert itt állítanák fel a Kálvárián, a vasbeton alap már el is készült, az „alapkövetétel” valamikor áprilisban zajlott le, akkor helyezték ide az azóta jócskán elszáradt koszorúcskát piros, fehér és zöld pántlikákkal díszítve, az eltéphetetlen műanyag pántlikák színét azóta jócskán kiszítta a nap, még a fehér is megfakult, a piros elhalványodott, a zöld színét vesztette, a kapa élével lemetszek mindegyikből egy-egy darabkát, hogy eltegyem emlékebe, a szép szándékból valahol legalább ennyi maradjon. A szép szándékot ugyan nevezhetném felemás szándéknak is, kényszerű megalkuvásnak, annak, amiből egész kisebbségi életünk áll, mert ennek az emlékműnek, ha már nem az eredeti helyén, a győztes csata színhelyén állítják fel újra, hitem szerint a falu központjában lenne a méltó helye, de az „emlékműbizottság” arra az álláspontra helyezkedett, hogy ha a Kálvárián magasodik, nem szúr annyira szemet, mintha mondjuk a falu közepére, a templom mellé helyeznék. Mi sem szúránk annyira szemet, ha mindnyájan a föld alá bújnánk – mondatja velem a keserűség. Egyébként ezt buzgón gyakoroljuk is. Csak az elmúlt négy esztendőben négyszázhuszonnyolc kishegyesi hunyt el, ezzel szemben az újszülöttek száma csak kétszáznegyvenhárom volt. Ha így folytatjuk, nem túl sokáig kell óvatos kompromisszumokat kötnünk. Sem önmagunkkal, sem szomszédainkkal. Az emlékmű pedig, ha mégis újra fölállíttatik, egyike lesz a Kálvária sok elárvult síremlékének . . .

Közvetlenül a temető alatt lakik egy jó ismerősöm, ha meglát a faluban így kapával a kezemben, minduntalan mérgesen rámparancsol, ne cipeljem magammal ezt a szerszámot, térjek be hozzá, ad ő kölcsön szívesen, nem kell kapával a kezemben végigmasíroznom a falun. Most tárva-nyitva a kapuja, bentről túl vidám és túl hangos lárma hangja száll, megnézem, minek örvendenek annyira ebben a búra termett időben. A

„nyári konyhában” áll a nagy dínomdánom, a sarokban banyakemence. (Tehát inkább olyan nyári-téli konyha lehet.) Az asztal körül egymás szavába vágó, erősen dungós férfiak, az asztalon sörösüvegek, tányéron fölszeletelt sonka. Szerbül folyik a дума, nem értem miért, amikor a társaság egyetlen rendőr tagja is tud magyarul, ha éppenséggel nem magyar. Tréfából igazoltat, mert nem tudja elhinni, hogy „kilencvenkét” éves vagyok. „Tényleg”, mondja. Megemlítem neki, hogy a saját, egy-született szülőfalumban most igazoltat a rendőrség másodszer. A jó másfél évtizeddel ezelőtti komolyabb volt. Szolgált itt abban az időben egy túlbuzgó rendőr, rettegett tőle a fél falu, mindenkibe belekötött, így belém is, amikor egy este megjelentem a Mária-féle kiskocsmá ajtajában. Rögvest az igazolványomat kérte, persze nem adtam oda, a saját falumban ne igazoltasson engem senki, mondatta velem a már bennem lévő néhány csöpp meg a gög is, különösen ne ez a kis siptár, ahogyan a háta mögött tisztelték a rendőrt. (Valószínűleg albán származása miatt.) Ha már csak azért sem igazoltam magam, társával betuszkolt a szolgálati kocsi, s irány a lovécenaci rendőrállomásra. (Még mindig nincs rajta tábla, hogy ott „szenvettem” vagy egy órácskát!) Kedves unszolásukra csak a nevem voltam hajlandó elárulni, meg a munkahelyem címét. Ezt rögtön le is ellenőrizték telefonon az illetékes helyen, stimmel, mondták elégedetten. Közben megindult a mentőakció a kiszabadításomért. A vendéglősnő ugyanis, ahonnan bevittek, bensőséges kapcsolatot tartott a rendőrséggel (más vendéglőssel is megcsik ilyesmi) s megtelefonálta a rendőrpáncsnoknak, hogy személyemben egy „híres” író hurcoltak el, kezességet vállal értem, engedjenek szabadon. S akkor már megjelent az útitársam is a rendőrsőn kocsijával, akivel aznap, mint már évek hosszú során, együtt terepeztünk. Hát megfenyegetve elengedtek. Abban állapotunk meg, hogy én nem teszem szóvá (nem írom meg) a rendőrség gorombáskodását, hálából ők sem tesznek ellenem feljelentést. Az üzletet alighanem én szegtem meg, mert legközelebb Topolyán áthaladva megálltunk a belügyi titkárság előtt, s minthogy útitársam s kollégám személyesen ismerte a főnököt, betértünk hozzá előadni az „esetet”. Ő ezek után feltehetőleg megpirongatta a túlbuzgó beosztottját, a „kis siptárt”, aki kiskocsmákban minden ok nélkül „híres” írókra csap le, aminek az lett a végső eredménye, hogy karhatalmi személlyel szembeni engedetlenség miatt néminemű pénzbírságra ítélttem.

Ha ma keverednék hasonló szituációba, nem úsznám meg ilyen könnyen. Ma komoly időket élünk. A faluban nemcsak rendőrök cirkálnak, itt a katonaság is teljes hadfelszereléssel. Június másodikán a Magyar Szóban a következő hír látott napvilágot: „Kishegyesen tegnap délelőtt a légiriadó lefújása után több robbanás hallatszott. Mint megtudtuk, a biztonsági erők (rendőrök, katonák? kérdem én) tartottak gyakorlatot (hadgyakorlatot? kérdem szintén én) a Kaszáló határrészben.” Eme határrészben gyönyörködtem kiszállásom napjának délutánján a vasútállomás magaslatáról, vonatra várva. (Ezt a magaslatot, a völgyet elzáró vasúti töltéssel együtt több mint száz évvel ezelőtt talyigázták, kordézták, talicskázták össze a kubikosok, építőmunkások; akkora nyüzsgés lehetett ezen a helyen akkoriban, mint sokezer évvel ezelőtt a fáraók piramisai körül, de ennek a nyüzsgésnek az emlékét már senki se őrzi a faluban, gyerekkoromban se igen lehetett hallani a nagy vasúti töltés építéséről az öregek szájából, jóllehet akkor még volt közöttük, aki látta az ő gyerekkorának ezt a nagy eseményét. Pedig akkor még, az én gyerekkoromban szerettek a régi öregek régi dolgokra emlékezni s mi, akkori gyerekek ittuk ezeket a régi történeteket. Különösen nyáresti „bandázások” idején kinn az utcán. Ma már nem ülnek ki az öregek az utcára „bandázni”, hiszen nincs kiknek mesélniük, nincs hallgatóságuk. A mai gyerekek semmit se raktároznak el magukban szülőhelyük és szüleik múltjából, úr támad a múlt és a jelen között, légüres tér, amelyben képtelen megkapaszkodni; életben maradni a generációkat összekötő gyökérzet. (De most még mindig a dáridózók között ülök, a csendes háziasszonyon kívül mindenki jócskán kapatos, persze ez az égvilágerért sem vonatkozik a rendőrrre, aki a tréfát megértve, kegyes mozdulattal adta vissza az igazolványomat. (Enélkül manapság már egy lépést se tehet az ember; évtizedeken át a „kis siptáron” kívül a kutya se kérte a személyazonosságát, ma a volt cégembe se tehetem be a lábomat nélküle, a cégembe, ahol harminc évet ledörgöltem.)

Marasztalnának, vissza-visszarángatnak, nyomnak a székre, de mert értelmes szót most úgyse lehet velük váltani, néhány korty sör és falat sonka után nyálas csókokkal egybekötött szívélyes búcsút veszünk egymástól. A ház előtt csak most veszem észre a kék rendőrökocsit, alig teszek néhány lépést, két katona nyitná vagy zárná azt a nagy, dróthálós kertkaput, ami mögött embermagasságnyi gazmező, nem tudni, most



mire jó: búvóhelyül vagy álcázásul a hadfiaknak? Még ebben a valóban komoly helyzetben is – hadiállapot van! – akadnak bátor polgármesterek (pl. Herceg-Noviban, Cetinjében, Čačakon), akik figyelmeztetni merészelik a hadvezetést, ne vegyék „igénybe” a civil létesítményeket (például iskolákat), mert ha ezeket éri NATO-légítámadás, a felelősség a katonaságot terheli. (A hazai propagandagépezet pedig arcátlanul világgá kürtöli: a gonosztevő NATO iskolákat, kórházakat, lakóházakat, gazdasági létesítményeket rombolt le.) Ilyen figyelmeztetést természetesen nem várhatunk el mondjuk Szabadka vagy Kishegyes polgármesterétől; ez az elvárhatatlanság azért „természetes”, mert az említett polgármesterek „felelősségük teljes tudatában” cselekszenek a rezsim elvárásai szerint. Ezért jelentetnek meg a sajtóban ilyen közleményt: „A törzskar *felelősségteljesen* (kiemelés tőlünk) állítja, hogy a Szabadka, illetve Palics elleni rakétatámadás oka nem volt semmiféle mozgó radar, amely állítólag az utcákon »járkál«; ez hazugság, szándékos inszINUÁCIÓ.” Ilyen „törzskarokban” nyilván ott ülnek a polgármesterek is, talán épp ők azok, akik szemmel kísérik (!) a mozgó radarok útját, épp ezért állíthatják *felelősségük teljes tudatában*, hogy ami igaz, az hazugság és szándékos inszINUÁCIÓ. Ne adj Isten, hogy a kishegyesi „törzskar” hasonló közleményt legyen kénytelen megjelentetni a falu esetleges bombázása után, amelyben majd *felelősségteljesen* állítja, hogy területén katonai célpontoknak még csak nyoma se volt, ez mind hazugság, rémhírterjesztés, szándékos inszINUÁCIÓ, a közvélemény félrevezetése.

Ilyen komoly tehát a helyzet imádva féltett szülőfalumban. Vajon a nyolcvanharmadik évét taposó nagynéném, aki nem csupán egy fél napra látogat haza, mint e kusza sorok fegyelmezetlen és felelőtlen szerzője, az unokaöccse, hanem szőröstül-bőröstül, testestül-lelkestül benne él ebben a porladó, szétmorzsolódó, világtól és önmagától elforduló szomorú közösségben, hogyan látja ő a helyzetet, ő, az elesett harcos özvegye (Istenem, már több mint fél évszázada hordozza ezt az özvegyiséget és „titulust”!), amit a Harcosszövetség, mint a volt bajtársuk özvegyét, mintegy jogutódját e „kivételezettek” kasztjának, még ma is, ebben a tudathasadásos korban, számon tartja, ünnepeire meghívja, amely ünnepek legmarkánsabb jellemzője az aktuális hatalom harcos támogatása. (Ugyanakkor ugyanez a Harcosszövetség sunyítva hallgatott, amikor az „új hatalom” megkapaszkodása első éveiben meggyalázn

s rombolni kezdte annak a partizánháborúnak az emlékműveit, amely háborúból a Harcossszövetség kinőtt. De eme balkáni ég alatt nem ez az egyedüli eset, ami ily ellentmondásos és undorító is ugyanakkor.)

– Hadakozok a vejemmel! – emeli fel harciasan bütykös mutatóujját a nagynéném.

Illetve a volt vejével, mert a vejkó, miután elhunyt első felesége, nagynéném lánya, újra megnősült. De mert szomszédságban van velük, s mindennap átjár hozzájuk, „kedvező” alkalom nyílik a hadakozásra. Nem afféle vejkó-anyós hajbakapásra, hanem „eszmei” összetűzésre. A volt vejkó ugyanis az imént említett s még mindig aktuális hatalom harcos elkötelezettje, a nagynéném, jöllehet a harcosnyugdij „élvezője” – enyhén szólva szeretné ezt a hatalmat túlélni. Amilyen jó állapotban találok, nem a hatalmat, hanem a nagynénémet, remény van rá, hogy túléli. Adná a jó Isten! . . .

Hogy a hadakozás a vejkóval hogyan folyhat, csak sejteni lehet abból a néhány fukar, de igen kemény szóból, amit elejt ezzel kapcsolatban, mert minden átmenet nélkül a virágjaira tereli figyelmemet, meg arra, hogy nagymosásba fogott, mert egyik unokaöccsét ismét otthagya a felesége („alighanem véglegesen”), így most a „legény” ide hozta az összegyűlt szennyesét, egyrészt, mert egy férfiembernek „kiáll” a kezéből a nagymosás, másrészt, mert neki nincs mosógépe. Itt még van s ebben a pillanatban villanyáram is. Mégse feketével kínálnak, hanem egy kupica pálinkával, amiből egy gyűszűnyit nagynéném is gyakorlott mozdulattal fölhalt.

Elmondom neki, hogy a Kálváriáról jövök s megdicsérem, milyen szépen megcsináltatta, lebetonoztatta a Szüle és Kisöregapám közös sírját.

– Meg az uramét is, azt nem láttad?

Dehogynem, hiszen egymás végében sorakozik a három sír: a szüleié (nagyszüleimé), a férjéé és a lányáé. (Előttük, a lábuknál magaslik majd a szabadságharc emlékműve, ha csakugyan sor kerül a felállítására.)

Tulajdonképpen ezért tértem be hozzá, hogy megdicsérjem a sírok körüli buzgalmát, meg hogy lássam, találkozam vele, kiszedjek belőle, a Kiss-család utolsó élő tanújából valami családi titkot. Példának okáért jó lett volna tudnom, amikor a *Házioltárt* írtam, miként udvarolt apám édesanyámnak! Egy alkalommal szál krizantémmal – krizantémmal! –

kedveskedett neki. Hogyan? Úgy, hogy a virágot a szomszéd ház előtt, kinn az utcán álló szalmakazalba tűzte. Mert nem volt mersze vele a kedvese kiskapujában megjelenni. Nem a nagylánytól félt, hiszen a virágot neki szánta, hanem a nagylány túl szigorú édesapjától, hogy ő esetleg hamarabb megjelenik a kiskapuban, mint akit e szerelmes legény várt. Abból pedig nagy baj lett volna, mert az, akiből majd a Kisöregapám lesz, nem túrt semmiféle „flancot”. Méghogy a legény virággal kedveskedjék az udvarlójának! . . . Emiatt lett a szál krizantém a szalmakazalba rejtve, amely virágszál onnan bizonyára még aznap este annak a kezébe került, akinek szánták. Persze miután a szerelmespár megbizonyosodott afelől, hogy a „flancot” ki nem álló ellenőr nincs a közelben . . .

Valójában hasonló történetekért keresem fel nagynénémet, meg hogy lássam s a vállára tehessem a kezem, „kiparancsoljam” szeméből a hirtelen támadt könnyeket, megvizsgáljam, díszítőket kérjek tőle, a kupica pálinkát úgyszólván szó nélkül és készségesen adja. A többi úgyszemint ér egy pipa dohányt sem. Ami ma van, egyszer elmúlik; de ha egyszer ő is „elmúlik”, ebbe a T alakú utcába többé nem lesz miért betennem a lábomat. Amikor kopogásomra ajtót nyit, mindig úgy áll meg előttem, mintha az a nővére mosolyogna rám, aki az édesanyám volt. Talán ezért, ezért a mosolyáért keresem fel mindig, ha erre járok.

Nemsokára egy óra, nézek riadtan a falra, fél hatkor indul vissza a vonatom, s még a fél falut a nyakamba kell vennem. Ferkó, mint mindig, széles mosollyal fogad, s máris nyitja a sörösüvegeket, hozza a sonkát, és szigorú titoktartás mellett elmeséli, hogyan „húzott” két fizetést tartalékos szolgálatáért. Nemcsak ő, de a bajtársai is, az a tíz főből álló kicsi egység, amely két hónapon át „adta” az őrséget az m.-úti katonai raktárnál. Mind a tízen környékbeliek voltak. A parancsnok egy náluknál fiatalabb, tényleges idejét töltő tejelesszájú tizedes, inkább ők dirigáltak neki, mint az önekik. Tehát vígan éltek. Sőt, gyöngyéletük volt. Hétféteken hazamehettek, hétközben jöttek a csomagok. Egyszer aztán egyik bajtársuk a bajonettjével pöszmötölve eltörte azt. Ez már nem gyerekjáték, mert leszereléskor el kell vele számolni. Állítólag száz márka az ellenértéke egy ilyen gyiloknak. Mitévők legyenek? Ekkor fedezték fel, hogy a raktár, aminek az őrzését rájuk bízta, „tartalmaz” ilyen szuronyokat is. Hát kicsempésztek belőle egyet. De a raktárban nemcsak fegyverek voltak, hanem bakancsok, egyenruhák is. Divatos terepszínű-

ek. Mi lenne, ha kicsempésznénk egy-egy pár bakancsot, katonablúzt, katonanadrágot? És hazahoznák magukkal emlékre. S mert alkalom szüli még a katonatolvajt is, megtették a megteendőket.

– Amit onnan hazacsempésztünk, annak az értéke fedezte a járandó zsoldunkat – mondja kárörvendő mosollyal Ferkó, s rögtön meg is mutatja a katonablúzt, amit természetesen csak itthon hord, a ház körül, nehogy a faluban szemet szúrjon valakinek. A káröröm a szája körül meg onnan származik, hogy ami most van, megyeti szőröstül-bőröstül. Előhossa ő is a P. Ferenc-esetét, amit Laciéknál már hallottam. Ez az illető, aki innen szökött át Magyarországra, idehaza eldicsekedte, hogy Arkan szabadcsapatában szolgált, ölt, gyilkolt, rabolt, mert hát a háborúban mi mást is csinálhatna az ember. A különös az egészben, hogy nemcsak a hegyesi ivócimboráit szórakoztatta ezekkel a háborús történetekkel, hanem a magyar tévénezőket is határon innen és túl, sajnos az én figyelmemet valahogy elkerülte, pedig élek-halok az ilyen korhelyes beszámolókért. (Ide tartozik még, hogy a tartalékosok a két hónapi zsoldot készpénzben annak rendje-módja szerint idehaza megkapták. Fejenként valamivel több mint 4000 dinárt, ami 400 márkának felel meg. A hadsereg, pontosabban az állam akkor ilyen bőkezű a tartalékos katonái iránt, amikor civil alattvalóit éhbérért dolgoztatja! Ferkót például havi ötszázért. Persze, vannak még ennél is szerényebb keresetűek.)

Idefelé jövet ismét útba ejtettem azt a Kertsor végi lankást, amelyet tavaly, erre járván, szomorú szerb dal árasztott el, azt a lankást, ahol azok az égig érő nyárfák magasodnak és zúgatják sűrű lombjukat. Szülőfalum talán legszebb része tárul itt fel a szem előtt; abban a bekerítetlen kertben, ahol tavaly krumplibokrok sírtak összebújva, most kukoricasorok futnak egymás mellett, szép, első kapálásra váró kukoricasorok, mert annak az ideje van, kukoricakapálás ideje, ahogyan erre nagyon helyesen egyik családi lapunk vezércikkírója is fölfigyelt, imígyen szólva: „Ilyet még nem látott (sic!) a vegyes lakosságú békés vajdasági róna kapásai!” (A mai újságírói és vezércikkírói elkötelezettség megköveteli ugyanis, hogy Vajdaságban feltétlenül vegyes és békés lakosságról beszéljünk. Mert ez a lakosság talán még sohasem volt ilyen vegyes és békés, mint mostanában. Naponta többször is elmondja a rádió, és nyíltan leírja a rezsimű sajtó, hogy Vajdaságban huszonhat nemzet és nemzetiségi – a huszonhatból csupán egy a nemzet, a többi

nemzetiség – és harminckét vallási felekezet él békés egyetértésben. Csupán az a bökkenő, hogy ezt a békességet ránk hozó nemzet miért nem hagyja békén vér és felekezet szerinti nemzettestvéreit abban a másik, kicsiny, „szakadár” köztársaságban? De folytassuk a kapásidézetet): „Legrosszabb rémálmaiba se illő háború dúl a feje felett, miközben ő most is elindul reggelenként (mi még hajnalban indultunk el – N. I. megjegyzése) a megélhetést ígérő kukoricatáblák felé, azért, hogy megtermelje mások és családja számára (elsősorban *mások számára* – kiemelés N. I.-tól) a betevő falatot. Föl-fölnéz az égre, ahol repülök, kíméletlen gyilkos gépek szántják az esőfelhőket (vagy a tiszta égboltot – teszi hozzá N. I.), és hol egy hidat, hol egy gyárat, hol éppen egy lakóházat rombolnak le.” Majd a vezércikkíró így folytatja, rádobva még egy lapáttal az elmondottakra: „Valamit hall is az örök idők mindig bölcsen gondolkozó embere: valahol nagyon-nagyon magasan tőle (ez a *nagyon magasan tőle* nagyon szépen van megfogalmazva – állapítja meg N. I.) egészen távoli kontinenseken komoly elvárásokat támasztottak vele szemben, hogy intézkedjen gyorsan valamiféle számára alig ismert elképzelések és eszmék érdekében, mert különben a demokrácia nevében tovább bombázzák a szülőföldjét.”

Hát így kapálnak 1999 májusában a vegyes lakosságú, ám békés vajdasági róna „mindig bölcsen gondolkodó” emberei.

De ha már az idézeteknél tartunk, el ne felejtsem macskakörmök közé tenni szeretett szülőföldem tisztelt polgármesterének felfedezését és nyilatkozatát sem egy másik családi lapban:

„Most érezzük csak igazán az egymásrautaltságot nemzeti, vallási hovatartozástól függetlenül. *Most értik meg a más nemzetbeliek* is, hogy velük együtt nekünk magyaroknak is ez a hazánk, hogy mi továbbra is itt akarunk élni, velük együtt, egyetértésben. Ennek tudatában tesszük azt, amit ebben a helyzetben tennünk kell.” (Kiemelés: N. I.)

A čačaki, a cetinjei stb. polgármester „ebben a helyzetben” megpróbált mást is tenni, pl. tiltakozott a túlzott katonai jelenlét ellen, szülőfalumban viszont sohasem állomásozott annyi katona mint most, jöllehet a polgármester tudja, milyen következménnyel járhat ez – célpontja lehet a helység a bombázóknak! –, mégse teszi ezt szóvá, legalábbis a nyilvánosság előtt nem. Igaz, Čačak és Cetinje lakossága nem vegyes nemzetiségű, nekik nem fontos megérteniük, hogy önmagukkal kell

együtt élniük a háború után is. Persze nem is várható el egy polgármestertől, hogy meggondolatlan kijelentéseiért, követelőzéseiért, tiltakozásaiért bezárassa magát, az viszont talán, hogy ilyen körülmények között, mint ez a mostani, ne beszéljen badarságokat. Mert ha csak „most értik meg a más nemzetbeliek”, hogy nekünk magyaroknak is ez a hazánk, akkor ezeket a mai állapotokat ápolni, fenntartani, állandósítani hazafiúi kötelességünk. Hiszen ha majd kitör a béke, visszazökken minden a régi kerékvágásba, s akkor a más nemzetbeliek ismét nem fognak megérteni bennünket, magyarokat. Amiből egyértelműen következik, hogy nem könnyű ma sem polgármesternek, sem vezércikkírónak lenni. Talán még államfőnek sem. S alattvalónak? S ezen belül kisebbségi alattvalónak? Egy olyan virágzó, multinacionális környezetben, amelyben a történelem belekényszerítette. (Tudom én persze, a čačaki polgármesternek könnyebb, mint a hegyesinek vagy a szabadkainak. Nem kell neki állandóan, éjjel és nappal bizonygatnia, a lojalitás örökös jeleként is, hogy ez a hazája, mert valóban ez a hazája. A kishegyesi polgár és polgármester azonban olykor a gyanú árnyékába kerülhet; ezért unosuntalan azt kell bizonygatnia, hogy ez a „hazája”. Szőröstül-bőröstül, elnyomó hatalmával együtt az övé, ragaszkodik hozzá, mint anya a hülye gyerekéhez, vagy még jobban, mert el se tudja magát képzelni máshol, mint Belgrád ótalma alatt. Mindig is erre vágyott, ez ad értelmet életének, és inkább belepusztul, mintsem lemondana kisebbségi sorsáról.)

Valaki átkiált az utca egyik oldaláról a másikra:

– Baj van, szomszéd!

– No, már megint? Micsoda?

– Eltűntek a kiscsikók!

– Én se igen találkozok velük mostanában.

– Nem, mert írmagjuk se maradt. Épp erről beszélek.

– Dehát mért nincsenek, ha lehetnének?

– Mert nincs amivel megcsinálnák őket . . . Nincs itt már semmi. Nincs itt már lófasz se!

Mennyire hiányzik nekem Újvidéken az „utca hangja”. Persze így, az anyanyelvemen. Az élő anyanyelvi közeg. Igaz, nem is találtam meg ott soha azt a természetes anyanyelvi közeget, ami idehaza körülvelt és fölnevelt. De hiszen visszatérhetnék ide, talán még mindig nem volna késő. Vagy a végleges hazaköltözésnél mámorítóbbak az ilyenféle „hazatalalások”?

Egy fiatalasszony fékez le mellettem. Le is áll a biciklijével. Már messziről megismerhetett. Egyszer, szintén idehaza egy földim rikkantott rám az utcán: „Téged a hátadról, a derekad állásáról is megismer az ember . . .” Hát kell ennél nagyobb elismerés? Ilyen baráti szó csak ott buggyanhat ki emberek szájából, ahol téged számon tartanak, ahol közük valónak éreznek.

Persze én a mellettem lefékező fiatalasszonyt nem ismerem, talán meg sem született még, amikor innen elköltöztem, most látom életemben először, bemutatkozik, a Klinkának a felesége (hegyesi, gyerekkori név a Klinka, vagy inkább a Klinkó?), aki a Rádió zenei szerkesztője. A faluban, mondja dicsekvő örömmel, már nem csak rádiósok, újságírók – tévések – is vannak. Föl lehetne helyben állítani egy nagy szerkesztőséget, teszi hozzá derűs öngúnnyal, különben, jegyzi meg, itt a házuk a Krivaja mellett, amiben újra nagyban folyik a halászat, ezzel foglalkozik a fél falu, amióta a topolyai vágóhíd beszüntette a szennyvíz „szállítását”, már kilós pontyok is előfordulnak a se pataknak, se folyónak nem nevezhető valamiben, ebben a Görbécskében, Kanyargócskában, ebben a már-már mozdulatlan Bács-érben, Krivajában.

– Különben most, hogy szünetel a tanítás az iskolában, a fiam kezébe nyomtam a maga *Sebestyénjét*. Ejha, mondta a gyerek, mikor elolvasta. Én nem olyan vagyok, mint az a könyvbéli Sebestyén!

Bizony, én már nem tudom, milyen is az a regénybeli hősöm, nem szoktam újraolvasgatni művecskéimet, de azért jólesik hallani, hogy itt-ott őrzik még egyik-másik könyvem, s néhanapján elolvastatják a gyerekekkel.

Ami azonban azt illeti, csakugyan föl lehetne állítani a faluban egy komplett szerkesztőséget, könyvkiadóval egybekötve. Van ugyan saját újságja, szépirodalmi folyóirata is (a Táltos), de itt ütöttek tanyát a Pendelhez címzett kocsmában a Symposion szerkesztői is, merthogy írók is vannak Hegyesen, s voltak is mindig a Hiadortól errefelé, és talán még szerénységemet is megtűrnék maguk között, ha végleg hazaköltöznek, amire Vigh Rudi állandóan buzdítgat, most már csak a komoly és végleges elhatározás hiányzik hozzá.

Mert már a Rudiék kapuját zörgetem, a kutyájuk ezúttal nem a hátsó udvarban, hanem az elsőben bújik ki örömeiben a bőréből. Hanyatt veti magát a lábam előtt, várja, hogy lehajoljak hozzá, hogy megsimogassam.

Ezt aztán azzal hálálja meg, hogy beszenteli a pantallóm szarát. Ekkorára már Rudiék is kint vannak, a házőrzőt megszidják és megkötik, hiába tiltakozom ellene. Terelnek is rögtön a ház irányába.

– Befelé a hűvös szobába! – adja ki a parancsot Rudi.

A szobának, a falusi szobának az az ismerős, jó emlékű kellemes nyári hűvössége! A pálinkásüveg tartalma már jócskán megcsappant legutóbbi látogatásom óta, úgy látszik, más is rájár, de nem a házigazda, hanem valaki jótét lélek, akit Rudi nem tud visszautasítani, pedig a flaska kizárólag az én számomra van félretéve. Folytatjuk a múltkor abbahagyott évődésünket. Majd Rudi felháborodva közli, hogy éjjeli ügyeletre osztották be a helyi közösségben (hadiállapot van), holott azok, akik beosztották, tudják, hogy az egészségével kissé hadilábon áll. A szolgálat ugyan nem nehéz, beül az ember egymagában az üres irodába, unalmában olvasgathat vagy felhívja telefonon barátait, ismerőseit. Az „igazi” ügyeletet tulajdonképpen a katonaság tartja, az „őrzi” a falu „biztonságát”, de hát létrehozták azt a polgári védelmi törzskart is, s ennek egyik fontos feladata az állandó ügyelet. Kértem Rudit, hogy mire ügyelnek?

– A lófaszra! – mondja.

– Pedig épp az előbb hallottam az utcán, hogy ebből a portékából nincs többé a faluban – mondom.

– De lófaszjankók azért még akadnak – mérgelődik Rudi.

Szeretnék már valami jó hírt közölni a házigazdával, mégpedig a Kiadóhoz benyújtott novelláival kapcsolatban. Ott már tettek olyasféle ígéretet, hogy megjelentetik, épp csak a hegyesi községi képviselő-testület anyagi támogatását várják, de ezt elvárhatják, közölte velem legutóbb Toldi Éva, mert a községi képviselő-testület szegény, mint a templom egere. Egyszer felkerestem a polgármestert, hogy rászedjem, támogatná meg néhány dinárkával a Táltos című helyi irodalmi folyóiratot, mert még csak egy kevéske hiányzik ahhoz, hogy a kiszedett számukat kinyomtathassák. Bajosan sikerült erről őt meggyőzőnöm, aztán meg közbejött a háború, a Táltos kiszedett anyaga várat magára, vár jobb időkre. Rudinak nem mertem megmondani, hogy miután tudomásomra jutott, miszerint egyik író társ legújabb könyvének kiadásához anyagi támogatást nyújtott a szabadkai képviselő-testület, megtiltottam a Forumnak kéziratom megjelenését, ha ahhoz szülőfalum anyagi se-



gítségét kérnék. Erre mondta Éva, hogy attól nem kell tartanom, mert Hegyes község ládája teljesen üres. (Restellném, ha valaki otthon ujjal mutogatna rám ilyen ínséges időben: „Megjelent Kishegyes község anyagi támogatásával.” Inkább ne lásson napvilágot. De hogyan sugallhatnék valami hasonlót Rudinak, amikor annyira várja, olyan fontos számára, hogy válogatott novellakötete egy „rangos” kiadó gondozásában jelenjen meg? S amikor ez számomra is fontos.)

Felhörpintődött a pohárka pálinka, indulófélben vagyok, amikor a ház asszonya egy kopott, fedelét vesztett olvasókönyvet tesz elém az asztalra, valamikor az ötvenes évek derekán jelent meg, egy novellám díszleg benne, attól fogva „ismer” engem Rudi felesége, s most mosolygva megkérdi: mikor isszuk meg a pertut?

– Most azonnal! – válaszolom örömmel.

Így is lőn.

S máris futok tovább. Futok tovább végig az ismerős, kedves utcákon, amelyeket itt-ott beleng a szemet megkönnyeztető és orrfacsaró trágya-bűz, ami Szenteleky orrát jobban irritálhatta, mint az enyémet, hiszen valamikor én ezt a szagot észre-, illetve föl se vettem: „vele együtt” nőttem fel. S most mégis annyira nyers és tolakodó. Ez a baromfiganéjszag. Elképedve és szomorúan tapasztalom: öreg, jobb sorsra érdemes lakóházak egykori tisztaszobájában száz- meg ezerszámra hizlálnak csirkéket; a nyitott ablakon át nemcsak a keserves csipogásuk hallatszik ki (napfényt, szabad, tágas udvart, szétrugdaltható trágvadombot sohase láttak!), hanem a saját nyers bűzük, a táplálékuk, a halliszt hánytató szaga is kiárad s kíséri az embert utcahosszat . . .

Két zöszki gyerek iparkodik hazafelé, horgászfelszereléssel.

– Nem fogtatok semmit? – kérdem tőlük csak úgy menet közben.

– De! – válaszol az egyik. – Pecebotot!

Máris elpárolog a döglesztő tápszag, a fényes levegőt a nyári délután milliárd ezüstszála szövi át, messziről vadgalambbúgás hallatszik, egy katona sincs többé, a varangyszínű harckocsik lopakodva kioldalognak a kertek lábából, béke van, a fák árnyékában a házak előtt véges-végig az utcán szundikál a nyári délután.

A piactér, meglepetésemre, teljesen kihalt. Ez azért szokatlan számomra, mert amióta a faluban megjelentek a boszniai meg horvátországi menekültek, a piac „állandósult”: mindennap, éspedig egész napra ide

áltak ki portékáikkal – kávé, cigaretta s egyéb apróság – a falu új honfoglalói; ezek az árusok nem voltak ugyan túl sokan, de állandó jelenlétükkel azt a benyomást keltették, hogy a piac reggeltől estig mindennap „üzemel”. Most zuhog a napfény az üres betonpultokra, s az egész téren egy lélek sincs Riasztóan, bántóan pusztá. Mint egy romkert, amelyben lejárt a látogatási idő. Vajon a tér egyetlen kiskocsmája nyitva van-e?

Nyitva! Megörülök neki, pedig ennél szomorúbb, ridegebb zug talán nincs is a világon, vagy csak az a „lógerban” lévő testvére, amely elé tavasszal kirakták az asztalokat, mint a városi kávézók elé szokás, s ezeket ülte körül csupa menekültekből álló társaság, ittak, hangoskodtak, behúzott nyakkal, sértődötten húztam el mellettük. Ez a piactéri is a menekültek találkozóhelye, közvetlen szomszédságában néhány ilyen család él, csak át kell sétálniuk ide. Kopottsága és sivársága ellenére mégis testvérként térek be vedlett, nyirkos falai közé, a pincér sohasem felejtí el megköszönni, hogy meglátogatom a „lokálját”. Pedig a „lokál” nem is az övé, csak alkalmazott itt, a kocsmát a helyi lovasklub tartja. Falait ügetőjelenetek, vágató lovak tarkítják. Nem vászonra, hanem magára a falra festve. Mindegyik az unokaöcsém műve, a tehetséges festőé, egy időben kirakatrendező, aztán cégtáblákat mázolt, a vadász-kocsmá falaira vadakat, ide lovakat, egy harmadik kocsmá falára nagyméretű tókászokat, zöldászokat, makkászokat festett, a negyedikre fantasztikus alakokat, mindenhova azt, amire a „mecénás” igényt tartott. A pincér barátságos szaván kívül talán ezek a falfestmények vonzanak ide, meg annak az emléke, hogy valamikor az öcsém itt volt boltossegéd, amikor még bolt volt a kocsmá helyén, valójában szeretem elengedni magamat ezekben az ütött-kopott, szomorúan szegényes odúkbán, áporodottságuk ellenére is barátságosak számomra, mert otthon vagyok végüket járó falai között.

Ezúttal ketten gubbasztunk benn: maga a pincér, hetes szakállal, kelletlenül és kedvetlenül, meg egy cingár vendég az asztala körül ugrabugráló kislányával. A vendég menekült, de a kislánya már ért a falu nyelvén. A gyerekek könnyen tanulnak, könnyen elsajátítják új környezetük szokásait, nyelvét, ez a csöppség is hol magyarul, hol szerbül rikkantja el magát.

– Hogy hívnak? – szólítom meg az anyanyelvén.

– Dorjankának! – válaszolja.

– Milyen szép neved van! – S a cingár emberhez fordulva: – Ez egy tót neve valahol lent délen.

– Egy folyóé! – javít ki.

Bizonyára neki van igaza.

– És te? – fordulok a pincérhez. – Mért vagy olyan életunt, mint egy öngyilkosjelölt.

– Csak fáradt vagyok, Pista bátyám. Négy napig ekéztem a kukoricát, és kiszívta a nap minden erőmet.

– Annyi kukoricád van?

– Nincs nekem egy szál se. Napszámba! De a saját egy szál lovammal.

– Akkor most tele vagy lóvéval.

– Igen, mint kutya bolhával . . . Nem tudja, Pista bátyám, hogy itt senkinek sincs egy megveszekedett vasa sem?! A gazda is majd természetben fizet, ha megérik és letöri a kukoricát, amit most megekéztem. A négy napis napszám négy mázsás morzsolt kukorica. Ha azt készpénzben kapom, most lenne hatszáz dinárom, és fizetnék magának egy tárgyat.

– Te mit iszol?

– Most semmit. Maródiskodom.

Dorjanka az apjától fagyira szeretne kicsalni dinárt, de nem sikerül neki, én gondoltam, megszámolom a pénzemet, az állomásra menet be kell ugranom még a nyugdíjasok klubjába (mert azt ki nem hagyhatom!), meg a vonatjegy, Dorjanka így végképp fagyi nélkül marad.

Hallom, olyan hírek keltek szárnyra a faluban, hogy már nemcsak az őslakosok árulják a házaikat, hanem a jövevények közül is néhányan, akik idetelepedve vettek maguknak, ám most költöznének (és költöznek is) vissza a szülőföldjükre, ahol béke van, itt meg már több mint két hónapja bombáznak. Keserves életük lehet, de a mi életünk sem rózsás, annak ellenére sem, hogy Kasza úr minden erejével itt szeretne bennünket tartani a magyar kormánnyal egyetértésben. A bizonytalanság ennek ellenére mindennapos és nagy, egyedül talán csak a magamfajta vénnek törődtek bele sorsukba: ha már úgyis meg kell dögleni, legalább itthon húzzák ránk a földet. Ha lesz, aki ránk kaparja. Mert a fiatalok elpárolognak innen, jövőjük itt hosszú ideig aligha lesz, s őket nem fogja itt már semmi; sem a Himnusz, sem a Szózat, kiváltképp nem egy olyan kopott odú, ahol most gubbasztunk.

Pedig . . .

Nem folytatom; fizetek és kioldalgok az ügető lovak és a két szomorú ember társaságából, mielőtt szemük láttára elsírnám magam.

Az iskola tornaterme mellett elhaladva hallom, amint bent kemény katonai vezényszavak pattognak, a falon persze még mindig a régi tábla áll: „Ady Endre Kísérleti Általános Iskola.” Ezúttal, úgy látszik, más „kísérletek” folynak falai között, szokatlan kísérletek, félelemkeltőek. Hova tűnt a nyári délutánnak az iménti varázsa, hova tűnt a gerleturbékolásos béke, menekülve kapkodom a lábam az állomás felé, a nyugdíjasokhoz épp csak benézek, a sötét üres, sem a Jásó, sem a Bandi, egy nő váltotta fel őket, s egy asztalnál egy vendéggel verik a blattot. A nagyterazon is csak ketten gubbasztanak.

– A népnek nincs pénze, Pistikém!

S ennek a csakugyan pénztelen, kifosztott „népnek” kellene most eltartani a faluba telepített katonaságot, dörmögi valaki földre süttöt szemmel.

Immár csak másfél év hiányzik ahhoz, hogy befejeződjék a huszadik század. Mit hord a méhében ez a másfél esztendő?

Vasútállomás . . . Kopott, szomorú, szolgálaton kívüli vasútállomás.

Már be kellett volna futnia a szabadkai személynek, a sínpár mellé állva kémlelem a messzeséget. Mellettem egy vasutas meg egy katona beszélget.

A katona meséli:

– Él innen nem messze egy nagybátyám, az a mániája vagy hobbija, hogy minden eladó földet fölvásárol a falu határában. Mondják, hogy már a fele határ az övé. Senki se tudja, honnan van annyi pénze, az övé már a volt szövetkezet komplett gépállomása is. Tizennégy traktorral beszélnek az emberek. Nemcsak a szabad földeket vásárolja föl, hanem a környék összes istállótrágyáját is. Vannak emberei, fizet nekik, mint a köles. A fél falu csak neki dolgozik. Óriási sefteket csinál, minisztereket vendégel meg, nagy lakomákat csap. Tíz évvel ezelőtt semmije se volt, ma ő a környék leggazdagabb embere.

Arra messze, ahol a nap lenyugszik, a volt Welker-tanyát fürkészem. Vele szemben volt öregapám három holdja. Vagy három lanca? A Welker-birtokot száz holdakban mérték. Aratáskor arról a tanyáról hordtam a vizet fekete kőkorsóban. A korsó nyolcliteres volt. Naponta

ötöt fordultam, ennyit ivott meg az öt arató, fejenként nyolc liter vizet. A beütött kalap tetejébe lötytyintve persze kapott valamit a bennünket kikísért kutyas is.

Jobbra téved a tekintetem a hosszú, széles völgyben, a Dudás Kálmán-féle tanya irányába; bánom, hogy mind ez ideig nem kerestem fel a helyet, ahol a költő gyerekkorában élt, és diákkorában vakációzott. Legalább egy fényképfőlvételt megérdemelne az a tanya, vagy ha már romokban áll, legalább a romjai. Megboldogult öcsémrel terveztük, hogy egy nap bejárjuk ennek a fenséges, széles völgynek, a Kaszálónak minden zegzugát, akkor talán érintettük volna a Dudás Kálmán-féle tanyát is. A katona nagybátyja, ha ebben a faluban élne, már bizonyára felvásárolta volna ezt az egész, Bajsáig húzódó Krivaja-völgyet.

– Én nem tudom mekkora az a száz hold, sosem éltem falun azonkívül, hogy most itt vagyok szolgálatban, meg arról sincs halvány gőzöm sem, mekkora lehet az a trágyarakás, amit a földje végére összehordatott a nagybátyám – folytatja a katona.

Néha, hogy ne legyen feltűnő, végigsaccolom a vasutast meg a katonát. A katona olyan, mintha egy orvosnövendéket bújttak volna angyal-bőrbe, a vasutas, jó ötvenes férfi, a saját egyenruhájába s tartósan sunyi ábrázatába bújva.

– Gondolom – állapítja meg bölcsen a vasutas – akkor az már egy nagy hegy lehet. Az a trágyarakás.

– Volt! – rikkant fel a katona; hangjában egyszersmind káröröm és dicsekvés.

Úgy teszek, mintha megtántorogtam volna, mintha hátratántorogtam volna, majd, mint gyermekkoromban, lehajolok a sínre, meghallom-e benne a vonat távoli dübörgését. A vasutas megmosolyog, a katona egy percre elnémul.

Föltápszokodom, beállok a sínpár közé, onnan fürkészsze azt a távoli pontot, ahol a vonatnak kell felbukkannia.

– Széthordták? Széthordták a trágyahegyet? – kérdezi a vasutas.

– Eltűnt! Úgy eltűnt, mintha ott se lett volna!

– Széthúzták a szomszédok? – csodálkozik a vasutas.

– Nem nyúlt ahhoz senki egy ujjal sem. Nem is mertek volna hozzányúlni. Nagy, hatalmas úr lett ott a nagybátyám, nem merészel azzal senki ujjat húzni.

- Máról holnapra mégis hült helye lett a trágyarakásnak?
- Egyik pillanatról a másikra!
- Egyik pillanatról a másikra?
- Egy szempillantás alatt hült helye lett.

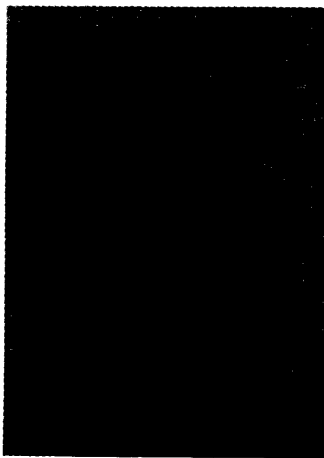
Ott, ahol a messzeségben a sínpár összeér, egy gyorsan növekvő fekete pont jelenik meg.

- Elnyelte a föld? – csodálkozik a savanyú képű vasutas.

- Szétröpítette egy NATO-rakéta! Telibe találta a trágyahegyet! Beszórta érett istállótrágyával a száz holdat. Még mindig ezen mulat az egész falu. Hogy a nagybátyám olyan szerencsés ember, akit még az ellenség is támogat. Azt suttojják, nem is igaz, hogy valamivel nem épp maga a nagybátyám csalogatta oda azt a rakétát. Aznap reggel, hogy ez megtörtént, széles mosollyal állított be a nagykocsmába, és teli szájjal adta a jelenlevők és a vilg tudtára, hogy le vagyunk szarva!

Ez a helyes kifejezés, mondom magamban hangtalanul egy régi vicc csattanóját, így van, ez a helyes kifejezés, le vagyunk szarva, s kilépek a sínpár közül, szabad utat engedve a dübörgő vonatnak. Vagy inkább benn kellett volna maradnom?

(1999 nyara)



*Mojak Aranka: A gyökér, fa – ciprusból (1998)*

# NEM JUT ESZEMBE EGY MONDAT

MIHAJLO PANTIĆ

Valami rémlik. Nyilván önökkel is megesik ilyesmi. Velem számtalanszor előfordult. Felötlik bennem egy gondolat (az utcán, éjszaka, félálomban, beszélgetés vagy tévzés közben), amit később egy istenért sem sikerül fölidézni. Megpróbálok, bánt, hogy nem megy, aztán ejtem.

Ám van köztük egy, amelyet sohasem tudtam elgyászolni. Örökre elfelejtettem, mi volt az a gondolat, miről szólt, mire vonatkozott, de emlékszem valamiféle áramütésre, mely megnyilvánulásának pillanatában keresztülment rajtam, olyan volt szinte, mint egy orgazmus. Megvilágosított és eltűnt. Azóta futok e mondat után. Tudom, hogy hiába kergetem, de nem adom fel. Idővel maga a versenyfutás tesz szert jelentésre, mindenünnen előbukkannak a szavak, néha egészen közel kerülök hozzá, még egy kicsit, és felmerül a feledésből, a tudatalatti elhagyatott vidékéről, a nyelv tiszta energiájából. Semmi. Tovább futok, és lassan megtanulom: nem az a legfontosabb, hogy azonosítsam. Szaladni kell, s ha egyszer mégis találkozunk, egyszerűen át kell rajta hatolni, mint két világ közti membránon – ahogy a futó is bántatlanul átszakítja a szalagot a mellével, amikor célba ér –, amiként egyébként egy napon magam is át fogok rohanni a saját halálomon. Soha semmi nem fogja visszaadni a néhai találkozás varázsát – egyszer megtörtént, és soha többé. Valami azt súgja, hogy az a gondolat a létezés rejtjelével határos, s valahol ott settenkedik a feledés peremén. A java mindannak, amit kapunk, az (ős)emlékezetből fakad. Ám ha újra megnyilvánulna az a mondat, hiányozna belőle az igazi felfedezés ereje. A hiánya intenzív,

miként a vágyam és a nyomába eredő erőfeszítésem is fontosabb, mint az, hogy valóban utolérjem. Egyébként egy bölcs már réges-rég ráébredt, hogy „a jelenlét hatása kevésbé kifinomult, mint a távollété”. Egy másik pedig hozzáfűzte: „Határok nincsenek, de ez nem akadályoz meg bennünket abban, hogy feléjük tartsunk.”

## VAVA HRISTIĆ KERTJÉBEN

Egyszer megfordultam Vava Hristić kertjében. Üldögéltünk és hallgattunk, Jovan Hristić úrral kitűnően lehet hallgatni. Amellett, hogy hallgattunk, természetesen beszélgettünk is valamicskét, de a hallgatás volt túlsúlyban, a kert mint olyan hallgatásra lett kitalálva. Most épp nem jut eszembe pontosan, mi mindenről beszélgettünk hallgatás közben, nem is túl fontos, egyike volt ez azoknak a lágy, tavaszi beszélgetéseknek, melyek akár a tavaszi nappal. A délelőtti napsütés behintette a gyepet, a szellő szertefújta a virágba borult cseresznyefa szirmait. Amikor Bukarestben az a katasztrófális földrengés volt, ez a fa teljesen a földre hajlott, akár egy kidöntött törzs, de továbbra is rügyezett és virágozott, és termett is. A bukaresti földrengés hosszú évekkel ezelőtt történt, akkoriban még csak a verseiből és az esszéiből ismertem Jovan Hristićet. A földrengés után meg következett, ami következett, legelőbb Romániában, aztán nálunk is, és én itt, Vava kertjében, ahol az elvirágozó, leterített fa rögtön odavonzotta a tekintetet, mint valami mágikus középpont (minden kert egy mikrokozmosz), itt, ebben a kertben ébredtem rá hirtelen, fogtam fel teljes mélységében – s ez olyan volt, mint egy kisebb fajta megvilágosodás –, hogy az írás, ma és itt, e sok katasztrófa, a háborúk, az erőszakos politikai morbiditás és annyi felhalmozódott egyéni élettragédia után ehhez a cseresznyefához hasonlatos. Ezt nem mondtam el Vavának, túl patetikus volt, és elrontotta volna a hallgatást. Jovan Hristić úr, ezt pontosan tudom, akkoriban a görög, nem pedig a mi tragédiánkról írt könyvet, habár ez majdnem mindegy, de ezt sem említettük, szintén patetikus lett volna, legalábbis.

Ha mondtunk is valamit, nem azért tettük, hogy különösen okosnak tűnjünk, egy beszélgetés akkor a legjobb, ha közönséges, úgyhogy időről időre szólunk néhány szót az alkoholról, Vinaverről, a hallgatókról meg az előadásokról, Ivan V. Lalićról, a tengerről és egyébekről. Meg persze



a cseresznyefáról is. A cseresznyefa kemény fa, mondtam én. Felettébb kemény, válaszolta Vava, egyszer régen Karadorde fogta az ürességet, körülvette cseresznyefával, így készített a fából meg az ürességből ágyút.

Tudtam, hogy idézett valakit, de sehogy sem jutott eszembe, kit (ha tudják, értesítsenek), mindig idézünk, lám, én is idézem most Vavát, aki szerint az ember manapság még az érzelmeiben sincs egyedül.

A kert egyszerű kert volt, leszámítva azt a cseresznyefát közepén. Gyep néhány kis bokorral, egyik oldalán új kerítéssel, a másik oldalán pedig magas, nagyon-nagyon magas téglafallal. Elképzelttem, hogy három cirkuszi akrobatának kellene egymás vállára állnia, hogy a harmadik, a legmagasabb, átvethesse magát rajta, vagy legalább átnézhesen. Ha ugyan elég lenne három.

– Vava úr, mi van ott a fal mögött?

– Az Užička 15.

– Tényleg?

– Igen, Miko úr, az Užička 15.

– Nem tudtam, hogy ennyire közel van magához.

– Közel bizony. Áthallatszanak a pávák.

(És tényleg, időről időre felrikoltott onnan egy páva.)

– Járt odaát?

– Igen. Látni akartam, hogy mekkora a birtok. Három háború előtti birtok vált a háború után egyé.

Ekkor eszünkbe jutott az imperátor temetése. Vava elmondta, hogy azon a napon, amikor megszűnt Broz halhatatlansága, amikor úgy tűnt, mintha az egész ország felvonult volna, ő kilépett a menetoszlopból, és oldalról szemlélte a mély gyászba borult hatalmas tömeget, és úgy érezte magát, mint a waterlooi csata ama nevezetes megfigyelője (rejtett idézet). Megegyeztünk, hogy sokkal jobb megfigyelőnek lenni, mint résztvevőnek. A résztvevők általában nem írnak jó műveket, valószínűleg azért, mert azt hiszik, hogy mindent tudnak arról, aminek közvetlen részesei voltak. Az írásban azonban a meggyőző erő nem a hitelességből fakad, hanem a képzeletből, a költői hazugságból, mely meghajlítja a tényeket, és univerzális tónust kölcsönöz nekik. Aztán én meséltem el Vavának, hogy egyetemistaként kollégáimmal együtt elmentem leróni a kegyeletet a halott imperátornak. Azon az éjszakán, a temetés előtt egy vagy két nappal, az egész városból, az utcákból, melyek sugár alakban futnak össze a Szövetségi Képviselőház előtt, dőltek az emberek. A

menetoszlopok lassan araszoltak, mint a hosszú álomba merült, lusta kígyók, órákon és órákon át. (Mi is valamiféle álomba merültünk akkor, és az az érzésem, hogy máig sem kászálódtunk ki belőle, még nem ébredtünk fel, csakhogy az álom időközben szintiszta lidércnyomássá változott.) Már jóval túl jártunk az éjfelen, de az emberek még mindig érkeztek, komorak voltak és komolyak, kollektív gyászban, a nyomás nem engedett. Aztán a végenincs ácsorgás következtében úgy felbuzgott az idegesség, mint a fedő alatt a gőz. A rend-őrség megpróbált rendet teremteni, de sikertelenül, a „gyázkör” (ez is idézet) szétesett, mintha soha nem is lett volna. Így aztán hajnal előtt hazaballagtam, kialvatlanul és fáradtan, azt sem tudtam, hol is voltam valójában, mit is csináltam, mit is gondoljak mindefelől.

– Igen – mondta Vava –, így szokott ez lenni, mindenki azt hiszi, hogy az ő kora a legrosszabb kor, aztán jön egy még rosszabb, sosincs vége.

– Majdnem tíz év kellett ahhoz, hogy felfogjam: a szkupstina előtt gyászmenetekben felsorakozó alattvalók látszólagos, szomorú, depresszív rendjének felbomlása azon az éjszakán voltaképpen csupán előjele volt annak, ami jönni fog, márpedig iszonyat következett.

Jovan Hristić úr semmit sem mondott. Csak elmosolyodott. Mit is mondhatott volna minderre; a történelem vágóhidat produkál, a költők meg metaforákat találnak ki rá, melyek senkinek sem kellene, a metafora az önfeladás különleges módja . . . Aztán hallgattunk még egy darabig, itt, a magas fal és a leterített cseresznyefa kertjében, ahol két–három frissen elültetett nyírfa cseperedett, rügyeztek a bokrok, és zsendültek az első tavaszi fűcsomók. A szél továbbra is szerteszórta a cseresznyevirágot, néhány szírom az én poharam alján kötött ki. A természet ötli ki a legszebb és legvigasztalanabb metaforákat. A közelből, a magas fal mögül olykor csúnyán felrikoltottak a pávák.

## BELGRÁD–ZÁGRÁB

Florijan Petrović, akit röviden csak Cvelének neveztek, az ex focibajnok, most pedig nyugdíjas alkoholista, habár a szemafor zöldet mutatott, megtorpant a zebránál, és hegyezte a fülét. Vasárnap volt, késő délután, közlekedés alig, járókelő egy szál sem, egy kívülálló megfigyelő azt hihette volna, hogy a város megmagyarázhatatlan módon egyszeriben

elnéptelenedett, ha a környező épületekből nem szűrődött volna ki a tévéközvetítő izgatott hangja. A Cvelének nevezett Florijan Petrović évek óta nem járt futballmérkőzésekre, egyszerűen nem érdekelté többet a sport, melyben szépreményű banktisztviselők vették fel immár a futballcipőt, a lábszárvédőt és a mezt. Így aztán hirtelenjében nem is tudhatta, hogy ez nem egy közönséges vasárnap, például az országos rendes bajnoki forduló vasárnapja, hanem a vasárnapok vasárnapja: a foci büvökörébe ejtette az egész várost és az egész országot, még azokat is, akiknek egyébként még arról sincs fogalmuk, hány játékos játszik egy csapatban, nemhogy arról, mi az a les vagy a rövidített szöglet. Jugoszlávia és Horvátország mérkőzött, és a tévéközvetítő hangja, melynek magassága úgy hullámozott, ahogy a helyzet módosult a pályán, és a város megannyi tévékészülékének hangszóróiból sokszorosítva zúdult ki az épületek ablakain át a terek és utcák tompa úrébe, olybá tűnt, mint valami neurotikus vasárnapi oratórium, mellyel vereség esetén bejelenthető a világvége, avagy, győzelem esetén, Isten országának földi eljövetele.

– Né, valami mérkőzés megy – gondolta magában a Cvelének nevezett Florijan Petrović, a néhai középcsatár, válogatott játékos, a csapat agya, most pedig jó kiállítású úriember – akinek, szó mi szó, enyhén dagadt a mája –, és a közvetítésre összpontosított. A zöld meg a piros váltakoztak a szemaforon, de a hirtelen érdeklődővé vált ember, Florijan Petrović, akit csak Cvelének hívtak, nem mozdult. A kívülálló megfigyelő megállapíthatta volna, hogy Petrović alakjának megjelenése humánus színt visz a puszta városi utca látványába, melyben, ahogy az Közép-Európa városaiban lenni szokott, a sötét tónusok uralkodtak. Ugyanez a kívülálló megfigyelő elmondhatná, hogy Florijan, a javakorabeli úriember, aki lassan átlépi a kora öregség nehezen definiálható határát, korához képest egyáltalán nem néz ki rosszul, még haja is van, körülbelül két-három mosásra való, ezenkívül felső állkapcsának mindegyik elülső fogáját. Kizökkenve szokásos vasárnapi közönyéből, az ex válogatott csatár – és külön megemlítendő, hogy a Cvelének nevezett Florijan Petrović úr évtizedek óta úgy érezte magát, mint a vasárnap, valahogy letargikusan és önmagából kimozdulva –, gondolatban egy réges-régi napba penderült – nyilván akkor is vasárnap volt –, amikor az a régi Jugoszlávia (az egész Horvátországot magában foglaló) az Európa-bajnokságon Németországgal mérkőzött. Florijan összeütközött Neumann-nal, a né-

met hátvéddel, és az alsó állkapcsából kitörött az elülső két foga. Mégis játékban maradt, sziporkázott, és ő volt a legjobb, ámde öt perccel a mérkőzés lefújása előtt elhibázta a döntő tizenegyest: Dassler, a kapus, esés közben bal kezének ujjaival súrolta a labdát, ami elég volt ahhoz, hogy a szögletbe irányítsa, két milliméterre a kapufától. És így, évekkel ezután, mondjuk most, csak ácsorog a Cvelének nevezett Florijan Petrović a városi útkereszteződésnél, ahol értelmetlenül precíz ritmusban, hiábavalóan váltakozik a piros meg a zöld, és saját emlékezetében találva magát, csöndben hallgatja a Horvátország–Jugoszlávia labdarúgó-mérkőzés közvetítését. Egy távoli, degeszre tömött stadion moraja lebeg az elnéptelenedett vasárnapi utcák felett. A feszültség nőttön nő, még néhány másodperc, és megnyílik az ég. És amikor a riportrer hangja az izgalomtól fulladozva az ájulát pereméről bejelenti, hogy a mérkőzés legjobb játékosa, néhány perccel a vége előtt, a labdához közelít, hogy kivitelezze a döntő tizenegyest, a Cvelének nevezett Florijan Petrovićnak, aki egyetlen mai játékos nevét sem ismeri, de még csak azt sem sejtí, kicsoda játszik ki ellen, eszébe jut: talán azért van a futball, hogy időben megtanuljuk: igazi győztessé, mondjuk a szerelemben, a munkában, az alkoholban, a politikában vagy, miért ne, akár az egész életben, egyedül a vereségen keresztül válhat az ember.

*RADICS Viktória fordítása*

# NÉGY VERS

BENCSIK EMESE

## MÁKGUBÓK ÉS MÁKVIRÁGOK

messze szállt  
a lombok között még hallani  
aztán minden lepereg  
néha holdas éjszakán hallani  
mintha közeledne  
mintha szétterülne a tájon

jégvirágok és korhadó vérerek  
a sejtek mélyén valahol

meghalt – mondta arcán delejes fénnyel  
meghalt – mondta  
dionüszoszi feje körül lélegző csönd  
nem vagyok kötél táncos  
a túloldalon vár a mindent elemésztő tűz  
és illúziókhöz szokott atomjaim remegnek

a konyhában mindenfelé  
szétdobált kenyérhéjak  
egy fél bögre tej tetején úszó légydöngés  
mákgubók és mákvirágok  
gyöngyöző zsírcseppek márvány homálya  
azt hiszem fárasztó ez az álom

vezess ki a sárga házból  
mert elveszett a rend  
kintől ég a görög szobrok arca  
vezess ki a testek hűvös magányából  
mutasd meg a napot a holdat  
a tüzet a földet az óceánt  
a tükrot hol  
az angyalszárny és a holló karma  
összeölekezve születnek újjá

### A GILISZTÁK DALA

apám fűző volt  
koszos cipőpertli  
szűk alagutakat járt  
napról napra  
éjről éjre

anyám hajszál volt  
egy istennő fején  
fekete cérna az aranylombban  
évek múltán őszülni kezdett  
fehér hóként hullott a tájra  
beszivárgott a föld arcába  
így születtem

### VÁLASZRA VÁRVA

miért az olajos simaság mágikus  
bársonya  
miért a mélyről jövő titkos  
küldetés  
tavi mélységek bolyongó lángja  
sötétvörös moraj

a tócsák közt  
gyulladt szemekkel  
rést keresel

## NÖVÉNYEK

Világító ablakok az éjszakában  
egy neoncső sápadt éneke  
fáradt köhögés a levelek alatt  
avas klorofillillat öleli  
a sötétben lélegző bútorokat.

Indák! Fekete levelek!  
Miféle anyagcsere vibrál  
miféle osztódások nyögnek visítanak  
miféle kék lila valóságok zihálnak  
csillókarok ölelkezése  
vörös amóbák egymást tépő keringése  
mint egy fordítva vetített film  
a vizenyősen visszavonuló idő  
dübörögve átvonuló és eltűnő felhők  
csak egy gombnyomás a tágulások kapujában  
indák a mennyektől a poklokig.



*Nemes Fekete Edit: Angyali üdvözet (2000)*

FIATALOK MŰHELYE  
A KÖZÉPISKOLÁSOK MŰFORDÍTÓI VETÉLKEDŐJÉRE  
KÉSZÜLT ÍRÁSOKBÓL

SZIMÁN AGA TÖRTÉNETE

IVO ANDRIĆ

*1878-ig Bosznia és Hercegovinában török uralom volt, de ekkor a Berliini kongresszus határozata alapján az Osztrák–Magyar Monarchia leigázta a törököket. A történet, amelyet Ivo Andrić leír, éppen ebben az évben játszódik Szarajevó közelében.*

*Az új, keresztény uralom eljövételét a szerb parasztok abban a hitben várták, hogy felszabadulnak jobbágyi sorsukból, az agák és bégek uralma és az adók alól. Az új hatalom azonban hamar bebizonyította, hogy semmivel sem különbözik a régítől. Ellenkezőleg, a kizsákmányolás még súlyosabbá vált, a népek jogai pedig korlátozottabbak lettek.*

Szeptember első napjai. Napos reggel. A szilvásban a fűvön fekszik Szimán, kezeit a feje alá tette, fölötte az ágak meghajolva kékellenek a gazdag terméstől. Nem gondol semmire, csak mosolyog, mert tetőtől

A Középiszkolások Művészeti Vetélkedőjének műfordítói pályázatára beküldött próza- és versszövegek közül a bírálóbizottság, dr. Bori Imre akadémikus (elnök), dr. Káich Katalin egyetemi tanár és mgr. Toldi Éva, a Forum Könyvkiadó igazgatója, első díjjal Ubori Adriánt (Csóka), Ivo Andrić Szimán aga története; második díjjal Tóth Emesét (Becse) Roald Dahl A plébános öröme, és harmadik díjjal Máriás Endrét (Zenta) Gunter Preuss Megmozdult a föld című művét jutalmazta. A bírálóbizottság örömmel állapította meg, hogy a 2001. esztendőben megnövekedett a beküldött fordítások száma, a fordítók érdeklődése többirányú és változatosabb, általában pedig színvonalas.



talpig betölti egyetlen érzés: hogy ez mind az övé. Félálmban letről hangokat hall és a kiskapu nyikorgását. Egyik szemével fölnez, és mindjárt látja, mi történik. Az ő szíjgyártó Ibraga agája jött négy lóval meg egy fiúval, hogy leszedje a szilvatermés felét. Szimán hagyta, hogy egészen közel jöjjön hozzá, és úgy tesz, mintha se nem látná, se nem hallaná az érkezését.

– Jó reggelt, Szimán!

– Jó is! – mondja Szimán, de nem kel fel az aga előtt.

Ibraga a szeme felé nyúl. Mintha a világ alapjaiban ingott volna meg. Megfagódnak egy szilvafában.

Nézi Ibraga azt a vakmerő embert, aki a rend és a szokások ellenére fekszik, és nem kel föl előtte, nem hisz a saját szemének, és nem tud eleget csodálkozni azon, milyen hatalmas a jobbágy, ha nincs meggörnyedve és megalázkodva, hanem elengedi magát, és elterül teljes erejében és nagyságában.

Hosszasan nézte Ibraga azt, ami nem volt látható sem emlékezetes, mióta agák az agák és jobbágyok a jobbágyok. A „jó lelkű aga” nyugodt álarca alatt minden felforrt benne a tulajdonosi düttől és az agai becsület megsértése miatt, de a félelem és a fegyelem megfékezte, mert a jobbágy szemmel láthatólag felkészült a rosszra, az idők pedig nehezek és bizonytalanok. Ibraga összeszedte magát, és leült.

– Azért jöttem, hogy a szilvatermés-részemet leszüreteljem – mondja az aga rekedt hangon.

– Nem kellett volna jönnöd. Ha le kell a szilvát szüretelni, azt én is meg tudom tenni.

Különös vita kezdődött. Szimán félig felemelkedett, de csak azért, hogy az agának a szemébe mondja azt, amit maga sem gondolt, hogy meg meri neki mondani. Alatta a meleg szeptemberi föld, felette meghajoltak az ágak a sötétkék terméstől, az ágak között pedig látni véljük a halványabban kéklő eget és a fehér felhőcsíkokat. A szája tele van szavakkal, mint valami tüzes itallal. Maga is csodálkozik, hogyan jutottak eszébe ezek a merész szavak, amelyek közül mindegyik édesebb volt az előzőnél. És kedvesebb volt neki, hogy kimondhatja őket, még ennél a termésnél is, amelyet most mind magáénak tart, és a szilvás összes fáiánál. Szélesen legyint Szimán a kezével, az őszi tájon és az aga minden erőltetetten, lágy szavaira és látszólag jogos megjegyzéseire és figyel-

meztetéseire éles és rövid „nem”-mel felel, amelyben az e hang pattog és éget, akár a lángostor.

Nehezen lehet elhinni, hogy ennyi keserűség és győztes ujjongás belefér egyetlen szótagba. Így mondta ki Szimán néhányszor azt a nem-et, elfordítva arcát a világ mind a négy égtája felé, azután az ég felé, hogy az egész világ hallja az örömét. Ezután az aga felé fordult, és halkabban, higgadtabban kimondta a nemjét, úgy, hogy abban a hirtelen hangváltásban volt valami különösen fontos és ünnepélyes:

– Nem, nincs így, Ibraga!

– Hát hogy van, ha nem így? – kérdi lágyan az aga.

– Látod, hogy van: új idők, új jogok, és hát új bíró is.

– Hát igen, új idők – Isten adta így! – de te okos ember vagy Szimán, és tudod jól, hogy olyan nincs, amely szerint az ami az enyém, egyszerre a tiéd lesz.

Ekkor Szimán feldühödött:

– Nézd, Ibraga igenis van! Van és lehet! A tiéd is valaha a mienk volt, és egy időben valamilyen jogon a tietek lett. Tehát ha az, ami régóta az enyém, a tiédé válhatott, ez, amit a sajátodnak nevezel, az enyémmé válhat ismét.

– Messzire mentél, Szimán.

– Mehetek én ma ahova csak akarok.

– Mehetsz . . .

– Mehetek Ibraga, de még mennyire.

Hallgatás, amelyben mindenki a saját gondolatával van elfoglalva. Szimán azon gondolkodik, hogy milyen súlyos és sértő szavakat mondhatna még nem is ennek az ő Ibraga agájának, akit ő már semmire se tart, és aki az igazat megvallva, nem is volt soha különösebben rossz ember, sem súlyos aga, hanem a világ összes agájának és általában az egész világnak, amely, mint ahogy Szimánnak tűnik, tanúja most ennek a nagy csatának. Ibraga pedig azon gondolkodik, hogyan tudná rávenni ezt a feldühödött szerbet, engedje meg neki, hogy legalább két kis kosár szilvát szedhessen, ne kelljen szégyenkezve üres kézzel mennie haza. Ezt óvatosan és halkán szűri át a fogai között.

– Nem! – feleli Szimán. – Ott a szilva, menj fel a fára, és egyél, amennyi beléd fér, de egy férges szemet sem fogsz elvinni innen. Nem engedem; látni akarom, hogyan távozol innen üres kosarakkal, ahonnan

mindig megrakodva mentél haza. Ez a kívánságom, és tudd meg, az ősemé is ez volt immár négyszáz éve.

Itt Szimán hangja elcsuklik elragadtatásának hevességétől, és elhallgat. Ibraga csak erősebben szorítja állkapcsát és legyínget kezével, de rövid, alig látható mozdulatokkal, amelyek hallhatatlan belső monológját kísérik.

Ismét hallgatás kezdődik. Ibraga maga elé néz, Szimán pedig remeg és piheg, nyugtalan tekintetét végigjártatja mindenben, ami körülveszi.

– Hát, hogyan maradunk, Szimán? – szakítja félbe az aga a hallgatást.

– Én jól, Ibraga, de te nem tudom hogy vagy.

– Azt tudom, hogy jól vagy, ám legyél, de mit csinálunk a szilvával?

– Ja, a szilvával? Hát azt tudjuk, úgy ahogy mondtam: volt-nincs.

– Nem lehet azt úgy, Szimán! Te okos ember vagy: nem kell, hogy ezt mondogassam neked.

– Bizony, nem is kell. Hanem majd én mondom neked valamit, hogy ne nyújtsuk tovább ezt a komédiát. A következőképpen áll a dolog: négyszáz évig kizsákmányoltatok bennünket, ezután négyszáz évig mi fogunk titeket, azután pedig majd megbeszéljük, hogy ki ki fölött fog uralkodni a következő négyszáz év alatt.

Ibraga nem várja be a mondat végét. Feláll, majd minden köszönés és búcsú nélkül elindul az emberéhez, aki távolabb állt a lovaknál, és elindultak oda, ahonnan jöttek. Szimán csak nézett utána, magában sajnálva, hogy ilyen gyorsan félbeszakadt a beszélgetés, amely akkora elégedettséggel töltötte el. Úgy tűnt neki, hogy közel se mondott el mindent, és hogy tele van ki nem mondott szavakkal, amelyek csak úgy rajzanak benne. Széttárta a kezét és az ujjait, teleszívta mellkasát, és magában tartotta az édes levegőt, majd hangosan és lassan lélegezte ki összezárt fogai között. Sajnálta, hogy az aga eltűnt előle, hiszen mit ér a vagyon és a hatalom, ha nincs kinek megmutatni.

*UBORI Adrián fordítása*

## A PLÉBÁNOS ÖRÖME

ROALD DAHL

Boggis úr megállította az autóját röviden a hegytető előtt, kiszállt és szétnézett. A kilátás tökéletes volt. Mérföldekig elláthatott.

Jobbról meglátott egy közepes parasztházat. Mögötte egy nagyobbat. Ott volt egy ház, ami az Anna királynő lehet, és túl balra még valószínű két ígéretes farm. Öt célpont összesen. Azután megkerülte a hegyet, ahol még hat lehetőséget látott – öt farmot és egy nagy georgiai házat. Az utóbbiról lemondott. Túl jónak nézett ki, és az ilyen előkelő házakat értelmetlen volt meglátogatni.

Attól a tényről eltekintve, hogy papnak álcázta magát, ebben a pilanatban nem volt semmi vészjósló Cyril Boggisban. Boggis, az antikbútor-kereskedő, mesterségével, szokatlan árucikkek rendszeres gyártásával tekintélyes hírnévre tett szert a chelsea-i üzletével a King's Roadon. Ha megkérdeznék hol szerezte, kacsintana és mormolna valamit egy kis titokról.

Boggis kis titka egy kilenc évvel ezelőtti, vasárnap délutáni falusi kocsikázásának az eredménye. Az autó túlmelegedett, ezért elsétált egy tanyáig, hogy kérjen egy köcsög vizet.

Míg várt a vízre, futó pillantást vetett az ajtón át, és egy óriási tölgyfa karosszéket pillantott meg. A hátsó támlájának a burkolata a legpompásabb virágmintaberakással volt díszítve, és kacsafej volt kifaragva mindkét karfáján. Jó isten, gondolta. Ez késő XVII. századi darab!

Előrébb dugta a fejét. Volt még egy a kandalló másik oldalán! Két ilyen szék Londonban legkevesebb ezer fontot ér.

Amikor a háziasszony visszajött, Boggis megkérdezte, eladná-e a székeket. Ezek nem eladásra valók, mondta, de csak kíváncsiságból, mennyit adna értük? Fél óráig alkudoztak, és a végén, természetesen, Boggis megkapta a székeket tizenkétszer kevesebért, mint amennyit értek.

Visszafelé menet Londonba, Boggisnak a kombijában támadt egy ötlete. Ha egy helyen vannak jó dolgok, miért ne lennének a többin is? Miért ne tudná átfésülni vasárnaponként a vidéket? Az elzárt helyek, tanyák, a rozoga falusi lakóháztömbök céltáblái lehetnének. De a falusi nép nagyon bizalmatlan. Esetleg az lenne a legjobb, ha nem árulná el

nekik, hogy ő kereskedő. Lehetne telefonos, vízvezeték-szerelő, gázellenőr. Még pap is lehetne . . .

Boggis óriási példányszámban rendelt a szórólapokból, amelyekre az alábbi felirat van gravírozva:

Cyril Winnington Boggis tisztelendő.

A ritka bútorok megőrzésére társulat elnöke.

Együttműködve a Victoria és az Albert Múzeummal.

Zentúl minden vasárnap öreg plébánosként fog körülutazgatni, önkéntes munkából a „társulat” iránt egy leltárt összeállítva a falusi otthonokban mélyen elrejtett kincsekből. A terv bevált. Valójában hasznot hajtó üzlet lett.

Ez egy másik vasárnap volt. Boggis kissé távolabb parkolt az első ház, az Anna királynő kapujától. Nem akarta, hogy az autóját meglássák, amíg nem egyeznek meg. A kedves, öreg pap és az óriási kombi nem illettek össze. Ám a házban semmi értékes nem volt.

A következő állomásnál senki sem volt otthon. A harmadik egy tanya volt, beljebb a mezőn. Elhagyatottnak és piszkosnak látszott. Nem sok reményt fűzött hozzá.

Az udvaron három ember állt. Amikor meglátták egy kis, elhízott embernek a fekete öltönyében, papi gallérral, abbahagyták a beszélgetést, és gyanakodva néztek rá. A tanya tulajdonosa egy zömök, kis, ravasz szemű ember volt, a neve Rummins. Mellette az a magas fiatal a fia, Bert volt. Az alacsony, széles vállú ember Klaud, a szomszéd volt. „Es pontosan mit szeretne ön?”, kérdezte Rummins.

Boggis röviden elmagyarázta a ritka bútorok megőrzésére társulat céljait és terveit.

„Nekünk nincs semmink”, mondta Rummins. „Veszíti az idejét.”

„Csak egy pillanat, uram”, mondta Boggis felemelve az ujját. „Legutóbb, aki ezt mondta nekem, egy öreg birtokos volt lent Sussexben, és amikor végre beengedett a házába, tudja mit találtam? Egy piszkosnak tűnő öreg széket a konyhában, amelyről kiderült, hogy négyszáz fontot ér. Megmutattam neki, hogyan adja el, és egy új traktort vett magának a pénzen.”

Rummins ravaszán és izgatottan állt.

„Hát”, mondta ő, „nincs abban semmi rossz, ha körülnéz”, és az utat mutatta a rendkívül rendetlen nappaliba.

És itt volt! Amint meglátta, elállt a lélegzete. Legkevesebb tíz másodpercet állt merev tekintettel, nem hitt a szemének. Ez nem lehet igaz!

Abban a percben Boggisban tudatosult, hogy a három ember mereven bámulja. Látták, amint zihál és átalkodva bámul. Boggis azonnal odátántorgott a legközelebbi szélig, és beleszórt gyorsan szuszogva.

„Mi történt?”, kérdezte Klaud.

„Semmi”, zihálta. „Egy percen belül jól leszek.”

„Azt hittem, hogy valamit néz”, mondta Rummins.

„Nem, nem”, mondta Boggis. „Ez csak a szívem. Néha elfog. Mindjárt jobban leszek.”

Kell, hogy maradjon időm gondolkodni, mondta magában. Légy nyugodt, Boggis. Ezek az emberek lehet hogy tudatlanok, de nem bolondok. És ha ez valóban igaz . . .

Egy laikusban az, amit ő látott, nem keltett volna különös benyomást, így, a piszkos fehér festékekkel bemázolva. De ez minden kereskedő álma volt. Boggis tudta, hogy a XVIII. századi angol bútorok legkívánatosabb darabjai között van a három chippendale-i komódok néven ismert példány.

Egy kicsit tántorogva Boggis járkálni kezdett a szobában a többi bútort tanulmányozva, egyenként.

*TÓTH Emese fordítása*

## MEGMOZDULT A FÖLD

GUNTER PREUSS

Jörg és Ulla már két hete itt sátoroznak az osztályukkal. Régóta barátok, szüntelenül. Együtt tanultak meg futni és beszélni, így mesélik. Ebben az évben gyakran szétváltak, majd újra találkoztak az útjaik, állandóan egymást keresték, de igazából sohasem találták meg. De ezt már hosszú ideje nem érezték, minden épp megfelelően történt, és ez az együttélés közel hozta, barátokká tette őket. Mindketten azt hitték, igazán jól ismerik a másikat; amit nem tudtak, azt sejtették, s gyakran szavak nélkül is megértették egymást. A kezük bátortalan, tele gátlásokkal, önmegtartóztatással. Félnék a másik érintésétől, mert félnék fájdalmat okozni.

Így volt ez egészen tegnap estig.

Hirtelen minden megváltozott, amikor a tábortűz árnyékában először megcsókolták egymást. Egy rövid, egészen rövidke csók volt ez, s az ajkaik érintkezése, a váratlan csók összezavarta őket. Ezután mindketten a saját csoportjukhoz ültek vissza. Éjjel még sokáig feküdtek álmatlanul, a parthoz csapódó hullámokat hallgatták, s összezavarodva gondoltak egymásra.

Ma ezen a korai reggelen, ahol a mozdulatlanság olyan, mint az erdei tóé, Jörg és Ulla a homokdűnék mögött állnak, a három ferde erdei fenyőnél. Nem állapodtak meg előzőleg. Egy sohasem tapasztalt nyugtalanság hajtotta ki őket a fákhöz, amelyekre gyakran gondoltak, és amelyek a tengerre néztek.

Minden segítség nélkül állnak egymással szemben. Ulla borzongva, vékony ruhában, rövid haja még fésületlen; Jörg kezét rövidnadrágja zsebébe rejtve, bizonytalan mosollyal a szemében. A nap még a fűben rejtőzik. A sirályok felszállnak, halakért jönnek.

Ulla megragadja az egyik fa száraz kergét. „Néha azt gondolom, a három fa elvárásolt halász. A faluban sok mendemonda kering. Te is gondoltál már erre?”

„Nem” – mondja Jörg. Hátranéz a sátrakra. „Keresni fognak bennünket, ha ébresztésre nem leszünk ott . . .”

Ulla ellöki magát a fától, s szaladni kezd a mezőn, egyre gyorsabban szedi a lábát anélkül, hogy körbenézne.

Jörg a háta mögött fut, először tétován, majd mind gyorsabban. Futnak, amíg érzik a szívverésüket, amíg a talaj ingadozni kezd, és a nap az útszéli nyírfákat ringatja. Azután lefekszenek a fűbe, hevesen lihegve, melegség önti el őket, s lassan csendesedni kezd a föld, a nap azonban még a nyírfák ágai közt remeg.

„Észrevetted?” – kérdi Ulla.

„Megmozdult a föld” – mondja Jörg.

Hosszasan fekszenek egymás mellett, fekszenek anélkül, hogy megmozdulnának . . .

*MÁRIÁS Endre fordítása*

## ELDORÁDÓ

EDGAR ALLAN POE

Egy csodás hős,  
Szép és erős,  
Napfényt és árnyat látott,  
Nagy útra kelt,  
Csak énekelt,  
Kutatta eldorádót.

Így lett hát vén  
A hős vitéz,  
Szíve csak árnyat látott,  
Ez hullt rája,  
Nem találta  
A földet: eldorádót.

Az akarat  
Meg-megszakadt,  
Végül egy árnyat látott –  
Szólt hát: „Bús árny,  
Hol találánám  
Az álmom, eldorádót?”

„Nézz messze fel,  
Túl Hold-hegyen  
Az Árny-völgy nyugszik, látod?  
Suhanj csak át”  
Így szólt az árny –  
„Ott leled eldorádót!”

*LÉNÁRD Róbert fordítása*



## EGYES SZÁM, HARMADIK SZEMÉLY: ÉN

VLADA STOJILJKOVIĆ

Egészen egyszerűen kezdődött: álcázással.

Kezdetben csak részlegessel. Amíg fiatal ügynök voltam, a Szolgálat nem várt el túl sokat tőlem. Egyszerűen az alkalomhoz mértén öltözök: jobban, mint máskor (ha bankhivatalnok voltam) vagy szerényebben (ha ittasnak álcáztam magam), de mindig a saját szekrényemből.

Később, ahogy a munka azt megkövetelte, tettem egy lépést előre. Valóban álcáztam magam, mint egy színész, olyan ruhákat véve fel, amelyek nem voltak az enyéme: legtöbbször egyenruhát vagy valami egyenruhához hasonlót. Voltam koldus vagy utcai fagyaltárus rögzített helyről való megfigyelésre; taxisofőr, ha valakit kocsival követtem; postás vagy vízvezeték-szerelő, ha valamelyik épületben kellett cselekednem.

Valahogy ezzel párhuzamosan rajtam is változások kezdtek bekövetkezni. Kezdetben külsőleg: bajusz, szakáll, hajviselet, a haj színe, kontaktlencsék különböző színben, szemüveg.

Aztán a hamis okmányok következtek, mert már nem volt elég másképpen kinézni. Más név kellett nekem, és be is kellett bizonyítanom, hogy az az enyém.

Vagy nem is: először jöttek a hamis okmányok, majd a külalak változtatása, majd csak ezek után az álcázás. Hacsak nem az álcázás jött minden más előtt; mondjuk a hamis okmányok előtt.

Vagy mégis az okmányok jöttek a változtatás után?

Most már mindegy; azt akartam mondani, hogy mindezek a dolgok valamilyen első szakaszban történtek, abban, amelyben semmi sem volt javíthatatlan, semmi nem volt tartós. Minden befejezett munka után visszavehettem az eredeti kinézésem és nevem. Valahogy úgy, mintha három–négy hónapig filmet forgattam volna, amelyhez mondjuk kopasz és bajuszos kellett volna hogy legyek. Amikor befejeződik a forgatás, megnöveszttem a hajam, leborotválom a bajuszom, és megint önmagam leszek.

A második már alaposabb önváltoztatás volt. Foghúzás, hogy beessen az arcom; az orr plasztikai műtéte; szikés vágások, hogy sebhelyeim legyenek, beavatkozások a hangszálamon; egyszer még le is vágták két

ujjam a bal kezemről. (Pár évvel később visszavarrták őket; valaki másét, természetesen, nem az enyéimet.)

Itt már nem maradtam semleges. Akárhogy is vesszük, de megilletődik az ember, amikor felfogja, hogy *nincs visszaút*, hogy soha többé nem lesz a régi, de felülkerekedett a kötelességtudat. Ez különösen erős az én szolgálatomban: a titkosügynök nem csupán hivatalnok, aki végzi a munkáját, a titkosügynök fogadalmat tesz, mint egy szerzetes. Kínjai nagyok, de tisztán látja a magasabb célt, ami értelmet ad azoknak. Különben is, ő lényegében nem boldogtalan. Megszüntetni az Állam veszélyeztetettségét; megőrizni a Nép biztonságát; megghiúsítani az Ellenség alattomos terveit; amikor ez sikerül neki, elégedett mint kevesen mások. Ha egy ilyen siker áldozatokat követel, hát legyenek: ez a kettő egymással jár. Talán kevés koronázott van az újságírók között? Kevés-e a meddő a tornászok között?

Röviden, leküzdöttem ezt a gyengeséget.

Akkor pedig valamilyen korábbi változsfajtákat kezdtek alaposabban alkalmazni rajtam. Hamis okmányok, például: néha a feladat úgy kívánta, hogy elegendő volt, hogy csak az útlevelem legyen az álnevemen; idővel addig jutottam, hogy mindenből újat adtak ki: útlevelet, hajtási engedélyt, egészségügyi könyvecskét, iskolai bizonyítványokat, keresztlevelet; mindenből, igazán mindenből.

Alkalmaztak rajtam valamilyen biotechnológiai eljárásokat is, amelyek még ismeretlenek a közvélemény előtt: kicserélték az ujjlenyomatomat, a bőröm színét, vércsoportomat; a magasságomról nem is beszélve, egyes feladatokon egy méter és zselelt voltam, ahogy azt a XX. század argónyelvén mondták, másokon pedig, megint kosárlabdázó magasságú. (Természetesen a ruhatáramat a Szolgálat fizette, ebből a szempontból nagyon tisztességesek voltak.)

Na, nemcsak a magasságom változott mindkét irányban. A kivett fogaim helyébe újakat tettek, a kopasz részecskébe hajszálakat ültettek, a hajas részecskéket kopasszá tették, a bevágott ráncokat kivasalták, sarkos orrból fitost formáltak, fintorosból egyenest, egyenesből megint sarkost és így tovább. Mindenből volt.

Nem álltak meg a csupán látszódo dolgokon, továbbléptek. Egyrészt beleneveléssel, másrészt beültetéssel, szaktudást adtak nekem, matematikait, elektromosságit, történelmit, egészségügyit, elsőrendű autóbádogos voltam, fordító vagy teniszedző, már szükség szerint.

Ez egyfajta diadala volt a tudománynak, a Szolgáltatnak, vagy az emberi természetnek, már magam sem tudom. De diadal mindenképpen, képes voltam arra, hogy Japánból (Hideo Mijamoto, 42 éves, fekete haj, fekete szemek, legyengült szervezet, részleges műfogsor hat foggal, vakbélről műtöttek, AB vércsoport, +4 dioptriás szemüveg, 164 cm, bankhivatalnok), egy-két hónap alatt svédvé váljak (Gunar Karlson, 30 éves, szőke haj, izmos, 32 egészséges fog, 0 vércsoport, saslátás, 188 cm, a kereskedelmi tengerészeti tisztje), valójában Pol Granzsan vagyok, Québecben születtem.

Nem, milyen Granzsan; az csak egy az alakításaim közül, az nem az igazi énem. A valódi nevem Árpád Sömogyi (Somogyi Árpád, ahogy mi magyarok mondjuk) . . .

. . . istenemre, nem, hanem Mohamed al-Alaui . . .

. . . vagy Gzsegozs Novákovszki . . .

. . . vagy Dzsozef Nzekvu . . .

. . . vagy úgy valahogy; nem fontos.

Az elején emlékeztem az eredeti nevemre és külsőmre; és megkönnyebbülten tértem vissza hozzájuk; idővel ez mind nehezebbé vált. Változás változást követett, változásra változás, és az ember egyszerűen elvesz. Most már nem tudom, hogy ezek a fülek, amelyeket a fejemen hordok, valóban az enyéme-e? A májam valóban az enyéme-e? A nyirokmirigyek? A csontvelő? Maradt-e legalább egy fog, egy szőrszál, egy idegszál? A fényképeimet vagy megsemmisítették, vagy retusálták; ha megmutatnának egy valódit, pár hamissal elkeverve, meg tudnám-e mondani, melyik az igazi énem?

(Valójában, én vagyok-e egyáltalán „én”? Itt van, már maga a szó is, egyes szám harmadik személyű névmássá alakult.)

Semmiben sem lehetek biztos. Hisz voltam vörös, szőke, barnás; voltam skót, chilei, hawaii, török, ukrán, kínai; voltam basszus, bariton és tenor, vékony, zömök, körülmetélt és nem metélt néhány alkalommal; voltam áldott jó ember, pimasz, ügyefogyott, ravasz, talpnyaló, őszinte legény, házsártos bácsi; harminc ilyen év után ki emlékszik még magára?

Annál inkább, hogy nem is volt másodlagos tájékozódásom.

A szüleim meghaltak, nem nőültem, a rokonaimmal elvesztettem a kapcsolatot. A baráti köröm egy idő után megritkult, azokat pedig, akik megmaradtak, kerülnöm kellett attól kezdve, hogy megkezdődtek az átfogóbb átalakulások. Látni engem minden pillanatban más kiadásban,

tegnap mint Fülöp-szigeteket, ma mint görögöt? Ez őket csak zavarba hozná (és elfordította volna őket tőlem), nekem pedig megengedhetetlen lett volna, biztonsági okokból. Olyan barátok helyett, amilyenek másoknak vannak, nekem csak különböző barátkészleteim voltak; ahány alak, annyi készlet. (Ami annyit jelentett, többek között, hogy minden alakítással ott hagytam a barátokat is, amelyek velem jártak. Nem volt szabad átfedésnek lennie. De az is megtörtént, hogy egy változtatás után bemutatnak valakinek, akinek sejtelve sem volt, hogy már barátoktunk életeim valamelyikében. Egyszer ez egy lány volt, aki nagyon kedves volt számomra; váratlanul el kellett hagynom, mert ismét meg kellett változtatniuk engem; egyszerűen eltűntem, ami miatt sokat szenvedett; amikor új arcot kaptam, úgy rendeztem, hogy „véletlenül” megismerkedjünk; elképzelve, milyen lehetett udvarolni neki. Mindent meg kellett tennem, hogy elfelejtsen engem, hogy megszeressen engem.)

Es így múlt el, amint mondtam, harminc év. Egy héten belül nyugdíjba megyek. Tegnap beszéltem a Főnökkel; miután megdicsért (és volt is neki miért), miután átadtam a kötelezettséget és aláírtam minden űrlapot (kivéve azokat a nyitottakat, szakszervezetieket, amelyek a Káder-részleg fennhatósága alá tartoznak), kirukkolt valamivel, ami meglepett. Addig nem tudtam, hogy olyan embereknek, mint amilyen én vagyok, az aktív szolgálat végén két lehetőséget kínálnak fel: hogy abban az alakban maradjanak, amelyekben pillanatnyilag voltak, vagy visszaadják az eredetit. Ez utóbbi a teljes önmagamhoz való visszatérésemet jelentette – testileg, szellemileg, jellemileg és okiratokkal – és sebészetileg, hipnotikusan hajtják végre. Az aktámban részletes adatok állnak minden változtatásról; ezek alapján a számítógép rekonstruálja az egész személyiséget, olyanná, amilyen a Szolgálatba lépésem első napján volt. Természetesen nem leszek az a fiatal ember, aki akkor voltam, hanem egy ember a mostani éveimmel, olyan testi és szellemi tulajdonságokkal, amilyenekkel logikusan akkor rendelkezhetnék, ha az én életem át lett volna engedve a dolgok természetes folyamatának. (A számítógép úgy van programozva, hogy túlszépíthet.) Ehhez mellékelik azokat az eredeti okmányokat, amelyeket néhány kulcsfontosságú fényképpel együtt szűkben őriznek.

Megint önmagam lenni? Viselni a nevet, amelyet csecsemőként kaptam, legyen saját jellemem és arcom? Mondhatnánk, hogy ezt gondolkozás nélkül elfogadhatnám? De az az ember most már valaki más;

tovább voltam Próteusz mint eredeti önmagam? Meg kellene szoknom magamat, mint egy új egyént; és megéri-e ez ebben a korban? Amilyen most vagyok, legalább vannak ismerőseim, valamiféle félbarátaim; ha pedig visszatérek a régi énemhez, ki fog nekem maradni? Az ifjúkori barátok? Hát én szó szerint eltűntem nyom és hír nélkül; ha valamelyik keresett, nem tudott meg semmit; még rosszabb, nem talált semmilyen bizonyítékot; hogy egyáltalán léteztem. Ilyen harminc év után melyik barátság nem hal meg természetes halállal?

Logikusabb lenne, ha olyan maradok, mint most vagyok, nem visszatérve, de vonz valamilyen vágyódás, be kell vallanom. Minden, minden, de épp minden a huszonvalamennyi . . . mennyi is? . . . jól van, a huszonvalahány éves koromig, az és az voltam, volt nevem és személyiségem, amelyek hitelesen az enyémekek voltak, nem voltam kitalált. Miért ne térnék vissza, annál is inkább, mivel nekem azt a Szolgálat lehetővé teszi? Miért ne tudnám meg, ki vagyok, hova való vagyok, ki volt az apám és az anyám?

Akkor meg azt gondoltam: ez mind csak olcsó érzelmesség. Amikor elmész, ne téj vissza, mert csak csalódní fogsz. Különbén is, miért gyötörjem magam, miért menjek át még egy sorozat műtéten?

De miért legyek ismét idegen az idegenek között? Még rosszabb: kitalált ember?

Röviden, voltak gondolatok mellette és ellene. Vívódtam velük tegnap egész délután és ma egész nap. Akkor elálltam mindentől, és azt mondtam: írás visszatérés, fej maradás. Beletúrtam a zsebembe, kivettem egy pénzérmét, és megtámasztottam megfeszített hüvelykujjammal.

Ott van, forog a levegőben meredek vonalon. Épp hogy le nem esett.

*SZILÁGYI Miklós fordítása*

## SZAVAKKAL EL NEM MONDHATÓ

GABRIEL ROYBAL

Sötét szobámban ülve rád gondolok,  
Magányos könny pereg arcomon.  
Szívem összetörted.  
Az arcodat látom szüntelen,

Szemem megtelik a fájdalom árjával.  
 Szívem helyén szikla.  
 Minden hűvös itt belül.  
 Egyedül ébredek, az égről eltűnt a Nap.  
 A felhők esőt görgetnek.  
 A fájdalom mindegyre éget és éget.  
 A hajnal szürke ködjében  
 Mindenki más karjai közt álmodik  
 A csendben,  
 Mindenki, csak én nem!  
 Most már megértettem a szerelmet.  
 Ez lesz a végzetem.  
 A szerelem nem egy gyönyörű vörös rózsza, ahogy  
 mindenki hiszi,  
 A szerelem, a meggyalázott, mit szelíden fúj a szél  
 az elfelejtett rétekre.  
 A szívem magányos, mint a sivatag,  
 De új szenvedés tölti meg.  
 A könnyek emésztik a szívem,  
 Szavakkal el nem mondható a szerelmem.

*SZABÓ Anikó fordítása*

## AZ ÉN AJÁNDÉKOM

JONATHAN DAVIS

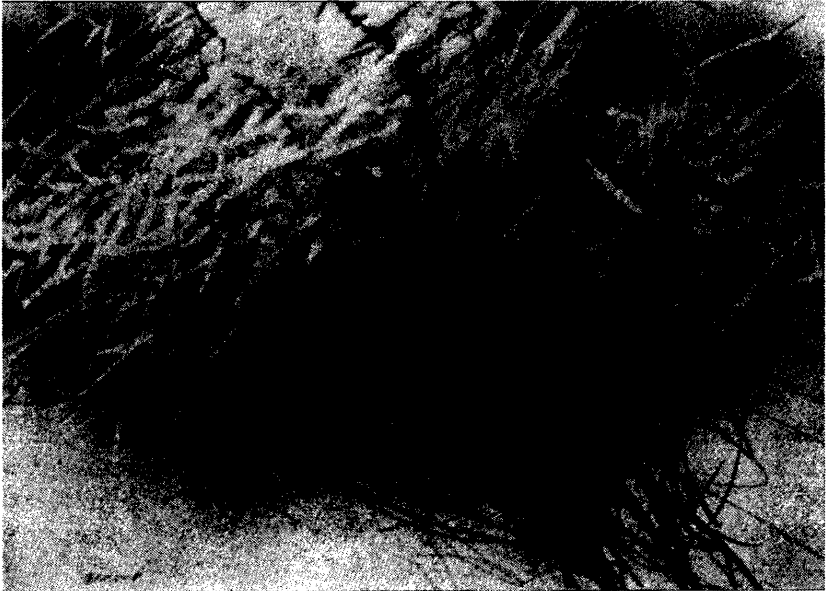
Érték vagy nekem a múltban  
 Megtört lelked árnyéka mögé bújva  
 Miért kell mindig az mi nem lehet tiéd  
 Mért próbálsz elmondani számodra ez a lét

Torkod megragadom, szemed hátrafordul  
 A szerelem ereimben cikázik, száguld,  
 Szíved nem dobban többé, ó sötét élvezet  
 Megcsókolom élettelen bőrdet

Érték vagy nekem, törött lelkeddel  
Csiszolsz engem, csak a halál érdekel  
Miért rontod el azt, mi már régóta tiéd  
Mért kísérsz, érzéketlen vagy, de miért?

Itt állok én, csak egy ember a sok közül,  
Kinek a fájdalom életet közöl  
Tervem, hogy átéljem ezt és megteszek bármit,  
Hogy ismerjem a gondolataid.

*FENYVESI Attila fordítása*



*Penovác Endre: Tél a buckákban (1991)*

## IKONOSZTÁZ A VILÁG VÉGÉN (III.)

DRAGAN JOVANOVIĆ DANILOV

### III.

Meredek, nyaktörő ösvények vezettek az érintetlen vadon meg – ameddig a szem ellát – az elposványosodott morotvák, mocsarak felé, ahonnan miazmás méregpára, a sás meg a nádas fülleltsége áradt. A napokban, főntről, a hegyekből a vízmosások mentén megáradt hegyi patakok zúdultak lefelé habot túrva, és sodortak a mocsár vizébe mindent, amit elértek. A titokzatosan sötét, csillagtalán éjszakában csak a szélben hajladozó nádas meg gyékényes tompa zúgása hallatszott. A levegőben madarak köröztek rikácsolva. Danilo egy szűk szurdokon túl végre egy sziklafalhoz érkezett, melynek tövében barlang nyílása rejtőzött. Lábával el-elrugaskodva a kürtő falától, kötélén ereszkedett lefelé. Az övében hegymászó csákány, a kezében fenyőfáklya volt. Odalent egész barlangrendszer, szerteágazó és egymásba torkolló, szövevényes föld alatti folyosókat fedezett fel, amelyeknek a végét még csak sejteni sem lehetett. Valóságos föld alatti várost a maga félelmetes sziklatömbjeivel és a labirintusok borgesi megsokasodásával. A mintegy százméteres mélységben a föld alatt levő csigalépcső kijárat nélküli labirintust alkotott. A járatok faláról csöpögött a víz, a mélységből pedig, meglehetősen hangerővel, vízcso bogás és – váratlanul – denevérek szárnysho gása meg vijjogása hallatszott. Amikor kibukkant az egyik folyosóból, tágas, kerek terem tárult ki Danilo előtt, itt megcsapta az erős légáram. Megmagyarázhatatlan félelmet érzett, a torka elszorult, mintha látha-



tatlan kezek szorongatnák. Körös-körül mindenütt áthatolhatatlan sötétség honolt. Danilo nem tudta, merre vegye útját. Fáklyájával sorra odavilágított a szomszédos helyiségekbe vezető nyílásokra. Megmászott egy függőleges sziklaszirtet, majd megindult egy folyosón. Néhol annyira szűk volt, hogy olyaz húsz métert négykézláb tett meg. Az éles kiszögellések sérüléseket ejtettek rajta, s mivel mélyen a föld alatt járt, szédelgett az oxigénhiány miatt. Egy szakadék szélére ért, közben a lába alatt omladozott a kőtörmelék. E pillanatban suhogást hallott. Amikor magasabbra emelte a szövetneket, egy raj agyonrémult denevért pillantott meg, amint a sziklahasadék irányába rebbenek. Majd visszafordult amerről jött, s az egyik terem szögletében több egymásra dobált holttestet látott. Vámpírok amilyen elegáns, éppoly gonosz bayroni figuráival, mefisztófelészien elpusztíthatatlan szellemlényekkel találkozott.

– A vámpírok csupán élni vágnak – szólalt meg egy szürke szemű, szúrós tekintetű csúfságos néember, aztán még hozzátette:

– Vampirella a nevem, életemben pedig Csarnának hívtak. Éjszakai kísértet vagyok, lélek, akinek, mivel nem egészen tanulta ki a mesteriségét, még egypárszor reinkarnálnia kell. Hallod-e, fiatalember, a gyengédség az emberek között egy napon úgy kialszik, mint a gyertya a fagyos éjszakában. A kőművesek, a babiloni torony építőinek utódai mind meghaltak. Odanézz, Danilo, sírgödörök nyílnak a lábam előtt.

Minden irányból felharsant Vampirella bagolyhuhogásszerű hahotája.

Danilo szeme előtt mindenféle nyomorékok körmenete vonult, köztük kezetlen-lábatlan, kutyafejű szörnyszülöttek, kísérteties bábukra hasonlító, hipnotizált gyerekek, vízbefúltakra emlékeztető, felpuffadt testű, eltorzult arcú asszonyok, harcos férfiak, mellkasukból bugyogott a vér. Egyszerre csak ott termett előtte egy ember, egy minden ismeretjel nélkül való hófehér báránnyal az ölében.

– Jó, hogy itt vagy, Danilo, már vártalak – mondta a bárányos ember. – Már több mint száz éve nem jön álom a szememre. Ebben a teremben lakom, itt működik a vakok mozija. Különbösen hát nem rácsok mögött élünk mi mindannyian? Sámuel vagyok, a kovács, föltaláló és a kovácsipar megalapítója. Tessék, itt vannak ezek a kések, török és fejszék, az emberek ezekkel fogják legyilkolni egymást. Én azonban szó nélkül, nyomtalanul eltűntem a világ színéről, és most itt vagyok. Nincs ott szeretet, ahonnan én jövök. Már réges-rég csak árnyakat látok. De neked azért segíték majd, hogy megtaláld az apád, fiú! Mindent tudok

az élőkről a haláluk után. Én foglak hozzásegíteni ahhoz, hogy kikerülj a labirintusból. Ellenben az még senkinek sem sikerült, hogy érintetlenül és úgy szabaduljon innen, hogy jómaga is meg ne változzék. Hogy túljárjon a labirintus megteremtőjének eszén, na, az még senkinek sem sikerült. Jusson csak eszedbe Ariadné büntárs fivére megöletésében, Thészeusz pedig megöli Minótauroszt.

És mondá neki Sámuel:

– Az istenek, a még ki nem nyilatkoztatott istenek, tudják, mi jó nekünk. Mi rettenetesen megbűnhődünk őseink hajdani, de mára feledésbe merült bűneiért. Soha nem láthatunk bele a lelkükbe, mert valójában egy-egy palimpszesztus mindenik, tehát a legmélyebb titok. A szenvedély pedig, ha mégannyira csillapodott is, soha nem huny ki teljesen, hanem főnixként várja, hogy eljőjön az ő ideje. Mert emberek, akik kimondhatatlanul háborgó lélekkel szeretetre vágytak, de azt nem érezték, nem kapták meg életükben, sokkal később megtalálják majd utódaik szívében. Ők tehát évtizedekig, esetleg évszázadokig várnak rá, hogy álmaik szeretett, eszményi lényének elragadó, kedves jellemvonásai újból életre keljenek a valóságban. S ez világos, mint a nap – a holtak, a már meghaltak tartanak minket hatalmukban. Miértünk, a sorsunkért a csillagok alatt, az elhunytak viselik a teljes felelősséget! Az élő valóságnak ebben csekély, majdhogynem jelentéktelen szerepe van. Ha az életben valaha elcsavarta a fejünk egy istenien szép nő, azt jelenti, hogy igazában a holtak démonai bűvöltek el bennünket, hiszen tőlük örököltük szívünk jeladásait, azaz valamennyi képzetünket a nőkről, akikkel élni szeretnénk. A buddhizmus tanít meg bennünket arra, hogy évmilliók számtalan továbbmódosulására van szükség, amíg a lélek emlékezete időtlenné nem válik, hogy azután, miként a fehér felleg az ég kékjében, eloszolják a nirvána örök boldogságában.

A hideg lassan enyhülni kezdett. A sűrű hóesés kavargó pelyhei, amelyek ki tudja, honnan sodródtak a barlangba, már csak szállingóztak inkább. Sámuel megsimogatta a fejét hétméteres kígyójának, melyet ő Vivianának nevezett. A kitátott szájú anakonda sziszegett, akár egy pokolfajzat.

– Igen ügyes, kitűnő fogászt találtam – mondta Sámuel –, az én hatalmas, harapós kedvű anakondámnak ő tesz majd arany méregfogakat, amelyekkel halálra marja a világot! . . . Egyelőre te vagy az egyetlen ember a világon, aki aranyfogú kígyót látott. Hej, bizony sokáig élt magányosan, távol a világtól, az én Vivianám! – folytatta Sámuel szinte gyerekes megszállott-

sággal –, most azonban felébredt sokéves álmából, hogy jelentse az irgalmat nem ismerő csodák eljövetelét. Hogy pusztuljon ez a világ, amely nyakig benne van mindenféle ördögi machinációban.

Ebben a pillanatban az aranyfogú anakonda nagyra nyitotta állkapcsát, és félelmetesen rásziszegett Danilóra.

Amikor felébredt, Danilo látta, ahogyan a telihold kísérteties fénye előmlik a néhol lábikráig érő hóval födött pusztaságon. Elnyomta az álom az őrségen, de szerencsére felébredt, kis híján akár meg is fagyhatott volna. Azokban a napokban olyan zord hideg volt Boszniában, hogy a farkasok csupán a gyapjuk miatt falták fel a birkákat. A jeges szél a decemberi fagyba beledermedt, megfeketedett, a kopár fákról lesodorta a csillogó zúzmarává fagyott hókristályokat, melyek úgy patogtak szerteszét, mint a gyémántpor.

Danilo átfázva, elkékvült ajakkal, magányos farkasként fürkészte ezt a reménytelen, havas pusztaságot. A keblében melengetve hideg kezét és a tél zord leheletét kortyolgatva, a fagyos égre, a megvesztegethetetlen, hozzá hasonlóan magányos, hunyorgó csillagokra emelte tekintetét. Hátraszegett fejjel hosszan vizelt. Az ember egyedül olyankor őszinte és gyengéd önmagához – suhant át rajta –, amikor vizezés közben megfogja a fütykösét. Egy pillanatra, mint a kutya, megrázkódott, majd egy hegyi kunyhó felé vette útját, ott várták a társai. A hóvihar elől menekültek oda, egy falusi ember hegyi szállására, aki a feleségével, két gyermekével meg kecskéivel, a fehérség emez apostolaival lakott itt, úgyszólván a hegytetőn, a kopár sziklák, szakadékok és az áthatolhatatlan sötétségbe fúródó, barátságtalan, havas ormok honában. Ott, ahol a havazás, az erős széljárás, a sasmadár és a vihar az úr. Odabent egy faggyúgyertya pislákol a sötétben. Danilo bükkfával táplálta a tüzet. Semmi sem zavarta meg ezoterikus nyugalmában, élvezettel elnézte a lángnyelveket, amint csintalanul táncolva nyalogatták a bükkfahasábokat, és pokolbéli vagy éppenséggel áldásos visszfényükkel meg-megvilágították az arcokat. A tűz körül emberek hangoskodtak, közben kártyával, cigarettázással meg azzal ütötték agyon az időt, hogy miután meg-meghúzták, valamiféle, a borostyánkőre emlékeztető örömet árasztva maga körül, pálinkásbutykos járt szájról szájra. Valahonnan előkerült egy flaskó rum is, ősrégi Jamaica, amely ebben az ünnepélyes megvilágításban valóban úgy csillogott maga is, mint a borostyánkő, mint

az óarany. Egy cigány is akadt, ő nyekergette a szárazfát, és énekelt hozzá recsegő, rekedtes hangján.

– Erre az időre most biztosan zajlik a jég a Drinán, a falum alatt – szólalt meg valaki.

Danilo cigarettázott, és a csikkeket a tűzbe hajította. Valami Nikola Volner nevezetű, a belgrádi Čubura városkerületből elszármazott, irodalom szakos fiatal egyetemi hallgatóval beszélgetett, valahogy benne talált baráti rokon lélekre. Meg egy bizonyos Podbjelszkijjel, Fjodor Podbjelszkij orosz önkéntessel, akinek hosszú sebhely, egy fiatalkori csetepaté kénnyoma éktelenkedett az arcán.

– Útvesztő az, amerre haladunk, Danilo – bizonygatta Volner piskótasárga arccal, szinte már aiszkhüloszi pátosszal, és a szeme könnyben úszott.

– Érted, Danilo? Nem megy tovább. Elegendem van a mosdatlanságból, a hátizsák cipeléséből a sziklás terepen, sárban, bozótosban való csúszás-mászásból. Megszököm. Megyek. Ezentúl nem akarom felvenni a harcot az ellenséggel. Én békés ember, szerb édesanya és zsidó apa gyermeke vagyok, nekem nincs is ellenségem.

– Beszartál, amilyen mamlasz vagy – förmedt rá Volnerre egy Pincemester ragadványnevű alak, akit a behívókézbesítők a katonai rendőrséggel karöltve Belgrádban, a Zmaj Jova utcában csíptek el, miközben a nyári forróságban félmeztelenül az aszfaltot bontotta légkalapáccsal.

– Az olyan tejföjlősszájúak, mint te, valamikor dandárok és hadosztályok fölött parancsnokoltak, te meg taknyozol itt!

Danilo tudta, hogy a boszniai katlanban az olyanféle minősítésnek, hogy „gyáva”, a legcsekélyebb jelentősége sincs, ezért igyekezett lecsillapítani Pincemestert meg Volnert, hiszen ez utóbbin már most kiütözköztek a frontszolgálat következményének tulajdonítható lelki megrázkódtatás jól ismert tünetei. A lélek tudatalattijában meggyökerező állandó feszültség önkívületi állapotban megnyilvánuló hisztérikus rohamokat idézett elő, amelyek akár több óra hosszúig tartottak. Utóbb, már amikor valóban dezertált, ez a Nikola Volner, szüleinek čuburai lakásában öngyilkosságot követett el. Csupán egy levélkét hagyott maga után, benne néhány banális sorral: „Kimondhatatlanul szeretlek mindannyiatokat. Ne okoljatok senkit halálomért. Örökké a ti Nikolátok.”

Danilo azt a teát hörpölgette, amelyet a gazdasszony hóléből megmentából főzött. Az emberhangok hősugárzásában, a körülötte levő

emberek szótöredékeit azon melegében elkapdosva, azokét, akiket csak a Gondviselés terelt össze ebben az isten háta mögötti kalyibában, valami különös ellágyulást érzett (ő, aki mindig egyedül szeretett lenni a könyveivel). Mindez valami benső megnyugvást kölcsönzött neki.

– Valamikor errefelé – szólalt meg a házigazda – Kisboldogasszonytól ápriliséig az ökrök tucatjaiból lett sódar, amit azután százéves recept szerint füstöltünk, szárítottunk. Annyi volt a sódar, hogy tűzifából sem lehetett több. Ámbár igaz, ezen az asztalon többé nincs belőle, s durmitori bárány- és birkatúró meg crmnicei bor sincs, akad azonban madársült, ezt ezennel, mindenki előtt, ünnepélyesen fűrjpecsenyévé kiáltom ki, és megnyitom a lakomát!

Különbén hát mi más egy hulla állapota, mint olyan élet, amikor az ember nem eszik többé, jómaga pedig a saját ürülékévé válik? Ezt mindenki tudja, csak éppen nem gondol rá, ezért az emberek szeretnek összejönni, amikor étkeznek. Önvédelemből mintegy, merthogy ez lassítja a bomlás, a leépülés folyamatát, s ilyenképpen örömforrás.

Danilo bicskával nyitott fel egy húskonzervet, melyről szarvasmarha képe mosolygott vissza, s megosztozott rajta a már említett Podbjelszkij bátyuskával. Amolyan középkorú ember volt, sovány, mint az agár, de az ujján gyűrű ragyogott, benne egy rubinnal, a szív egy kővé vált vércseppjével. Az orosz Fjodor Podbjelszkij (csúfnevén az ugyancsak orosz szóból képzett és „vajákos” jelentésű Kudejár) zsoldosként gazdag tapasztalatot szerzett a világ harcterein. Bűnözői pályafutását egészen fiatalon kezdte úgy, hogy eleinte csak áruházakban lopott, azután pedig már gépkocsikat is, megrendelésre. Később egy időre a maffia vezére lett városában. Minden áldott este öt-hatszáz márkát vert el. Tizenöt lövetű High Power revolvért hordott. 1980 elején Podbjelszkij Németországba teszi át székhelyét. Egy ékszerüzlet kirablásakor tartóztatják le Hamburgban. Kihallgatás közben, látványosan, az ablakon keresztül szökött meg a rendőrörsről, átúszta a Rajnát, majd hamarosan illegálisan Franciaországba került, ahol besorozták az idegenlégióba. Átvészelte a kiképzés súlyos drílljét ebben a katonai alakulatban, amely kizárólag a francia állam érdekeinek szolgálatában létezik és működik. Mindig a légiósokat vezényelték a legveszélyesebb helyekre, oda, ahol legnagyobb veszteségek várhatók, s ahová nem küldték a francia sorkatonaságot. Itt Podbjelszkij nevet változtatott – azontúl Marcel Gaufinnek hívták. A négy hónapos kiképzés után egy időt Korzikán töltött. Megjárta a

Közép-afrikai Köztársaságot, 1987-ben Csádban szolgált, amikor ott dúlt a polgárháború, majd Dzsibutiban, Gabonban és Guyanában verekedett. Csád végeláthatatlan pusztáin ölte meg az első embert életében, három hónappal később pedig tizennyolc emberérettel a lelkén jött meg ugyanonnan.

– Érted, Danilo, hiszen az háború volt – bizonygatta igazát az orosz. – Jobb, ha én intézem el őket, mint ők engem. Intervenciós alakulat voltunk, teljes hadikészültségben (vagyis a páncélinggel együtt mintegy ötvenhárom kilós terhet cipelve) harcoltunk ötvenfokos melegben. Itt kaptam három golyót a mellkasomba. Hogy levegőhöz jussak, úgy tároggtam, mint a hal a fűben, alig-alig maradtam életben.

Podbjelszkij megmondta Danilónak, hogy ez a mostani a legpiszkosabb háború, amelyet hosszú légiós pályafutása során valaha is látott.

– Micsoda kőszívű ember vagy te, Podbjelszkij – ugratta a harcosok közül valaki a bátyuskát, ő meg erre aztán, már jócskán bepálinkázva, odavélekedett:

– Egyáltalán hogy is lehattunk volna másmylenek?

Majd hozzátette:

– Bosznia: Európa borzalmas vágóhídja. Ez itt, minden bizonnyal, a legelvetemültebb zuga bolygónknak. A kies Boszniában és Hercegovinában az embereket főlnyársalják és megsütik, mint a húsvéti bárányt. Az afrikai kannibál törzsek kész civilizáció ehhez a rémfilmhez képest. A szerbség pedig, az örményekkel együtt, a legszerencsétlenebb nép a világon. De – ajjaj! – az evangélium fölülkerekedik majd a mohamedánságon meg az iszlám nyers erején.

Szavait követően Podbjelszkij keresztet vetett, és a kapatosság tisztánlátásával, valamiféle furcsa orosz, ukrán, lengyel, szerb keveréknyelven, miközben rövidre nyírt, fekete szakálla mögül elővillant hófehér fogsora, folytatta mondókáját.

– Elközelgett a világ vége, ez elkerülhetetlen – mondta Podbjelszkij. – Nekem személyesen, tetszik a pusztulás gondolata. A háborút a szokásosnál tovább tartó mézesheteknek tekintem. Iszonyú nagy gyönyörnek. Az új meg új kalandok mágnesként vonzzák az embert. Szeretem a kalandot meg a jövőtlen dolgokat. Ha ilyesmibe belecsöppenek, úgy érzem magam, mint hal a vízben. Értitek? Én egy varázslatos korban élek. Misztikus vagyok és látok, annak dacára, hogy manapság már senki sem hisz a misztikusokban és látnokokban. Mi, szlávok, viharban

szétszóródott madárraj vagyunk. No de, ha nekünk, oroszoknak és szerbeknek, nem sikerül leigáznunk az egész világot, vodkával és kisüstivel árasztjuk el őket, ha-ha-ha! A szesz, ha mégoly közömbös és ostoba is a világ, ha a történelmi emlékezet és a megbocsátás mégoly kérészéletű is, kifinomulttá, nemes lelkűvé tesz, szeretetet ébreszt bennünk a barátunk, az asszonyunk, a hitünk, az igazi szépség iránt. Én azonban sohasem ittam egymagamban. A részegeskedés merő lelki életi, és ha úgy tetszik, társadalmi szokás. A szeszest italt mindig összekötöttem a barátsággal. Az italozás meg a barátság szíami ikrek. Mi, oroszok pedig nemegyszer jöttünk segíteni a szerbeknek, amikor rossz idők jártak rájuk. Sok-sok Oroszországból jött önkéntes áldozta életét szerb testvéreinek szabadságáért. Isten nyújtson vigasztalást gyászoló hozzátartozóiknak.

Ezután az össz-szláv egyesülés jelképes szertartása következett. Egy fakupában összeöntötték az orosz vodkát, az ukrán gorilkát (azaz kukacpapríkával kevert vodkát, ebből mindig akadt Podbjelszkijnél) meg a szerb sligovicát, így jutottak egy hamisítatlan szláv italhoz.

– Nahát akkor: ti, szerbek, ugyebár, vérszomjas dúvadak vagytok, akik kisgyerekeket früstökölnek, a jenikik pedig derék katonák Vietnamban. Ők ott, ugyebár, egyetlenegy háborús bűnt sem követtek el a polgári lakosság ellen. Arrafelé nem perzseltek fel ezer meg ezer gyermeket napalmmal. Borzalmas tömegmészárlások sem voltak, közülük is a legszörnyűbb az, amelyet a Song May-i civilek szenvedtek el. Értitek? Az amerikai televízió egész idő alatt azt a benyomást akarta kelteni, hogy a vietnami háború igazságos, az ártatlan áldozatokat sújtó erőszak pedig legitim, mindez a szent cél érdekében, hogy megvédjék a demokráciát a kommunista agressziótól – bizonygatta Podbjelszkij.

– Szarok a kibaszott demokráciájukra – folytatta. – Ti, szerbek, a hajlékaitokat védelmezték, ahol évszázadok óta laktok. Az ő kibaszott újságjaik pedig úgy írnak rólatok, mint akik brutális, elállatiasodott emberek vagytok, akik csak úgy céltalanul és értelmetlenül, bestiálisan öldökölnek. Azok viszont, akik hallatlan gáztetteket követtek el a vietnami őserdőkbén, nem egyebek, mint egyszerűen racionális demokráta! Hát ha láttatok már tehénen gatyát, na, az ilyen! De ne feledjétek, a hatalom máról holnapra, sőt, egyetlen szempillantás alatt összeomolhat. Ott van Napóleon, ez a stratégiai zseni, hát nem egyetlen éjszaka alatt veszítette el a háborút Oroszország ellen? Senki gyertyája sem éghet mindörökké. A leghatalmasabb birodalmak is megbuknak. Nje-vazmozsna – tette hozzá legvégül az anyanyelvén.

A muzulmánokra és a horvátokra haragvó egyik harcos kitört:

– Azt megbocsátjuk nekik, hogy kaszaboltak és tömegsírokba vetettek bennünket, de soha nem bocsátjuk meg, hogy mi is kénytelenek lettünk őket lekaszabolni és megölni. Hát így, vannak napok, amikor ölni szeretnék, meg hogy sok halott usztaát és muszlimot lássak egy rakáson.

– A vér nem mossa le a vért – kottyantott közbe valaki.

Eközben egyiküknek eszébe jutott:

– Te jó isten, hiszen ma november 29-e, a köztársaság napja van. Egypár évtizeddel ezelőtt a mai napon ülésezett a Jugoszláv Népfelszabadító Antifasiszta Tanács, az AVNOJ. Jugoszlávia vérontás közepette született. Amikor Boško Buha a szónoki emelvényre lépett, a következő szavakkal fordult a hallgatóságához.

– Elvtársak, én most elmondom, hogyan rohamozunk a bunkerekre.

– Na, igen – jegyezte meg a Pincemester –, akkoriban kézigránátokkal védték a hazát.

– Érdekes – szólalt meg Danilo –, s ezt szavahihető tanúk mondják, hogy Jajce éppen azon az éjszakán áram nélkül maradt. Az alkotmányozó nemzetgyűlés képviselői éjfélkor nyitották meg azt az ülésezést, amelyet hazánk történelmének különösen jelentős eseményeként tartanak számon.

Danilo tudatában most egy látszólag lényegtelen tény sugárzott rendkívüli jelképes erővel:

– Hát persze – suhant át rajta –, egy ország, amely sötétben született, a káosz vaksötétjében tűnik is el, mintha soha nem lett volna a világon. A múltbeli eseményeket, kétségkívül, sokkal tisztábban látjuk az emlékezet fátyolán át, mint amikor közvetlenül tapasztaljuk. – Danilo ekkor egy kisméretű fényképet vett elő a zsebéből, melyről egy viharzóan borzas, fekete hajú (egy Koštana és egy Winona Ryder gyönyörű ötvözetére emlékeztető) mosolygós, fiatal nő nézett vissza rá, ragyogó szépségében megállítva az időben és megőrizve az örökkévalóságnak.

– Micsoda baromi szépség! – mordult föl az orosz Podbjelszkij, amikor megpillantotta az elragadó nő fényképét. Mellékesen egy slukk füvet kínált oda Danilónak, amit ő elhárított. A fagyos kezét melengető, imbolygó lángnyelvek táncába révedve Danilo felidézte magában ezt a lányt, akiben volt valami, amit ő ellenben, jóvátehetetlenül, elveszített. Nem, Françoise nem a Káin nemzetségéből való nők közé tartozott.

Eszébe jutott, hogy egyszer, amikor először járt Párizsban, Françoise-zal elmentek a Cordier Múcsarnokba – azt hiszem, ez volt a neve



annak a Szajna-parti galériának –, hogy megnézzék Dado Đurić képkiállítását. Aki a „perszeponói fényességből és árnyékvilágból” összeereglett lények, e rosszindulatú népség Walpurgis-éjszakájának igézetében élve a „sötétség metafizikusának” számított, s Danilo elcsodálkozott rajta, hogy Dado miként festhette egész életében a bomlás rettenetét. Ezeket az emberroncokat, amelyek összességükben valamiféle mélyhűtött hústömbökből megmintázott, természetfeletti emberromhalmaz, emberhús-egyveleg benyomását keltették egy ragyogó, egyszersmind borzalmas század és évezred legvégén, az emberélet lehangelő drámájának végén, az eschatológiai végkifejlet bekövetkezése után. Ezek a Léthé vizéből ivott lények, torz gnómok, gnómféleségek, szörnyecskék és kis csúfságok minden bizonnyal a „szeretet sáncain kívül rekedt” lények valának. Démoniak és megszállottak lévén, a sátán malmában lakoztak két világ, a holtak világa és azok világának gyehennájában, akik meg sem születnek soha, mert fogott rajtuk az ördög birodalmából jött átok. Az efféle lények mintha egy sötét torokból, két véres állkapca közül, az Elszellemtelenedés meg az Esztelenség torkából-pofájából ökrödtek volna a mikrobamentes napvilágra. Azzal, hogy minden egyes lény a maga „személyes tűzkörében” pörkölődött itt, s mintha mindent elnyelt volna a léleknek az a sötét állapota, az a fénysugár nélküli, visszafordíthatatlan sötétség, melyet Böhme búskomorságnak nevez. Danilónak ekkor eszébe villant egy költő néhány verssora: „Mindenkinek kivájják a belső szemét (vakok lesznek, mielőtt megvakulnak), semmit sem láthatnak többé, csak a napvilágot.” Ez a ragyogás egy Fra Angelico baktériummentes, szűzies ragyogása, vagy Piero della Francesca kékes fényessége ellenpontként állt szemben egy megfáradt világgal, amely démoni lépcsőkön (scalae demoniae) száll alá majdan az infernó mélységeibe, az alvilág nyirkos tárnáiba és nagyvárosaiba. Azonban kérdés, hogy a pokol is tudna-e újat nyújtani nekik. Mert a szépség csupán az iszonyat kezdete, ismeri fel Rilke a Duinói elégiák halálfélelmes hexameterében. A szép és a rút két véglet, melyek legfőbb értelme, hogy kölcsönösen megvilágítsák és mondandóval ruházzák fel egymást. Ez történt Dado Đurić festményein. A hólyagokkal, csomókkal, tályogokkal, kelésekkel, pörkökkel, sankerekkel, sipolyokkal meg szemcsés kinövéssekkel borított, elképesztően torz testeken és fejeken, azaz egy iszonyatos görcsökbe merevedett világon gyönyörű, kékes lazúr ömlött el. Dado Đurić képein (ő a pokol hiteles és csodálatra méltó látomásával

ajándékozta meg a világot, s ennél fogva napjaink éppolyan félelmetes nagysága, mint egykoron Dante volt), az ember önnön hóhérének lát-szik, aki bűnös mivoltában a Végítéletre vár.

Egy kibicsaklott világot (mundus inversus) festve Dado a Thanatosz sötétségével vette fel a harcot.

– A világnak ebben a sarkában van a legnagyobb szabadtéri örültek-háza – jelentette ki Podbjelszkij, az orosz. – Itt úgy beborult, hogy ennek az országnak még a jó isten is jó éjszakát mondott. A rémület az egyetlen isten itt. Az emberélet annyit sem ér, mint ez a doboz húskonzerv. Ahhoz képest, ami itt fog történni, Bejrút kisdedővő volt. A jó fene tudja, miféle könyörtelen, démoni erők ártották itt be magukat. Mi a legkevésbé sem éljük saját életünket, ellenkezőleg, ismeretlen erők élnek minket.

Így szónokolt az orosz Podbjelszkij, miközben háborús trófeaként dédelgetett 6,75-ös revolverét tisztogatta.

Majd ekképpen fűzte tovább a szót:

– Szerintem manapság a világot mindössze háromszáz ember irányítja. Értitek? Összesen háromszázan, s mi nem is ismerjük őket. Ők igazgatják a világot, a politikusok ebben csak játékszerek, sakkfigurák. De micsoda rémes figurák! Vegyétek például csak az én Oroszországomat (s Podbjelszkij itt kis híján elsírta magát), hiszen az én hazámat, rógyinámat, ma egy öregember vezeti több bypass-szal a szívében, olyan ember, aki saját magáról és tyúkszaros kis életéről sem képes gondoskodni, hát még arról, hogy józan ésszel elkormányozzon egy kétszázötven milliós nemzetet. A nép, a reformok, az orosz fiatalok – ugyan, a legkisebb gondja is nagyobb annál! Ahelyett, hogy – mint minden más rendes nagypapa – az unokáit meg a dalmát dogjait sétáltatná, gyógyszereken élve és a pozícióját féltve azon ügyködik, hogy még jobban megerősítse a fennálló hatalmi rendszert. Az ilyen emberek, akárcsak az Európai Közösségből azok a pofák, akik folyton azt szajkózzák, hogy a békének csakugyan nincs alternatívája, nem tudják, vagy nem akarják tudni, hogy a legnagyobb béke a temető békéje. Megtörténhet, hogy ez az egész szomorú ország hamarosan végeláthatatlan temető lesz.

*BORBÉLY János fordítása*

*(Folytatjuk)*

---

# KÉRDÉSEK ÉS VÁLASZOK

---

## EXPOZÉ MÁNDY IVÁN NOVELLÁINAK TIPOLOGIÁJA ÉS INTERTEXTUÁLIS ÉRTELMEZÉSE CÍMŰ DOKTORI ÉRTEKEZÉSRŐL

HÓZSA ÉVA

A téma motivációjának előtörténete 1980-ig vezethető vissza, tehát *A bútorok* című Mándy-kötet megjelenéséig, a „szerző” ugyanis az említett időponttól kezdve *Mándy-olvasónak számít*. 1985. január 30-án lehetőség adódott egy közös Mándy-interjú elkészítésére, és a megőrzött hanganyag időnkénti újrarahallgatása a mindig új olvasói dialógus kialakítását is lehetővé teszi. A novellák vizsgálatáig azonban az újabb, közvetett út, az irodalomelméleti kutatás útja vezetett. Az itt kidolgozott tipológia szempontjai a munka kezdetén még alig körvonalazódtak.

„Egyben van” – mondta 1985-ben Mándy Iván múlt, jelen és jövő, valamint álm és valóság diskurzusáról, és ez az egybetartozás, sőt egyidejűtlen egyidejűsödés különösen az utolsó novellák kapcsán tudatosul az olvasóban. Az „egyben van” felfogás a forrása annak a Mándy-féle hypertextnek, amelynek lényege, hogy az író benne van a szövegben, „megkezdett” textusában, amely a heideggeri értelemben az egész nyelven keresztül beszél. Jacques Derrida álláspontja szerint is mindig szövegben vagyunk, és a szöveg egyszerre maradhat nyitott, felkínálkozó és megfejthetetlen. A textus jelenlét és távollét játéka (*Grammatológia I. Életünk. Magyar Műhely, 1993*).

Mándy azt a szöveget mondja/beszéli, amelybe beleszületett, amelyhez hűséges – a hűséget Rónay László Mándy írósága lényegeként nevezi meg. (Rónay László: Mándy önéletrajza. In: *Mítosz és emlékezet. Vigília, Budapest, 1997. 149.*) A hűség azonban nem azonos a változás hiányával.

A narráció hypertext-stratégiával él, a vertikális olvasást és a jellegzetes önkicsinyítő önmítoszt is kontextuálja, a szerzői én beszámol önkínzó erőfeszítéseiről, arról, hogy hiába törekszik, mégsem tud novellát írni, majd a novellafelkészülő parodikus attitűdig jut el. Az ironikus nézőpont látszólag állóképszerű pózokat rögzít, az én, Feri vagy Zsámboky áll, ül, lóg, vár, szemléli,

hallgat, legfeljebb lődörög vagy ténfereg, így bírja szóra anyagát. A recepció a kényszermozgások megnevezését, illetve a kiszoruló álmbilitását látja ebben a magatartásban.

Erdődy Edit Mándy előzménytelenége kapcsán (*Mándy Iván*, Balassa Kiadó, Budapest, 1992) Esterházy ötletes megnevezésére, a „mándy”-ra utal. A borgei értelemben persze a „mándy” is megteremti saját előképeit, előzményeit, Erdődy például Tersánszkyt nevezi meg az *Álom az epikáról* című tanulmányában. A novellák pedig felszínre hozzák a legenda, az eposz, a pikareszk, az önéletrajz, az emlékirat, az útleírás, az anekdota, a parabola, az állattirodalom, sőt a szociográfia emléktörődékeit is, az interpretáció során tehát az architextuális viszonyrendszer sem hanyagolható el. Szirák Péter emelte ki, hogy a novella nem homogén és időtlen modell, hanem dinamikus olvasási alakzat, intertextuális aspektus. A „morzsaszedegető” Mándy esetében szétszóródnak a műfaji központok, ám mint műfaji értelmező, archi- és intertextuális komponens íródik vissza a szöveget megszólaltató kódrendszerbe (Novella és más műfajok a többirányú olvasás összjátékában. *Alföld*, 1998. február, 96–97.)

Genette a műfaji-műnemi komponensek megértésbeli változékonyságát az idő szempontjából ítéli meg, ugyanakkor rámutat arra, hogy a műfaji-műnemi ismeretek nagymértékben irányítják az olvasó elvárásai horizontját. Szegedy-Maszák Mihály írja: „A műalkotás befogadója úgy is értelmezhető, mint különféle kódok szerves, de állandóan változó egésze. Verset, regényt vagy zeneművet csakis más versekhez, regényekhez vagy zeneművekhez képest lehet írni és olvasni.” (*A művészi ismétlődés néhány változata az irodalomban és a zenében*. Ismétlődés a művészetben. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. 94.)

A novella Mándy által adott, a konvenciónak ellenálló, új neve új olvasást, olvasót is feltételez. Paul Ricoeur mondja: „Az olvasás hol úgy jelenik meg mint *felfüggesztődés* a cselekvés folyamatában, hol meg úgy mint *újraindítás* a cselekvés irányába.”

Ricoeur az olvasásra vetített kétféle perspektívát említi (*A szöveg világa és az olvasó világa*. Narratívák 2. Történet és fikció. Kijárat Kiadó, Budapest, 1998. 40.)

Az olvasás többirányú összjátéka a Mándy-novellák kulcsa.

Bori Imre „romantikus modern író”-nak tekinti Mándyt, és utal a romantikus felhangokra, a Mándy-szövegekben egyszerre érvényesülő költőiségre és valóságra. (Egy romantikus modern író – Mándy Iván. In: *Hétről hétre*. Tíz év feljegyzéseiből. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1998. 133–134.)

Pomogáts Béla a magyar girondisták sorában szól Mándyról, és az újfajta viszonyt, az értelmező átvilágítást emeli ki ebben a szuverén alkotói világban, amelynek szociológiai, mitikus és lírai övezeteit különíti el (*Magányos tömeg*.

Tanulmányok és arcképvázlatok. Széphalom, Budapest, 1993. 169–174.). Rónay László az *Abriss der ungarischen Literaturgeschichte* című irodalomtörténetében (Corvina, Budapest, 1997. 282–284.) a részvét vonatkozásában az expresszionista örökség mozzanataira, az Előadók, társszerzők esetében pedig a műfajteremtés jelentőségére hivatkozik. Kulcsár Szabó Ernő *A magyar irodalom története 1945–1991* (Argumentum Kiadó, Budapest, 1993) című könyvében a klasszikus modern örökség végpontján című fejezetben két íróval foglalkozik: Ottlikkal és Mándyval (94–100.). A Kulcsár Szabó-féle irodalomtörténet a „megszakítás” és az „áttűnéstechnika” terminusokat alkalmazza a Mándy-opusszal összefüggésben, tehát a módszerre, a szempontra hivatkozik, és a társtalan szerző esetében is láttatja a folytonosságot, ahogyan Mészáros Sándor is Kemény Zsigmondtól eredezteti az összetett létszemléletet bemutató írók sorát, amelybe Mándyt is besorolja.

A Mándy-hypertext kapcsán jelenleg az intertextualitás kerül előtérbe, amely több nézőpontból, ha úgy tetszik, „rétegezetten” fogható fel. Az író maga is intertextuális olvasó/újraolvasó, aki egyáltalán nem törekszik az olvasás ellentmondásainak lecsillapítására, amelynek megvalósíthatóságára Paul de Man kérdez rá (Az olvasás. In: *Kép. Fenomén. Valóság*. Kijárat Kiadó, Budapest, 1997. 333.).

A puhakalapos visszanéz című novellában szerepel az elveszett eredetiség (Erdődy terminusával élve: az „eredetnosztalgia”) problémáját felvető beszéd-törödéek:

- „– Azért hadd mondjak el egy mesét.
- Mesét? Miféle mesét?
- Majd meg tetszik hallani.
- Talán te írtad?
- Még az is lehet. (. . .)”

Ingeborg Fors legfontosabb verseire így reflektál a Papírlerakat ironikus narrátora, aki az originalitáselvű hagyománytapasztalat kételyét veti fel: „Ingeborg sose ír idegen ötlet nyomán. O, nem, Ingeborg Forsnál ilyesmi fel sem merülhet.”

Az intertextuális új *kérdéshorizontokat* nyit meg a Mándy-univerzumban, Gadamer magát a kérdést mint megnyitást értelmezi (*Igazság és módszer*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1984. 254.). Heidegger szerint kérdezni tudni azt jelenti: várni tudni. Michael Worton és Judith Still tanulmánya (*Intertextuality. Theories and Practices*. Manchester University Press. Manchester and New York) bizonyítja, hogy a szöveg nem működhet hermetikus vagy önmagába forduló eszkézként, vagyis nem működhet zárt rendszerként. Mándy elhatárolta magát minden iskolától és irányzattól, a posztmodern fogalmától is (a posztmodern intertextuális esélyeit Kulcsár Szabó Ernő tanulmányozta), viszont a

Mándy-féle hypertext jellemzői is a már kész hangon való beszéd kényszere, a variatív ismétlés, illetve fanyar önismétlés. Az író az élményanyagot és az álmokat olvassa, dús élményanyagban van benne, a novellát is akkor nevezi meg, amikor a rövid kísérleti kitérőt követően visszatál a Tisza Kálmán tér őstalajához. „A valóság is oly valószerűtlen – nyilatkozta Mándy. – Egy szerda délután olyan valószerűtlen tud lenni, hogy ahhoz képest egy lidércnyomás, egy éjszakai lidércnyomás gyermeked.” (Hivatkozás az 1985-ös interjúra.) Az apa, aki archetípus, ugyancsak élményszerű figura, részben hasonlít arra a polgári életben nomád életet élő kalandorra, akit Márai Sándor ábrázol az *Eszter hagyatékában* (1938), de ez az apafigura nem jut el a teljes belső kötetlenségig, Szindbád nomádságától viszont még inkább elkülönöződik. Mándy egyik interjújában így definiál: „Az élet volt a műfaja.”

Fikció és valóság összefüggése a poentírozó önéletrajziség vonatkozásában kerül előtérbe. Az önéletrajz, amely Mándynál még kötetcímként is jelen van, szintén intertextusnak tekinthető. Ann Jefferson Barthes, Sarraute és Robbe-Grillet szövegeit vizsgálta ebből a szempontból, és felfigyelt például a Barthes-nál fellelhető metatextuális dimenziókra. Mándy Iván esetében ugyancsak a metatextuális vonatkozások érdemelnek figyelmet, és ezen belül az allúziók, a motivikus összefüggések, a Mándy-jelenségek (Bori Imre terminusa) vizsgálata különösen jelentős. Györffy Miklós mutat rá arra, hogy az önéletrajzi novellákban Mándy önmagában is a jellegzetes mándys tárgyat látja. A másság, a másik általi változás képességének esztétikai megtapasztalása a jaussi értelemben válik fontossá. Roland Barthes (akit Diana Knight intertextuális figurának nevez) állapítja meg *Beszédtröredékek a szerelemről* című könyvében (Atlantisz, Budapest, 1997): „... látom a Másikat, amint csökönyös módon ugyanazon jól bejáratott sablonok szerint él, mivel máshol kell időznie, az én számomra rögzítettnek, öröknek tűnik (az örökkévalóságot felfoghatjuk neveltség dolognak is).” (64.) Mándy szövegeiben az én ilyen Másikként, másik struktúraként, külső látószögből, rögzítettségénél fogva válhat neveltségessé, parodizálhatóvá.

A nevek intertextualitása külön figyelmet érdemel ebben a szövegvilágban. Még a Csempé-Pempe név első tagja is 1463 óta jegyzett jellemnév, amelynek jelentése: csalárd, ravasz, ferdeszájú. A nevek ún. kontextuális jelentései, illetve a név tényleges jelentését megadó kontextuális mozzanatok (lásd *Kiefer és Büky* kutatásait!) elmélyült vizsgálatot követelnek. A recepció kimutatta, hogy a nevek hívszavak is, és a mágikussal rokon funkciót kapnak. Mándy névadása az újraolvasó szempontjából válik fontossá.

Jelen van azonban a fikció szereplőit „komolyan vevő” szövegköziség is, amelyet Umberto Eco egyszerűen „szokatlan fajta intertextualitás”-nak minősít, és az igazság bizonyítékaként említi: „Ha a fikció szereplői szövegről

szövegre kezdenek vándorolni – írja Eco –, a való világ polgáiraivá lesznek, kiszabadulnak a történetből, amely létrehozta őket.” (*Hat séta a fikció érdekében*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1998. 178.)

Eco Sherlock Holmes, Leopold Bloom, Hamlet és a Casablanca Rickjének példáját említi, ám a magyar olvasó Csempe-Pempét, Verát, Tullát és természetesen Zsámbokyt is társíthatja. Mándy hypertextjében például A kék angyal Marlene-Lolája és más filmszereplők, illetve -sztárok, a Biblia hősei, sőt némely tárgyak is (egy zöld szvetter, egy gereblye, egy koszladt sál) kiszabadulnak a történetből, a történetekből. A *Zoro halála* című Mándy-novella tematizálja ezt a kiszabadulást, a szereplők szövegen kívüli és belüli élete egybeesik bizonyos kultuszjelenségekkel, amelyeket Eco a széteső jelleggel, illetve a kikökenés lehetőségével indokol (uo., 180.). Ebben a szöveg univerzumban a magyar történelmi textus szereplői is ilyen kiszabaduló figurák. Kossuth villamosútja, a Görgey-portré, a Batthyány-mécses motívuma vagy A tábornok Bemje például ezt bizonyítja. Már a Francia kulcsban olvasható, hogy az apa úgy beszél a Dickens-regény alakjairól, mint személyes ismerőseiről. Istennel kapcsolatban is (akit Mándy testiségében szintén láttat) valamiféle intertranszcendentális viszony merül fel.

Petőfi S. János írja: „... intertextuális irodalmi ismereteink mennyisége és minősége egyrészt olvasmányaink mennyiségétől és minőségétől függ, másrészt attól, hogy rendelkezünk-e az ezeknek az ismereteknek a feltárását és megőrzését biztosítani tudó stratégiákkal”. (Petőfi S. J.–Benkes Zsuzsa: *A szöveg megközelítései*. Kérdések és válaszok. Bevezetés a szemiotikai szöveg tanba. Iskolkultúra, Budapest, 1998. 114.)

Mándy a variatív ismétlések, idézetek alkalmazását megbízható novellistaként a „megbízhatatlan” narrátorra bízta, aki már mindent olvasott valahol, valamikor. A „De hol? Miféle könyvben?” kérdések megválaszolása elmarad. A szerző Derridához hasonlóan gondolkodik a nyomról, vagyis ha minden nyommal kezdődik, akkor valójában nincs, ezért lényegtelen az eredeti nyom, az idézőjel is elhanyagolható, a félreolvasás esélye pedig szintén fennáll. Kiss Attila emeli ki: a novellában számos stratégia arra irányul, hogy szemléltesse: a narratíva mindig utólagos, pontatlan. Az iróniáról megállapítja: „Az irónia is, az allegória is az elmozdultságról, az eredeti elérhetetlenségéről, egyfajta ideális egység helyreállíthatatlanságáról szól.” (*Betűrés*. Posztszemiotikai írások. Ictus – JATE Irodalomelmélet Csoport, Szeged, 1999.)

A látszólagos mozdulatlan mögött meghúzódó elmozdultság, az emlékmozzanatok kikökenítése Mándy novellavilágának jellemzője. A Mándy-féle narrátor nagyon is aktív, mozgó, illetve mozgató szerepet szán a befogadónak. A nyomelvonás kérdése ugyancsak felvethető. Mándy mindig „újraszerkeszt”, rekonstruál, tehát a tárolt sémákat használja valamely közlés rekonstruálásá-

hoz, ezzel a kérdéskörrel Rumelhart foglalkozott részletesen. Matias Martinez *Dialogizität, Intertextualität, Gedächtnis* című tanulmánya (Deutscher Taschenbuch Verlag, 1996) megvilágítja az egyes referencia és a rendszerbeli referencia közötti eltéréseket, illetve az individuális pretextusok és az irodalmi minták, normák, műfajok vagy írásmódok meglétét, a kettő között azonban nem mindig húzható éles határvonal. Martinez (és Worton is) Harold Bloom elméletére hivatkozik, aki az irodalomtörténet egészét intertextuális jellegűnek tekinti, ám ez belső irodalmi harcként értelmezhető, a szerzők ugyanis a kánon és az előképek ellen vívnak küzdelmet.

Mándy sajátos módon nyúlt az architextuális viszonyrendszerhez, amikor önnön műfaji határait is lerombolta: a novellákat regénnyé fűzte össze, laza szövésű regényeit viszont novellákra tördelte, és újabb kötetekbe helyezte. A Mándy-kötetek intertextualitása a pontos lelőhely és oldalszám megjelölését is feleslegessé teszi. A Tájak, az én tájaim darabjainak műfaját például különbözőképpen határozza meg a Mándy-recepció. Erdődy Edit elbeszélésnek, nem kisregénynek tartja. A töredékekből összeálló tárgy történetek műfaji szempontból nem egységesek. Ezek a szövegek főként a metatextualitás tekintetében, a tipológia vonatkozásában a részletek szempontjából fontosak. A szerző a bútoroktól rendszeresen sűrített, versszerű betéteket alkalmaz. Az elbeszélő szöveg pedig gyakran dramolettbe csap át, ezzel az utóidejű narráció is szimultán történetelbeszélésként hat. Maár Judit Ricoeur gondolatára hivatkozva fejti ki, hogy ebben az esetben a narráció a fiktív cselekvő személy jelenét ábrázolja, amely nem azonos a narráció jelen idejével (*A drámai és az elbeszélő szöveg szemantikai vizsgálata*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1995). A nézőpontváltás mozzanata szintén megemlíthető, a *Szünet* és a zárójeles *Szünet* kategóriája ugyancsak a drámaimitációról tanúskodik.

Szembetűnő a Mándy-novellák nyitottsága. Heinz Ischreyt *Welt der Literatur* című könyvében a Kurzgeschichte (a rövidtörténet) létrejöttének szempontjából emeli ki a nyitottságot (*Einführung in Gesetze und Formen der Dichtung*. C. Bertelsmann Verlag, Gütersloh, 1961. 225.). Goethe ugyanis egy ízben kijelentette, hogy a költemény vágott/váratlan zárata tuskét hagy az ember szívében.

Bányai János műfaji szempontból értékeli Mándy atmoszférateremtő záró mondatait, hiszen ezek meghosszabbítják, terjedelmesebbé teszik a novellát. Az időt ugyancsak megnyújtják, valamint pontosítanak is (*Hagyománytörés*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1998. 62.). Mándy „Csönd”-mondai a nyelvi szituáltság törésein túl ugyanúgy elvezetnek az intertextuális beágyazottság kérdéséhez, a kulturális hagyomány elemeinek játékba hozásáig, mint a Schein Gábor által kutatott újhoidások „Csend” poétikája, amelyről a Poétikai kísérlet az Újhoid költészetében című kötetében értekezik (Universitas Kiadó, Budapest, 1998. 218.). Az ún. zeneeltűnés novellatípusában a zene a csenddel



érintkezik, az adornói tipológia is átértelmeződik. *A bukás* című Mándy-novella második része bútorदारabbá, a festészetből jól ismert csendéletté, illetve annak utánzásává fokozza le az írógéphez hasonlítható zongorát. Hannes Böhringer George Brecht (*Egy virágvázát a zongorára vagy akár egy virágvázát a zongorába [tenni]* című) szövege kapcsán megállapítja: „A csendes zongora semmi a semmi különösen, a semmi, ami valami különöset emel ki és megint visszahoz az esemény múltékonyságába.” (Semmi különös. Előadás a fluxusról. *Jelenkor*, 2000. március, 216.) Az író a művészetet (Mándy az apa hegedűjátékát és a tárgyak zenéjét is) mint valami különöset a hétköznapival igyekszik megbékíteni. A különös, a művészet csak ugródeszka, kilépési lehetőség. Jaus Proust olvasása kapcsán az elbeszélés és a zene közös elemének tartja az időt (Idő és emlékezés Marcel Proust *Az eltűnt idő nyomában* című regényében. In: *Az irodalom elméletei II.* Jelenkor, Pécs, 1996), ugyanez tapasztalható a Mándy-novellák olvasásakor is. A Kundera által említett lassítás, illetve tempóváltás szintén megfigyelhető.

A moziélményt kontextuáló szövegek a látvány narratívába foglalására vállalkoznak. Mike Bal mutat rá a szövegben ilyenkor keletkező feszültségre (Látvány és narratíva egyensúlya. In: *Narratívák I.* Képelemzés. Kijarat Kiadó, Budapest, 1992. 178.). A képek olvashatóságára, Bal elméletére hivatkozik Kulcsár-Szabó Zoltán újabb tanulmánya (Kép és jelentés a retorikai olvasásban. *Alföld*, 2000. 6., 90.). A zene és a látvány az öntükrözés, az önértelmezés gesztusával fonódik össze. Az intertextualitás mint nézőpont az értékek nyitott befogadását jelenti, ahogy a Nyugat folyóirat is a tágabb értékbecsapódást bizonyítja.

A Mándy-opusban meglévő motivikus ismétlődések szintén intertextuális kapcsolatot szülnek, a jelenlegi vizsgálat csak az interpretáció szempontjából lényeges motívumokra tér ki. A címek közül például az *Előzetes* kötelezővé teszi a szövegköziséget, az előzményszöveggel való összevetést.

Az intertextualitás irodalomelméleti kategória, amelynek hőskora (Angyalosi Gergely megnevezése) a hetvenes évekre esik, és Kristeva Bahtyin nyomán kialakított elméletéhez kapcsolódik, viszont ezt a kategóriát a szövegten is számon tartja. Természetesen a textológiai vonatkozások figyelembevétele a novellaértelmezések során is elengedhetetlen. Az intertextuális kohézió kérdése ugyancsak előtérbe kerül.

A Mándy-novella intertextuális aspektus, ennél fogva az alkalmazható tipológia is csak intertextuális tipológia lehet, amelyet Vass László így definiál: „... azoknak a relációknak a tipologizálása, amelyek a különböző szövegek között fennállhatnak”. (Terminológiai szótár. In: *Szemiotikai szövegten I.* JGYTF Kiadó, Szeged, 1993. 93.) Ez a nyitott, „tipológiaellenes tipológia”, amely munka közben alakult és módosult tovább, megmutatta, hogy a hűség író novellavilága nem is annyira egyszerű, toldozgatós, és a zártságon is némi rés üthető. Bányai János már 1973-ban megjelent *Könyv és kritika* című

kötetének (Forum Könyvkiadó, Újvidék) *Kép és írás* című tanulmányában kifejti a Mándy-prózáat övező sok félreértéssel, félremagyarázással kapcsolatos gondokat.

Erdődy Edit monográfiája szintén a recepció egyoldalúságát bírálja. A szép-írók olvasata is erre reflektál, például Garaczi regényében (Mintha élnél) az olvasó a következő ironikus mondattöredékre talál: „. . . Mándy megjósolja, hogy a magyar válogatott nagy riválisa az ugandai serdülőcsapat”. Mándy inkább így mondaná: „kölyökcsoport”. Németh Gábor paródiája pedig a recepcióval dialogizál. Az intertextuális tipológia kísérlete az új kérdezőhorizontok lehetőségét teremtette meg, mindez valamiféle intertextuális szemszögű monográfia létrehozását eredményezheti.

Az intertextuális interpretáció olyan világfragmentum, tényállás-konfiguráció szöveghez való hozzárendelését jelenti, amelynek elemeit általa relevánsnak tartott relációk teszik egymással összefüggővé (Vass László nyomán, uo., 93.). Vass László hivatkozik arra, hogy különbséget kell tenni a tipológiai és a referenciális intertextualitás között, ám az intertextuális értelmezés/elemzés során a két szempont összefonódik. A Mándy-novellák értelmezésekor sem különíthető el a két fogalom.

Az új szempontrendszer alkalmazása a Mándy-szövegek rejtett vonásait, az egyes novellák típusköziségének kérdéseit szintén láthatóvá teszi, a dialogizáló magatartás, a hozott mondatok hatásának titkai, a szinkrón és diakrón mozgáshetőségek szintén kifejezésre jutnak, sőt az eddigi tapasztalatvilágról eltérő novellák éppen egyediségük révén már a jövő felé mutatnak, valamint felmerül a Kálmán C. György által említett hagyományozódás tipológiai szempontja is.

Robert de Beaugrande és Wolfgang Dressler álláspontja javaslatértékűnek tekinthető: „Bizonyos értelemben a szövegszerűség egész fogalma azon áll vagy bukik, hogy sikerül-e (. . .) az intertextualitásnak a szövegszerűsége gyakorolt hatásait felderítenünk.” (*Bevezetés a szövegnyelvészethez*. Fordította: Siptár Péter. Corvina, Budapest, 2000. 267.)

Végül pedig kiemelhető az újabban megjelent két Mándy-kötet. A Holnap Kiadó egy új életműsorozat megindítására, a meglévő írások összegyűjtésére vállalkozott, viszont nem lép fel a kritikai kiadás igényével. Az első kötet (Francia kulcs, A huszonegyedik utca) utószavában Tarján Tamás a ciklikus, variatív elbeszélésvilágon belül megnyilvánuló szatirikus hajlandóságra irányítja az olvasók figyelmét. A Millenniumi Könyvtár (Domokos Mátyás utószavával) egy kötetben jelentette meg a *Fabulya feleségeit és az Előadók, társszerzőket*. Domokos az élet csataterének meglétét hangsúlyozza a Mándy-opusban. Valami tehát ismét megmozdult az életmű kutatásában, de a legfontosabb mégis az, ami az olvasóban épül(het) tovább. Az intertextuális olvasás/olvasat pedig egyben: a rögzített pozíciójú olvasás felszámolását is jelenti.

## ABSZURDUMOK ABSZURDUMA (II.)

### *Háborús napló*

UTASI CSABA

*Május 1.*

Szokatlanul csöndes éjszaka.

Este kinn ácsorogtam a teraszon. „A hold ma oly kerek” – motyogtam magam elé, miközben a Naftagas felől emelkedő füstoszlopot nézegettem. Nagyon messze, délen, légvédelmi lövedékek pukkantak hangtalanul.

Gyönyörűen süt a nap, áldott békesség ül a városban, pedig hamarosan a *harmadik fázis* következik.

A NATO ártatlan áldozatokat szedő bombázása kapcsán többször eszembe jut, hogy bizony a véletlen célpontok között a mi házuk is ott lehet. Hisz a napokban Szófia külvárosában csapódott be egy eltévedt rakéta. De aztán mindig arra gondolok, hogy a valószínűségszámítás szerint roppant kicsi annak lehetősége, hogy épp bennünket találjanak telibe. S ha mégis, akkor egye meg a fene az egészet. Akkor úgysem kerülhetjük el a végzetet, óvóhelyen sem!

Az Újvidéki Rádió továbbra sem hallható. Úgy gondolom, nem is tesznek érte sokat, hogy hallhassuk. Nemsokára megjelenik a *Híd*nak az a száma, amelybe nem tudtam írni. A Csuka-dolgozatom azonban nyolc hónap után mégiscsak benne lesz.

Ma cseveget, holnap rántott húst eszünk, nem egészen nyugodt lélekkel. Amint a hentesnél vártam, hogy sorra kerüljek, bekóválygott egy sovány, toprongyos atyafi, s afelől érdeklődött, van-e csont. Nem volt. – Igen, csont nincs, de azért egyesek peccsenyét fognak zabálni máma – mondta sóhajtván, s ilyenkor az emberben megmozdul valami, hogy hát, Istenem, legalább az anyagiak terén miért nem lehet viszonylagos egyenlőség közöttünk ezen a pusztulásra ítélt világon.

A magyar értelmiségiek egy csoportja, Konrád György „vezérlésével”, az agresszió azonnali leállítását követeli, ám ugyanakkor elítéli a kosovói etnikai

tisztogatást is. Ez így jó. Ez a kettősség biztató jele. Thürmer Gyula viszont a Kodály köröndre hívta híveit, de csakis az agresszió megszüntetését követeli. Mert kommunista, mert a szemellenzős gondolkodás foglya. Mert percemberke.

A belgrádi rádióban még mindig így szól az ige: „horde belosvetskog šljama”; „Klintonova krvava orgijanja”; „gnusna i krvoločna armada NATO-a”; „krvožedna Madlen Olbrajt” stb. Az enyhülés azonban mégis a levegőben van már. Mintha csillapulna a vész ordítása. Remélem, nem a verőfényes tavaszi, sőt nyári nap téveszt meg. De hogy mi vár ránk a borzalom után, ugyan ki tudná megmondani? S lesz-e, aki a meggyötört albán menekülteken segíteni tud? Vagy lenyeli a világot a kiüzetést? – Persze hogy lenyeli! Azért világ!

Priština és Podujevo között rakétatalálat érte a Niš ekspresz autóbuszát. Több mint negyven halott. Iszonyat.

### *Május 2.*

Sokáig nem tudtam elaludni, mintha sejtettem volna, hogy újra nehéz éjszaka vár ránk. Két óra előtt arra riadtam föl, hogy intenzíven működik a légvédelem. Az ablakhoz ugrottam. A gépek vonulása jól hallatszott. Aztán egyszer csak, hatalmas vörös fénnel, egymás után két találat érte a Naftagast. A detonáció oly erős volt, hogy megmozgatta a nyitott ablakszárnyakat és függönyöket. P. már előbb fent volt. Meséli, hogy a támadás előtt ezúttal is vadul ugattak a kutyák. Masszív füstfelhő gomolyog újra a Naftagas fölött.

Csurka István tovább szarakodik. A *Vasárnapi újság*ban fejtegette revizionista nézeteit, számolva azzal is, hogy a vajdasági magyarságot atrocitások érhetik. Uram, könyörgöm, ne dőzsölgjön a mi számlánkra!

Martonyi János ismét okosan, higgadtan beszélt, s fölhívta a figyelmet a Csurka-féle nézetek minden veszélyére.

A nyugati világ változatlanul kreténkedik. Hosszú éveken át gazdasági embargóval sújtotta az országot, melyet a rezsimek sem érzett. Sőt, a zárlat ellenére pöffeszkedően gazdagodott, a többség meg nyelte a békát. Most ugyan-ez folytatódik. Állítólag a vadkanra akarnak lecsapni, de az erőszaktól mindenki inkább szenved, mint a kisstílusú diktátor. Nem feledhetjük persze, hogy az amerikai fegyvergyártás most majd föllendül, tovább növelve a fogyasztói zápuftságot az óceánon túl.

Különös élmény: a bombázás hetei alatt egyre erősödik bennem az érzés, hogy innen elmennem nem lehet. Ha el nem űznek, nem is megyek én már sehova.

Tizenkettő huszonöt: nagy robbanás. A szirénák csak percekkel később szólalnak meg. Feltehetőleg újra a Naftagasról van szó. – Állítólag csak hangrobbanás volt.

*Május 3.*

Tegnap este huszonegy ötvenkor, páratlan légvédelmi tüzelés kíséretében, előbb az utcai világítás aludt ki, majd az egész városra sötétség zuhant. Csak a hold buzgólkodott, miközben a Naftagas felől csöndben, kísértetiesen bodorodott, gomolygott a füst. Nem sokkal később gyengült a víz nyomása, majd el is ment a víz. A szerbiai rádiók mind elhallgattak. Zomborból E. hívott föl tizenegy felé, hogy tudom-e, mi van. Sajnos, nem mondhattam semmit. Végül sikerült elkapnom a Pan rádiót, amely ötpercenként bementa, hogy a gonosztevők az obrenovaci hőerművet bombázták. Erre megriadtam. Ha komoly a baj, lebénul itt minden, de minden.

Az éjszaka folyamán megjött az áram, a víz is. Reggel még a bojleret is bekapcsoltam. Aztán most újra se áram, se víz. Csak abban reménykedek, hogy mégiscsak összefoltozzák a hálózatot, s ha másképp nem megy, legalább néhány órára mindenki kap áramot.

A Naftagast újabb támadás érte az éjjel. A füstfelhő most jóval közelebb van hozzánk. Mintha nyári zivatar készülődne, besötétedett. Különös, nagy csönd ül a városon. Csak egy kismadár énekel torkaszakadtából.

Megjött az áram és a víz. Később talán lesz kenyér is. Fél órával ezelőtt az utolsó két csomag kétszersültet tettem kosárba a boltban.

Újra nincs áram, néhány perc után. Ez bizony keservesnek ígérkezik.

Vajon ma lesz-e JUL-os ugránczolás, idéetlenkedés Belehrád főterén?

Basara nyilatkozik a mai *Blic*-ben. A körülményekhez képest tisztességes az írás, de valami nagyon-nagyon nem stimmel. Azt állítja, hogy a CNN-en az albánok szimulált kiköltözésének jeleneit közvetítik („kada na CNN-u prikažu prizore simuliranog iseljavanja Albanaca”). Úgy látszik, még Basara sem képes kitépni magát a halálhozó szerb nacionalizmus öleléséből. Barátom, nem szimulált kiköltözés ez, hanem véres, brutális kiűzetés. Kár, nagy kár, hogy tudatodig e tény nem tud elhatolni. Hol vannak most a „biciklisták”?

Tizenegy tizenkettő: nagy robbanás. A szirénák persze hallgatnak, mert nincs áram.

Áram híján gázon melegítjük föl G.-nél a tegnapi levesmaradékot. Három tojás is fő a szomszédban. A rádió azt ígéri, hogy estélig úgy-ahogy rendeződik az áramellátás. A épp most ért haza, egészen véletlenül ráfutott két sápadt veknire. Az egyiket följajánljuk G.-nek.

*Május 4.*

Az este a csillagokkal teleszórt májusi eget fürkésztem, melynek képét a Naftagas felől gomolygó füst sem ronthatta el. Ilyen hallgatag sötétséget csak gyermekkoromban tapasztaltam Vörösmarton, a közönyösen járó holdat szemlélve az udvaron. A nagy csöndben egyszer csak „égi” fény ömlött el felettünk, s láttam is a rakéta becsapódását. Nem sokkal később kemény, nehéz detonáció

rázta meg a nyitott ablakokat. Már a teraszon voltam, amikor újra megnyílt az ég, erős fénnel. A hang a lerombolt új híd irányából érkezett, s arra kellett gondolnom, hogy csakis a televízió épületéről lehet szó. – Csakugyan így van.

Az áram éjjel kettőkor jött meg. P. a délután bedagasztott keksztesztával bajmóldott, aztán vasalगतott, miközben négyszer újra elment az áram.

Adja Isten, hogy Csernomirgyin amerikai útját kompromisszum kísérje. Minden porcikám irtózik attól, hogy a vadkan esetleg „trónon” marad, de a további bombázás is riaszt. Egyszerűen megkerülhetetlen a kérdés, hogy ugyan ki hatalmazta fel a NATO-t a büntetés jogával, az isteni szereppel?

A sorbaállás alatt bárgyú asszonyok a szerb ártatlanság talajszinti szférájában karattyoltak buzgón.

Benéztem a tanszékre. A Spens sötétségben, a fakultás is. A Spens előtt hosszan kígyózó sor, nyilván cigarettáért. Visszafelé jövet hasonló kép. A kenyérboltok előtt tömött sorok, de kenyér sehol. A kávéházak, vendéglők teraszán jó sörök és jó cigaretták mellett elégedett úgazdagok sütkéreznek. Szerencsére P. szerzett egy lepényt. Dohányt is, de pipadohányt, én meg az egykori pipámat már rég elhajítottam. Itthon se áram, se víz. P. előkereste a kacsatok közül a régi jó vörösmarti, patikai spirituszfőzőt. Sz. G.-nek alighanem van spiritusza. Mit is mondhatnék?

### *Május 5.*

Jó korán, negyed hétkor lezarándokolok a trafik elé. Három napja nem kaptak cigit. Mire odaértem, már nagy sor képződött. Roppant érdekes figyelni ilyenkor az embereket. Azt, hogy egyesek kisstílusú miként próbálják átejtetni a többieket, milyen olcsó trükkökkel furakodnak be a sorba. Az önzés gesztusai lépten-nyomon, bár azt is meg kell jegyeznem, hogy mások viszont nagyon szépen tartják magukat, ügyelve arra, hogy meg ne sértsék a többiek méltóságát. Végül kaptam cigit.

Az áram újra elment.

Hajnalba azt hallottam a rádióban, hogy a Csernomirgyin-terv szerint mégiscsak nemzetközi békefenntartó erőket kellene telepíteni Kosovóba, de csakis olyan országokból, amelyekben a vadkan megbízik. Ugyan meddig szabhat még feltételeket ez az ember, aki tíz éve halált produkál térségeinken?

Az áram délután fél háromkor jött meg, de most, este fél nyolckor megint elment.

Rugovát és családját váratlanul kiengedték Rómába. Mi rejlik emögött?

### *Május 6.*

Csendes éjjel, nagy záporral, hosszú esővel, lehűléssel.

Ismét beálltam a sorba cigarettáért. Néhány idősebb asszonynak be nem állt a szája. Hajmeresztő „tények”-ről lefetyeltek. A férfiak inkább a cigaret-

tahiány kapcsán tréfálkoznak, s általában jobban tartják magukat. Cigaretta nem érkezett.

Villanyunk egész éjjel volt.

Vuk Obradović kerek perccel kijelentette rádiónyilatkozatában, hogy a vadkannak vissza kell vonulnia a politikai életből. Nem irigylem a kis diktátort. Ha belemenne fegyveres erők kosovói állomásoztatásába, a tábornokai alighanem megbáználák. Ha viszont nem hajlandó a kompromisszumra, a magát Isten helyébe képzelő NATO könyörtelenül szétveri az országot. A sokat szenvedő albán tömegek pedig végül senkit sem fognak érdekelni. Az, hogy a „szerb” lelkiismeret nem tud szembenézni ezzel a gonddal, csöppet sem csodálható. Az utca embere még mindig vakon hisz a gyalázatosan primitív és egyoldalú hazai propagandának.

Kilenc óra öt: elment az áram.

Bent jártam a karon. Hazafelé riadó kapott el. Ebéd előtt lefűjták, de fél háromkor újra megszólaltak a szirénák. Egye meg a fene, gondoltam, lepihenek azért egy kicsit. Jóformán még le se hunytam a szemem, amikor igen erős robbanás rázkódtatta meg az ablakot. Fölugrottam. Ugatni kezdtek a légvédelmi ágyúk, gépek vonultak, ijesztő surrogás hallatszott, s egyszer csak remegni kezdett a ház. – Földrengés! – mondtam, de ezúttal tévedtem. Ismét a Majevisa kaszárnyát bombázták, s alighanem eltalálták a lőszerraktárt. A talajmozgást ez okozhatta. Ennyire „sűrű” még nem volt körülöttünk a levegő. Azonnal hívtam Cs. S. P.-t. Meséli, hogy potyogni kezdtek a könnyei, s a konyhában egy üvegből kilötyögött a víz. Rendesen mozgott alatta a föld. Talán ma már nem ér bennünket újabb csapás. A. és P. enyhe szívdobogást kapott. G. is átszaladt hozzánk.

A rádió jelentette, hogy egy bomba eltalálta az „objektum”-ot (mármint a kaszárnyát), egy másik viszont igen közel, három városszéli kisutca kereszteződésében csapódott be, húsz méter átmérőjű s mintegy kilenc méter mély krátert vájva ki. Négyen megsérültek, több lakóház, lakás megrongálódott, P. iskolájának egyik frontján az összes ablak beszakadt.

*Május 7.*

Dermesztően hideg szélben már hat óra után ott állok cigarettáért. Korán mentem le, de már vagy negyvenen álltak előttem. Többen a tegnapi bombázásról szólnak, tréfacsináló azonban még mindig akad az emberek között. Végül sikerült cigit szereznem.

Amint jöttem hazafelé, ámulva vettem észre, hogy már az „ákác” is kivi-rárgzott. Törtem egy gallyat, P. vízbe tette a tévé elé, melyen, hál’ Istennek, megszűntek a „patrióta” gennyelmények.

A hazai propaganda tele pofával beszél a környezetszennyezés veszélyéről, de a lelkek szennyezésének gondolata érthetően eszébe se jut. Mindazonáltal

ne higgye senki, William Clinton se, hogy isteni szerepet tölt be. Amit ők csinálnak, az valójában nem más, mint blőd, alacsony érdekek morális mezbe öltöztetett parádéja. Megkésett, nagy farsang, mely után véletlenül sem a tiszta ébredés pillanatai következnek.

A vadkan ugyan mit kezd a *nyolcak* tervével?

Tizenegy óra húsz: riadó. Délután kettő felé repülök húznak el fölöttünk, légvédelmi tűz, hét–nyolc távolabbi detonáció. Tizennégy harminckor még mindig hallom a gépeket az íróasztalomnál.

B. J. jelentette az imént, hogy délelőtt kiürítették a műszaki kart, a bölcsészetről pedig tizenegykor mindenkit hazaküldtek.

Tizennégy negyven: újabb robbanások. Ismét a tévét és a venaci átjátszót bombázták. Az emlékmű is megsérült.

Nišben sok halott és sebesült.

*Május 8.*

Kemény éjjel. Három óra tájban gépek morájára riadok. Légvédelmi tűz, nagy buffanásokkal. Kisvártatva kiderül, hogy megint a Majevisa kaszárnyát lőtték. P.-nek ma oda kell mennie ügyeleteskedni.

Ismét grafitbombákat vetett be a NATO. Belgrád egész éjjel sötétben volt, miközben minden eddiginél keményebb támadás érte a várost. Rakéták robbantak a kínai nagykövetségen, a Jugoszlávia Szállóban, a városközpont maga volt a pokol. Batajnicát úgyszintén ijesztő támadás érte. Állítólag 2,5 tonnás bombákkal szórták meg a katonai röptér maradványait.

Mindig is porszemnek tudtam magam a világ viszonylatában, s talán épp ezért lázad bennem minden maradék szellem a NATO ellen, amely erőszakkal, tábornoki cinizmussal kívánja tudtomra adni, hogy lófig se vagyok ebben az életben. Miféle lelkiismeret munkál, ha munkál, a nagy szövetség vezetőiben, ha képtelenek fölfogni, hogy *minden egyes ártatlan áldozat vére az égre kiált?* Közöl volna már e világ végső pusztulása? Nem tudhatjuk.

Van-e egyáltalán értelme ezeknek a jegyzeteknek? Mi a fenét akarok velük?

Most már csakugyan és mélyen szenvedünk.

S ismét eszembe jut Orbán Viktor, aki azt bizonygatja, hogy a NATO bennünket, jugoszláviai magyarokat is véd. Ugyan már! Minket is éppúgy semmibe vesz, mint ennek a szerencsétlen országnak minden más polgárát.

A NATO szerint a Jugoszlávia Szállóban volt Arkan szabadcsapatainak főhadiszállása. De ha így volt is, hogy a fenébe lehetett csapást mérni a kínai nagykövetségre is?

A déli krónikában egy Požarevacról menekülő szerb lány is megszólalt V. Sz. mikrofonja előtt. Elmondta, hogy a magyar vámos ötven márkát vasalt be rajta, csak úgy, nyugta nélkül. – Szégyen – panaszkodott a lány, s én is csak



azt mondhatom, hogy szégyen, gyalázat, messze büzlő korrupció. Manapság már minden lehetséges. Éljen a globalizáció!

Az éjjel, amikor nagy pislogás után elment az áram, a rádióm nem akart megnyikkanni. A szó szoros értelmében kétségbeestem, hiszen ha e tébolyban még informálódni sem tudok, akkor egyszerűen elviselhetetlenné válik minden. Szerencsére később, miután jól kikáromkodtam magam, mégis megszólalt a kis masina.

P. tizenhárom óra tízkor megjött. Hazaengedték.

*Május 9.*

Nyugodt éjszaka. Ismét lenn bombáztak. P. is velem tartott sorba állni. Egy órát lehúztunk, de cigaretta nem érkezett. Kiszaladtam a piacra. Vágott dohányt sehol. Végül odasomfordáltam egy „nem ma leburnult” lányhoz, s halkán megkérdeztem, van-e cigarettája. Volt, hosszú Lucky Strike, huszonöt dinárért. Két dobozzal vettem. Ilyen drága cigit még sose szívtam. Nagyon be fogom osztani.

Az asztalok közt ténferegve magyar szó ütötte meg fülem: – Nagyon forró a helyzet. – Néhány lépés után visszanéztem. S. L. beszélgetett valakivel.

Cs. hívott az imént, jó volt hallani a hangját.

A *Magyar Szó* mai száma közli Konrád György *Ki adott erre jogot?* című írását, amely a freiburgi egyetemen április 28-án elhangzott beszédének részlete. Okos szavak, *pusztába kiáltott szavak*. A teljes szöveget a lap persze nem közölhette. Lehet, hogy a kimaradt bekezdésekben a vadkan örültsége is a helyére van téve.

*Május 10.*

Végre *riadó nélkül* telt el az éjszaka. A kínai nagykövetség bombázása jókora zavart kelthetett a NATO-ban.

Reggel már hat óra előtt ott szorongtunk a sorban. Cigaretta ma sem érkezett.

Az utca embere, a tömeg változatlanul a sűrű sötétség útjait járja. Egy idősebb asszony, aki március 24-e óta minden éjszakáját óvóhelyen tölti, hajmeresztő ostobasággal azt fejtegette, hogy az a rohadt Clinton börtöntöltelék pondrókat ültet a bombázókba, hogy kíméletlenül irtsák a szerb népet.

Mi lesz, ha egyszer mégis eszmélkedni kezdenek ezek a félrevezetett emberek? Meg tudják-e majd emésztetni, hogy egy maffia önkéntes áldozatai voltak hosszú éveken át?

A kínai nagykövetség bombázását, úgy hírlík, kettős kém készítette elő, hogy a BT várható döntését elodáztatva, meghosszabbítsa a vadkan hatalmát. Ha mégsem sikerül, a piti diktátor csakugyan mehet Dél-Afrikába. Állítólag a lopott gyonját már oda menti.

Az imént hallottam a valjevói rádióban, hogy az ország légtérében *egyetlen* gép sem tartózkodik. Mire készül a NATO a baklövés után? És egyáltalán, mi lesz ezzel az agyonbombázott országgal? Marad minden a régiiben, csak épp ötven-hatvan év előtti szinten? A kemény diktatúra jegyében? Undorodom.

Tizenhárom óra negyvenöt: riadó. Két erős robbanás. Az elsőnél kinn nézelődtem a teraszon. Úgy vélem, északkeletről érkezett a hang. A második, erősebb irányát nem tudtuk megállapítani, mert akkor már az előszobában ültünk, kártya mellett. – A rádió szerint hangrobbanás volt.

Tizenhét óra: vége a riadónak. Čačak és Kraljevo volt a célpont. Halottak, sebesültek.

Este kilenc felé: újra riadó.

### *Május 11.*

Reggel már fél hatkor ott álltunk a sorban. Bő két óra kínlódás után két-két doboz Classicot kaptunk.

A vadkan újra át akarja ejteni a világot. Kezdi „visszavonni” csapatait Kosovóból, de senki sem hisz neki. Agymosott örültek makacsságával ragaszódik a hatalomhoz.

Tizennégy óra öt: riadó. Délen intenzív bombázás.

Tizenöt negyven: vége.

Lányi Zsolt, a kisgazdapárt alelnöke rittentett egy nagyot: – Legyen Vajdaság külön ország! – Szerencsére a magyar kormány nem veszi komolyan az efféle agrémeket.

Ezentúl a NATO Magyarország, Románia és Bulgária felől is támad. Bírjuk-e, és meddig? Hogy a vadkan bírni fogja, nem kétséges. Különösen ha már megvan az gévérútja.

### *Május 12.*

Nyugodt éjjel, bár két hullámban is vonultak a gépek. Lenn egyetlen bombázás.

P.-vel már öt óra után ott álltunk a sorban, de cigaretta végül nem érkezett. Két újabb számla viszont igen. Adó és villany. Kiszaladtam a piacra száz márkával. A régi üzérek sehol. Rákérdeztem egy atyafira. Nem, ő nem vesz márkát. Ütődötten körözni kezdtem, amikor a megszólított utánam eredt, hogy van ott a standnál egy asszony. Visszamentem. – Rendben – mondja a kofa. – Mennyit adna el? – Százat – mondom. – Jó – mondja, s nyújtja a márkát. Odaadtam neki a százast. Azt mondja, mindjárt jön, és eltűnik a piac forgatagában. Néhány pillanatig szidtam magam, mint a bokrot. Te hülye, mi lesz, ha nem jön vissza?! Egész nap itt fogsz ácsorogni, mint egy ütődött balfácán? Végül mégis visszajött, és a kezembe nyomott egy rakás pénzt. Tüzetesen megszámloltam, s kiderült, hogy tíz dinárral többet adott. Mindket-

ten örültünk, hogy egyikünk sem akarja átejtteni a másikat, a tízest ugyanis azonnal visszaadtam.

*Félünk, félünk, félünk*, de én még mindig nem annyira a bombázástól.

Újvidékre alig tudok ráismerni. A piacról jövet a Slobodan Bajić utcán át tartottam a kiállítás melletti kisposta felé, s megrökönyödve láttam, hogy az egyetemista otthon teljesen megroggyant. Harminchét évvel ezelőtt laktam ott, s azóta minden megváltozott. Csakugyan, megmásiíthatatlanul Márai Sándor hazája már az én hazám is.

Tizennyolc óra ötven: riadó. Nehéz éjszakánk lesz?

Cs. hívtott nemrég, jó volt hallani a hangját.

*Május 13.*

Reggel négy óra után nyolc erős detonáció a szerémségi oldal felől. Akadt közöttük ablakrázó is. Alighanem ismét a tévé romos épületét lőtték. A rádió még nem mond semmi biztosat. Ezek a gépek feltehetőleg már Magyarországon szálltak fel.

G. L. mondja a tanszéken, hogy értesülése szerint a tévét és a rendőriskolát lőtték hajnalban. Együtt bosszankodunk a Kossuth rádióban hallható bődületeken, amelyeket a demokrácia nevében tálalnak.

A tévé a Nork vagy a Bazar alól sugároz, a főposta igénybevételével, s ez nagy veszély.

Tizenöt óra öt: riadó. Tizenhat ötvenöt: vége.

*Május 14.*

Az este ismét grafitbombáztak, de az áramszünet szerencsére rövid ideig tartott. Verbászon lerombolták a városszéli csatornahídat. Zombor és Újvidék között így körülményesebb lesz a közlekedés.

Tizennégy óra öt: riadó. Tizenöt harminc: vége.

A jugoszláv fél még mindig feltételeket akar szabni a NATO-nak, a vezérkari főnök pedig magabiztosan kijelentette, hogy a bombázás a hadsereg egyetlen egységében sem okozott számottevő kárt. Nosza, veressük magunkat tovább, majd csak fölfordulunk a télen!

Egy kosovói farmon száz menekülő albán halt meg a NATO céltévesztő támadása után. Nincs mentség rá, mint ahogy nincs mentség arra sem, amit a rezsim az albán tömegekkel művelt és művel. Sátáni erők tombolnak közöttünk változatlanul, és Isten hallgat, mélyebb borzadással, mint Vörösmarty korában.

*Május 15.*

Az éjjel vad vihar, mennydörgés, zápor, de riadó nélkül, immár *másodszor* az eltelt hat hét alatt.

Cs. B. mesélte a napokban: A NATO-gépet találat éri, zuhanni kezd. A pilóta kétségbeesetten nyomkodja a gombokat, de nem sikerül katapultálnia.

Már vészesen közelít a földhöz, amikor egy karosszékből repülő ember mellé ér. – Uram, melyik gombot kell megnyomni? – kiált át hozzá idegesen. – Tévedés – szól vissza emberünk –, én a Naftagásból jövök.

Arról beszélgettünk a karon, hogy az elmúlt hetekben egyetlen magyar rokon intézmény sem kereste föl telefonon a tanszéket, hogy hát miként is vagytok, vagytok-e még egyáltalán, ti szerencsétlenek. Ez éppannyira sajnálatos, mint az, hogy a Magyar Írószövetség úgyszintén hallgat. Ha nem volna Konrád Györgyünk, ugyan mi vizsgáztalhatna bennünket ebben a mocsárban?

B. J. javasolja, hogy a napokban üljünk le néhányan, és vitassuk meg, mit is lehetne tenni a tanszék jövője érdekében. Sokat nyilván nem. Az utóbbi évtizedben mindegyre úgy érzem, hogy a jugoszláviai magyarság olyan homokzátony, amelyet az áradó víz módszeresen körülnyaldos, majd ellep, szétmos. Én persze ezt a perspektívát is vállalom. Még ha tudom is, hogy a hadiállapot megszűnte után újabb ezrek és ezrek fogják elhagyni Vajdaságot. A grandiózus értelmetlenségben ennek a kitartásnak talán mégis lehet némi értelme.

Tizenkét óra gyövennyolc: riadó. Gyorsan vége.

„Leteće NATO-horde” – mondja „poétikusan” a belgrádi rádió tudósítója.

### *Május 16.*

Kései riadó, borult ég alatt. Nyugodt éjszaka. A legközelebbi robbanásokat a Fruška gorában regisztrálták.

A kirándulásra készülő Cs. újra ideszólt.

A világon mind többen sürgetik a bombázás azonnali megszüntetését. Ezzel természetesen magam is egyetértek, de ha arra gondolok, hogy az abbahagyás a vadkan hatalmának meghosszabbítását eredményezné, undor vesz erőt rajtam. Hova jutunk, ha a romokon megerősíti hatalmát? Ezzel a dilemmával Konrád György sem számol, mert nem itt kell élnie. Távolról, úgy látszik, minden másnak mutatkozik. Elvontabb dimenziókban marad.

Éjjel egy óraker csöngött a telefon. Amint fölvettem a kagylót, egy durva női hang üvöltöteni kezdett: – Branka, odazovi se, pička ti materina. Ja sam primila drogu, znam da si tu, javi se! – A továbbiakra már nem voltam kíváncsi.

### *Május 17.*

Csöndes, nyugodt éjszaka után ragyogó napsütés. Rutinosan sorba álltam cigarettáért. Sehöl semmi.

Az éjjel újra csöngött a telefon. Fölvettem és befogtam a kagylót, vártam. A vonal túlsó végén csönd. Csak kövér, nagy szuszogás hallatszott, s ez idegesítőbb volt a tegnapi nő rikácsolásánál.

J. L.-ék új autonómiakonceptción dolgoznak, amely a területi autonómiát is magában foglalja. Merész, hazard tervezetés ez, hiszen ha a Nyugat cserbenhagyja az elüldözött albánokat, s a vadkan a pusztá ország teljhatalmú ara

marad, evidens, hogy etnikai tisztogatásának következő célpontja mi leszünk. J.-éket alighanem Pestről biztatják. Pest számára, néha úgy érzem, mi csaknem annyira lényegtelenek vagyunk, mint Amerikának az albánok. Kegyetlen dolog, akárhogy vesszük is.

Tizenöt óra húsz: riadó.

A tanszéken J. K. arra hívta föl a figyelmem, hogy a bombázás csak 24-éig tarthat, mert hadüzenet nélkül amerikai katona két hónapon túl nem vehet részt semmiféle hadviselésben. Később ugyanezt nyomatékosította K. K. is. – És akkor mi lesz? – vetettem föl. – Valami más. A harmadik világháború – mondta K. K.

Bármint lesz is, a gyalázat biztosan folytatódik. Vagy így, vagy úgy.

Ma ettük az első idei földiepret.

### *Május 18.*

Csöndes éjjel. Hajnalban erős robbanások a Fruška gora és a város északeleti határa felől. Engem addigra elnyomott az ideges álom. Érkeznek Magyarországra a vadászbombázók és a tankölő gépek. Újabb erős támadásokra kell számítanunk?

Cigaretát ma se kaptam. Majd a sarki maszecnál veszek feláron. Még az a jó, hogy nem kell egész a piacra menni. É. szerez öt doboz Rodeót vagy Lovčent Szabadkán. Igazán kedves tőle.

Tizenhat óra előtt: riadó. Nem sokkal később több erős, távoli, tompa buffanás. Állítólag Sremska Mitrovica környékét bombázták. A katonai cenzúra továbbra sem engedélyezi a célpontok megnevezését. Ehelyett a rezsim rádiói azt verklizik, hogy „zločinci su gađali isključivo civilne ciljeve”.

Dinđić pártirodáit feldúlták Belgrádban. Vuk Obradović megússza-e szárazon?

G. L. tegnap a kezembe nyomta a *Holmi* egy számát, amelyben egy előttem ismeretlen szerző *néhainak* nevezi a jugoszláviai magyar irodalmat. Vajon ezek a „néhaizók” mért nem látják be, hogy bizony ők maguk is néhaiak?

### *Május 19.*

Nyugodt éjszaka után sorbaállítás. Sehol semmi. Benézek a tanszékre.

B. J. teljesen abszurdnak látja a pillanatnyi helyzetet. Nagyon egyetérték vele.

Az utcán K. K.-val futottam össze. Azt bizonygatta, hogy Amerika és Anglia, amely a múltban annyi gonoszságot követett el, hamarosan tragédiák sorát fogja megélni, mert az új évezredbe nem lehet kiegyenlített számlákkal belépni. Isten egyensúlyt tart. Tanácstalanul hallgattam. Megítélésem szerint Isten, akit valójában nem lehet megnevezni, nem avatkozik bele a világ dolgaiba. Oly módon különösképpen nem, hogy egyeseket segít, másokra meg

lecsap. A legtöbb, amit az ember a megnevezhetetlentől kaphat, csak sejtem, a kegyelmi állapot, amely azonban, ha csakugyan az, sohasem demonstrál beavatottságot.

*Május 20.*

Igen kemény támadás Vajdaság ellen: Zombor, Palics, Szabadka, Verbász, Szenttamás, Bánát, a Fruška gora.

A Híd-díjat a zsűri B. J.-nek és K. F.-nek ítélte oda. Ha ma B. J.-vel találkozok, föltétlenül a „megkontrázott” díjhoz fogok neki gratulálni.

Új fűzet, s most azon töprengek, ezt is tele kell-e firkálni, mígnem a zavaros béke pillanatai elérkeznek.

A vadkan még mindig feltételeket akar szabni.

Módfelett érdekel, hogy a NATO milyen magyarázatot ad a dedinjei kórház bombázására.

A *Beszéljük meg* mai műsorában néhányan kikeltek a FIDESZ-es pökhendiség ellen. Jó tudni, hogy nem csupán e szétbombázott országból látszik kakaskodásnak az, amit a hatalmon levők produkálnak olykor odaát.

Cs. ma reggel újra ideszólt. Sajnálom, hogy a kis pénzét eltelefonálja.

B. J. attól tart, hogy egy szép napon vonatokon zsuppolnak ki bennünket. Úgy gondolom, bár lehet, hogy ez csak dőre remény, hogy ilyesmire csak akkor kerülhetne sor, ha a vadkan ebből a kalandjából is megerősödve lábalna ki.

A rezsim propagandája továbbra is undorító. Szemlátomást az agymosottság állapotát akarják fenntartani. Már ez is arra utal, hogy messze még a bombázás vége.

Húsz óra huszonöt: riadó.

*Május 21.*

Az este és éjjel szokatlanul erős szél fúj. Csapkodta a nyitva hagyott ablakot, amikor pedig kitértam a szárnyait, dühödten a függönyt tépdeste.

Éjjel, „állomás keresőben”, egyszer csak K. A. hangja ütötte meg a fületem, gondolom, a Zombori Rádió hullámhosszán. Már rég éreztem ekkora örömet, pedig gyakori gatyázásaiért azelőtt többször fedtem lélekben szegényt.

Éjfél után egy órakor fülembé jutott, hogy a zombori lerakatot minden eddiginél vadabb támadás érte, sőt, egy rakéta vagy bomba „eltévedt”, és a Vuk Karadžić utcában lakóházat talált el. Egy halott, sebesültek. Nemsokára föltétlen hívom E.-éket.

Megtudtam tőlük, hogy ez a támadás volt eddig a legijesztőbb. Az emberek, ők is, kínjukban kitérültek az utcára. A „kolaterális” károkat okozó rakéta egyébként tőlük elég messze vágódott be.

Egy jó ismerőstől kérdeztem tegnap, van-e busza hazafelé. – Most színházba megyek – mondta. Kissé meglepődtem. Ha minden riadó esetén óvóhelyre

vonul, mi készleteti színházba? Talán a közösséghez tartozás vágya, amely úgy-ahogy ellensúlyozza félelmeit?

Megjelent a *Híd* háborús száma. Pontosan olyan, amilyennek képzeltem. Impressziók, panaszok, megrendülések, de a nyomor teljességének dimenziói sehol.

B. I.-nek egyébként nagyon igaza van, midőn jegyzetében azt fejtegeti, hogy a lidérces éjszakák után a természet rendje szerint felkelő nap állítja helyre lelki egyensúlyunkat.

Tíz óra ötvennégy: riadó. Se P., se A. nincs még itthon. Tizenkettő egy: vége.

A telepi Petőfi Sándor Magyar Művelődési Egyesület székházát „okkupálta” a katonaság. Erre a sorsra jutott a zombori Kaszinó is. S ha netán a NATO bombázná ezeket az épületeket, azt kellene hallanunk, hogy a gonosztevők magyar művelődési egyesületeket tettek meg célpontnak.

P. meséli, hogy nemzetközi szakszervezeti küldöttség érkezik hamarosan az iskolájukba, s a terepet előkészítő fejesek fölháborodottan tették föl a kérdést, hogy hol vannak itt a nemzetiségi feliratok, plakátok, pannók. Hányinger környékez, hisz P.-t már évek óta a szó szoros értelmében ki akarják rúgni, mondván, hogy nincs szükség anyanyelvápolásra.

Tizenkettő negyven: erőteljes detonáció. Hangrobbanás? Hallottuk a vonuló gépet.

### *Május 22.*

Az este már szédelegtem a kimerültségtől. Gyanútlanul lefeküdtem, de fél három felé mégis ki kellett ugranom az ágyból. Gépek vonultak idegen dőrejjel, Belgrád és Újvidék környékét bombázva.

Reggel kilenc felé Zs. jelezte Völklingenből, hogy az este, tusolás előtt, R. rosszul lett, kórházba kellett szállítani, kómában van. Arra kért, értesítem R. hűgának fiát Hódságon, mert nem tudja elérni. Sikerült. Cs.-t mozgósítottam, jelezze Zs.-nek, mert sehogyan sem sikerül őt visszahívnom.

E. meséli, hogy az éjjel ők is megélték a bombázás földrengésre emlékeztető tüneteit.

Se áram, se víz.

Tizenkét óra harmincöt: riadó. Teljesen beborult, vihar készülődik.

A szomszéd ház előtt egy asszony a kiskertet kapálgatja. Ebben a tébolyban talán az ilyesmi az egyetlen lehetséges menedék. Lám, már Voltaire is megmondta. Bár ő is gyalázatosan látta a világot, azt azért még csak nem is sejtette, amiben majd élünk adatik.

Tizenhárom óra nyolc: vége a riadónak.

Zs. jelenti, hogy R. egy agyközpontja teljesen szétroncsolódott, nincs remény rá, hogy túlélje a szélütést. A hírt E.-vel is közöltem. Náluk sincs villany.

Tizennégy óra: riadó. Tizennégy ötven: vége.

A mai *Magyar Szó* közli Nadas Péter választát Konrád Györgynek. Nadasnak több mindenben igaza van, de a lényegét ő sem közelíti meg, egyszerűen nem kérdez rá. De hát végső fokon nem Konrád és nem Nadas véleménye itt a fontos.

Az áram kilenc órakor ment el, s csak most, este fél hétkor jött meg.

*Május 23.*

Csöndes éjjel, a Fruška gorában bombáztak. Az áram reggel négykor elment. A húslevest éjfélig főztem, de, úgy látszik, hiába, ki kell dobnunk az egészset. Miért is nem vettem már spirituszt, hogy legalább kávézhatnánk, mint évtizedek óta minden reggel?

Az esti riadót reggel fél hét után fűjták le. Az áram hol megjön, hol elmegy. Kínlódunk. Sikerült két kenyeret szereznem.

Tizenhárom órakor Zs. jelentette, hogy R. meghalt.

J. K.-tól hallottam egy igen sötét, de találó viccet. Találkozik a szerb és az amerikai gyerek. A szerb kárörvendőn mondja: – Ti nemaš istoriju! – Mire az amerikai, úgyszintén kárörvendőn: – A ti nečeš imati geografiju!

*Május 24.*

Este tízkor, közvetlenül a szirénázás után, három erős robbanás, majd újra elment az áram. Kisvártatva megjött, noha újvidéki elektromos berendezéseket, transzformátorokat is bombázott a NATO. Hajnali négykor bekapcsoltam a bojleret. Jelenleg, hét óra tájban, még mindig van áram.

Ma vizsgáztatunk É.-vel. Mindössze másfél óra áll majd az írásbelizők rendelkezésére. Délig, egy óráig a szóbelit is le fogjuk bonyolítani. Szorongva gondolok egy esetleges riadóra, amely megzavarhat bennünket. A hallgatóknak nem épp egyszerű manapság leutazni Újvidékre. A riadóra vonatkozó rendelkezést viszont nem szeghetem meg, vállalnom kell a felelősséget a hallgatókért.

É. három-három doboz Rodeót és Drinát hoz jutányos áron.

R. öt dolgot szeretett volna még megérni: 1. az aranylakodalmát; 2. az új évezred kezdetét; 3. össze szerette volna még írni az utódok számára a paripási, szülőfalujabeli mesterségeket; 4. lapozgatni a Zs.-nek ajándékozott képes Bibliát; 5. elmenni még egyszer Berlinbe, a romtemplomba. Semmi sem sikerült neki.

Tizenöt óra után: riadó. Két hullámban heves támadás a város környéke ellen. Előbb három–négy masszív robbanás hallatszott délkelet felől, majd újabb négy–öt rakéta vagy bomba a Naftagast érte. Sűrű, fekete füst gomolyog a romok felől.

Este fél nyolc felé ismét elment az áram. Töksötétben rostokolunk, találgatva, mikor lesz a riadó, s elkerülnek-e bennünket a gépek.



Huszonegy óra ötvenhárom: riadó, tündöklő holdfényben. P. fölkel, mert fél, hogy hamarosan érkeznek.

*Május 25.*

Csendes éjszaka után ragyogó hajnal. Áram és víz van. Ma már a gép is moshatna talán. Tegnap olyan gyenge volt az áram, hogy fuldoklott a masina.

A pénzünk fogytán. Íme, május vége van, de még a januári fizetésemet sem kaptam meg. Fölzabálja a háború, de majd csak lesz valahogy.

K. K.-nak, J. K.-nak mégsem lett igaza. Semmi jele annak, hogy a NATO abbahagyni készülne a bombázást. Sőt, a drága tábornokok siettetik a Taszáron állomásozó „lódaraszak” mielőbbi bevetését, mert közelségük meglepetést biztosít. Attól tartok, hogy a hosszú fárasztásnak mégsem lesz kézzelfogható eredménye, s végül meredeken, könnyörtelenül csap majd le ránk a nyomor. A mostaninál is sivárabb nyomor.

Délelőtt elment a víz, délben az áram is.

Tizenhárom óra öt: riadó. Tizenöt negyvenöt: vége, majd váratlanul erős detonáció. Feltehetőleg hangrobbanás.

*Május 26.*

Éjjel fél gyakor félelmetes repülővonulásra riadtam föl. A légvédelem vadul kaffogott, ismét „megsűrűsödött” a levegő. Mindhárman előbújtunk vackunkról. Mint kiderült, ismét a tévét bombázták, egy rakéta vagy bomba pedig a Duna innenső oldalán ért célba, a Danubius Evezősklub tájékán. Jókora kráter keletkezett, miközben néhány autó az égnek röpült. Szerencsére a közeli egyetemista otthon nem sérült meg.

Áramunk újra nincs.

Ma délelőtt néhány órácskára egyikünk sem lesz itthon. Azért fohászokodom, hogy ha számunkra a hontalanság van megírva a sors nagykönyvében, akkor sújtson le utcánkra az erőszak, amikor távol vagyunk.

A vadkan, mint várható is volt, tébolyultságában nem hajlandó a kompromisszumra. Ma éjjel hallottam a SZER-ben egy kruševaci édesanya vallomását, a fia Kosovóban katona. Harmattisztán tiltakozott az örültség ellen. Véleménye szerint az emberek kilencvenöt százaléka pontosan látja már, hogy a hatalom csakis a maga pozícióit védi, a tömegek azonban, sajnos, semmit sem tehetnek.

Tizenöt óra tizenöt: riadó. Tizenhat harminc: vége.

A piacon végre megjelent a jó minőségű, alkalmasint hercegovinai dohány. Aranysárga, jó illatú, kellemes. Most már igazán jöhetne egy kis pénz. Ma ötven márkát el kellett adnom abból a százból, amit a télen Cs. itthon hagyott.

Fél füllel hallok a Kossuth rádióban, hogy a NATO szerint gyors válasz érkezne arra, ha a vajdasági magyarságot bántódás érné. Adja Isten, hogy se ellenünk elkövetett atrocitásokra, se gyors válaszra ne kerüljön sor.

Eddig még sohasem voltunk annyira a Héttoronyba zárva, mint manapság. É. hozott Pestről egy könyvheti katalógust, s az embernek bőgni lenne kedve, hisz a reklámozott könyveket nemhogy nem vásárolhatja meg, kézbe se veheti.

Az éjjel a légvédelem, első ízben, rakétát lőtt ki. A teraszról néztem, amint vörös csíkot húzva maga után – fölkúszott a semmibe.

Huszonkét óra harmincnégy: riadó. Káprázatosan tiszta, csillagos ég. Két óra tájt kemény gépvonulás.

### *Május 27.*

Füledt, napos reggel. Benézek a tanszékre.

Hazafelé, a Spensen erős robbanás ért utol. Beleremegtek a kirakatok. Mindenki fölneszelt, de csak néhányan kezdtek sietni, ki a szabadba.

Tizennégy óra ötvenöt: riadó. Negyed öt óta gépek intenzív vonulása. Előbb két távoli, majd egy ablakrázó detonáció. Csöndes az utca. Csak itt-ott lézeng néhány egykedvű ember. Tizennyolc óra három: vége ariadónak.

Megtörtént a vadkan elleni hágai vádemelés. Úgy gondolom, ez csak tovább növeli a válságot, s mind távolibbá teszi a politikai megoldást. Végül mégis invázióra kerül sor?

Délután Palicsot, Szenttamást is támadták. Mivel a Naftagas irányából újra füstfelhő gomolyog, a délutáni detonáció hangja nyilván az épen maradt s most eltalált tartályok felől érkezett.

Húsz óra húsz: riadó. A holdvilágnál, balról, újra sötét füstfelhők, akár egy hónappal ezelőtt. *Mintha végérvényesen a sátán hatalma alá kerültünk volna, úgy vergődünk ezen a körhintán.*

### *Május 28.*

Reggel fél hat felé fölkeltem kávéfőzni. Szöszmötölés közben repülőzűgás ütötte meg a fületem, majd távoli detonáció következett. Hangrobbanás?

A belgrádi rádióból továbbra is egyfolytában ömlik a genny, a hazugság, a NATO pedig fittyet hány minden áldozatnak, és még mindig a hatalom és megtorlás üdvözítő erejében bízik. Lassanként egész Európa fölkiálthat: *Eli, Eli! Lama sabaktani!* Azt hiszem, manapság még a hívők sem értik az ember páratlan elhagyatottságát. Mert legtöbbjük nem tud és nem akar befelé indulni.

Tizenhat óra tájban gép vonul el, majd erős detonáció. Azt sem tudjuk, riadó van-e. Nincs áram.

A reggeli robbanás Temerin felől hallatszott. Ott bombázott a NATO egy gazdaságot, amelyet nyilván a katonaság szállt meg.

Taszárra megérkeztek a tankölő „varacskos disznók”. Ha bevetik őket, sok lesz a halott. A Magyarországon állomásozó F–18-as „lódarazsak” már javában marnak bennünket.

*Május 29.*

Éjfél körül erős dörgéssel, viszonylag alacsonyan keringni kezdtek a város fölött a gépek. Kisiettem a teraszra. Kisvártatva nagy fényű becsapódások voltak láthatók a tévé épülete táján. A robbanások hangja nyolc–tíz másodperc múlva érkezett. Néhány robbanás után P. már megszokott helyén, a folyosón kuporgott, majd előbújt A. is: – Azt mesélik az utcán, hogy a Halpiacot lövik. – Ugyan már – válaszoltam –, pontosan látszik, hogy hol vágódnak be a lövedékek. – Néhány perc után újabb találatokat észleltem, hátraszólva, hogy készüljenek a detonációkra. Remegett minden ablak, valahányszor a széles, kövér robaj hozzánk érkezett.

Éjfél után kettőkor újra morajlás, de a várost már nem lőtték.

Csernomirgyin a vadkannak azzal az ígéretével utazott haza, hogy Jugoszlávia hajlandó elfogadni a nyolcak tervét. *Elvben* természetesen, amivel a *gyakorlati* lépésekre váró NATO aligha fog megelégedni. Mégis a béke reménye csillant volna meg? Szinte hihetetlen!

Mindig kételkedőn ízelgettem a mondást, hogy az ember rendkívül sokat kibír. Most be kell látnom, hogy csakugyan így van. Mégsem szeretném, ha Cs. most hazajönné.

Úristen, mekkora törések keletkeznek itt, miközben az ismerős tárgyak között ténfergek naphosszat *idővesztetten!*

Megjött a víz, elment az áram.

Tizenkettő negyven: erős detonáció.

*Május 30.*

Éjjel fél tizenkettő táján gépek huzamos, masszív vonulása, de szerencsére bennünket ezúttal nem szórtak meg az újra kerek hold alatt.

Nyolc óra ötven: riadó. A. útban van V.-ékhez. A valjevói rádióban hallom, hogy Belgrád környékét bombázzák. Tíz óra kettő: vége a riadónak. Tíz negyvenötkor: nagy hangrobbanás.

A belgrádi rádióban anékét folyik arról, hogy mit is jelent a hágai vádemelés. A megszólalók egytől egyig azt bizonygatják, hogy a vadkan semmihez sem hasonlítható, egy a néppel, földre szállt angyal, aki soha-soha senkit nem bántott. Ma született bárány, mondhatnám, éppúgy, mint a megtévesztettek sokasága. Így aztán az albánok kiűzetéséről a tömegek még mindig nem hajlandók tudni. Csakugyan határtalan volna a mennyeiség mítosza? Ha igen, nem irigylem a szerb jövőt.

Tizenkettő harminc: riadó. A. hazaért. Tizenhárom negyven: vége. Tizen-negy negyvenöt: erős detonáció. Hangrobbanás?

Tizenhét tíz: riadó. Negyed hatkor gépek kezdenek dübörögni a város felett. Sorozatszerű becsapódások. A tévétől kissé jobbra: nagy füstfelhő. Még inkább jobbról, már Kamenica irányából úgyszintén füst száll. Jó húsz percen át tartott a zuhé. Pillanatnyilag csönd van. Tizennyolc tizenöt: vége a riadónak.

Kamenicán a volt híd környékét lőtték, de egy-két rakéta elcsúszott, és a Putnik vajda utcában nagy károkat okozott két-három családi házban. A lakók, remélem, nem voltak otthon.

Huszonegy óra negyven: riadó, immár *negyedszer* a mai napon.

### *Május 31.*

Hajnali háromnegyed négykor két erős robbanás ugraszt ki az ágyból. A gomolygó füst irányából ítélve a Római-sáncoknál levő transzformátorállomást bombázhatták. Az egész városban elment az áram. Süket, béna hajnal.

Öt óra negyven: megjött az áram. Talán sikerül megfőzőm a reggeli kávé.

A snidling, mintha vesztét érezné, tombol jókedvében. Ma hajnalban tizenkilenc virágot számoltam meg rajta.

Benn jártam a tanszéken. Vizsgán. Alighogy beértem: riadó. A jelöltek megszeppenve kérdezték, hogy most mi lesz. – Várunk – mondtam. Jó tíz perccel később konzultáltam B.-t, hogy vállalhatom-e a kockázatot. – Igen – válaszolta. Végigcsináltuk a dolgot az „igazgatói”-ban. Megúsztuk egy hangrobbanással.

G. L.-nek a minisztérium engedélyezte a kisvárdai zsűrizést. Örülök neki, de nem irigylem azért a pillanatért, amikor majd „haza” kell érkeznie.

B. mesélte, hogy a tegnap délutáni támadást közvetlen közélről élte át. Egy Duna-parti emeletes házban jártak M.-mel, fönna nyolcadikon, amikor szemben, a túlsó parton hullani kezdtek a rakéták. A volt híd után következő alagút innenső és túlsó bejáratát lőtték, illetve kamenicai „üres” házakat, melyeket nyilván a katonaság használt. Egy jelen levő figura szerint a kamenicai hídon rekedt kómbi temerini magyará, aki lokátorként működött a híd lebombázásakor. Mi készül itt?

Megjött az áram. Ezúttal háromórás volt a szünet.

Tizenhét óra kettő: riadó. Tizennyolc huszonöt: vége. Šabacot bombázták.

Húsz óra harmincnégy: riadó. A harmadik ma.

Nemrég Cs. hívott bennünket, kissé szomorkás hangon, Zs.-éktől.

*(Folytatjuk)*

## A KOLUTI REMETE (III.)

VIRÁG GÁBOR

A Zomborban elfogott Csernyay István augusztus 28-án igen önérzetesen tett vallomást:

1. *Mi az neved, hány esztendő, hová való születésű, sorsú, és vallású vagy?*

Nevem Csernay István, Topolai Születésű, oda való lakos, és fél sessiósz gazda, Feleséges, papista, 35 esztendő vagyok.

2. *Miért vagy fogva?*

Azért hogy Kristus Urunknak öt Sebjeit tiszteltem, mellre az Sz. Remete oktatott.

3. *Nem azért, hanem mivel te több gyűlevény Társaiddal az Topolai szőlők alatt öszve gyűlvén, processió gyanánt mintha Kollúthra menni szándéktok lett volna, Zomborban jöttetek, az Tekintetes Ns Vmegye Curia Udvarában, két felül be rohanván, az Kapuhon, az hamis remetét ki-szabadítani akartatok, és véletek azután Kollútra el-vinni, azért vally mindenekett. Környül állásképest mivólt fel-vett Czélotok, és ki vólt ennek Indítója?*

Ennek senki más indítója nem - vólt, mint öreg Ketskés Klára és ennek Leánya Áts Kata nem különben Gantza József, és ez így történt. Egy héttel előbb, mintsem öszve jöttünk, hozzám jött öreg Ketskés Klára Áts Kata Leányával, és azt mondotta, hogy Áts Kata Leányának meg nyílt az Ég éjszakán és szörnyű világosság ötet el - borította, akkor látta mennyekben az Tellyes Sz Háromságot, és annak közepén az Fiú - Istent, a' ki az Sz - Remete vólt, kik felett vólt egy nagy arany Tábla, kit az Angyalok nagy ékességgel tartottak, a' mellyre nagy arany betűkkel írva vólt, hogy minekutánna az Papok az Sz - Remetét, a' vagy profétát, és Megváltót, a' kit az Atya Isten nekünk e földre küldött, hogy bennünket meg térítsen, tsupa irigységből bé- záratattak,

mennyenek s ötet Zomborból az Tömlöczbül kiszabadítani, és úgy szabadon ötet vigyék el Kollutra, magok között. Ezeknek az szavaknak és tsábitásoknak én hitelt adván, közibbök állottam, de tsak addig vóltam közöttük, miglen ezen ajtatosság tartani fog.

4. *Ki adta az Kordát, olvasót, mit adtál érette pénzben, vagy Gabonában és kinek?*

Az Kordát adta az Sz Remete, a' midőn még Takáts Józsefnél Monostor-szezen tartózkodott, érette semmit sem adtam, hanem azt mondotta, hogy tiszteljem Kristus Urunknak öt mélységes sebjeit. Az Sz. Anna oltárnak fel-állítására Kollúton adtam az plébános Úrnak 10 forintot, gabonát nem-adtam.

5. *Midőn Zomborba jöttetek, vald meg - kinek Kotsiján, vóltak az Fegyverek, és vas-vellák, nem különben juhász botok?*

Errül semmit sem tudok.

6. *Voltál é fogva, büntetve, hol, és hánszor a' vagy Katona?*

Sem fogva, sem büntetve se Katona.

Csernai Örszétől egy másik kulcskérdésre várt feleletet vallatója. Volt-e fegyver a kocsikon? De ő csak az általa gyűjtött pénzről vallott:

1. *Mi a neved, hány esztendő, mitsoda sorsú, és vallású vagy?*

Csernai Örsze, 50 esztendő, Pápista, Topolyai Lakósné vagyok.

2. *Miért vagy fogva?*

Azért vagyok fogva, mivel bútsút jártam a' többivel együtt és hogy a' Szent Remetét követtem.

3. *Kinek tanátsából gyülekeztetek öszve, mi czéllya vólt ezen öszve gyülekezett népnek, vagy is hová szándékoztatok elmenni bútsúra?*

A' hová ment az eleje én oda mentem, Kecskés Klára ugyan mondotta, hová, de én bizonyossan nem tudom, Kollúthra-é, avagy Zomborba - én Topolyai Szőlők alatt nem voltam, hanem el értem a Processiót Zombori szőlőknél.

4. *Mennyi pénzt, mennyi gabonát szedtél, 's kitől, hová, 's kinek adtad által?*

Pénzt szedtem annak előtte misére, de mennyit, nem tudom; de mióltától fogva az Papok misét Kordásoknak nem akartak szolgálni nem szedtem; és el is küldöttem Kollúthra Plébános Úrnak, de mennyit, nem tudom - be szedett gabonából 8 Pozsonyi mérő tölem is vétetett, és most is Zár alatt vagyok.

5. *Tudva vagyon, hogy a' processió után sok kotsik mentek, és azon kotsikon vólt fegyver, vas vella, és botok, igaz é, valld meg?*

Nem láttam, még pipát sem láttam náluk.

6. *Voltál-e fogva, vagy büntetve?*

Sem fogva, sem büntetve nem voltam.

Nagy Apáti Istvánné vallomásában ugyancsak Ketskés Klárát és leányát, Ács Katát terhelte.

1. *Mi a neved, honnan való, hány esztendő, mitsoda sorsú és vallású vagy?*

Nagy Istvány Apátiné, Pápista, 60 esztendő. Özvegye, Topolyai Lakosné vagyok.

2. *Miért fogattattál meg?*

Azért hogy Ketskés Klára, és ennek Leánya Ács Kata el-tsábítottak, és szarándok ruhába fel öltöztettek - a Processióval Zomborba hívtak - a' honnan szélllyel verettünk.

3. *Mi okra való volt ezen öszve - gyülekezetetek, és mi volt czéllya, mond meg a' mit tudsz?*

En soha velük nem voltam sem az előtt Kordás nem voltam, és most sem vagyok, hanem két nappal előbb, mintsem el - indultak, reá.

Prága József rogaticai juhász nem ment el Zomborba, mégis letartóztatták. Augusztus 28-án vallatták, a fegyver meg a pénzadomány után érdeklődtek tőle.

1. *Mi a neved? hová való, hány esztendő, mitsoda sorsú, és vallású vagy?*

Prága József, 33 esztendő, feleséges, Pápista, Pilaszanovits Károly esküdt Úrnak Juhásza vagyok.

2. *Miért vagy fogva?*

Szent Remete Társaságát követvén – azért fogattattam meg.

3. *Ki beszélt téged reá, hogy ezen Társaságot követted, s' volt ezen Társaságnak czéllja, volt-e kordád, s ki adta?*

Engem reá vett Laukó Pál eképpen, hogy nékie meg hagyta Kecskés Klára, és Áts Kata, hogy a' hol talál embert, beszéllye reá, jöjjenek Topolyai szöllők alá a' hozá öszvefognak gyülekezni, és onnan Zomborban mennek, mert a' Remete meg szabadult, és véle el-megyünk Kolluthra – Topolyai szöllők alá nem mentem, hanem eleibök mentem Dubokára, s innen velük egész Zombori szöllőig, itten öszve akadtam Pilaszanovits Antal Úr kotsisával, a' ki Zomborból Roglatitzára az Uraságnak egy kádat vitt, és minekutánna járásunknak okát nékie meg-mondtam volna, javasolta, hogy nem lészen jó vége, és hogy mennek vissza – kinek is szavát fogadván – utánna azonnal haza felé indultam és pedig Szerentsémre mivel annak utánna hallottam, hogy mi történt Zomborba az el ámított néppel.

4. *Mit adtál a' Sz. Anna oltárjára, a' kordáért mennyit, és kinek?*

Képre, és oltárra semmit sem, kordára soha semmit, mert nem volt, egyébb hogy olvasóért adtam Ganczának, a' ki osztogatta, 20 xrt.

5. *Valld meg, kinek kotsiján volt a' fegyver, botok, és vellák, és hány kotsin?*  
Ha meg is ölnek, nem tudom volt-e? de tudom, hogy sok kotsi volt.
6. *Voltál-e fogva, avagy büntetve, hol és hányszor, vagy katona?*  
Soha sem.

A tizenhat éves Szeles Trézsi elment Zomborba, de őt csak tanúként hallgatták meg a Ketskés Klára, Ács Kata és Gantza József ügyében:

Szeles Trézsi, 16 esztendő hajadon Leány, Pápista, Vojnits Fábíán Vice-Ispány Úrnak cselédje, le teendő hite mellett vallya, - hogy Anno 1819 minek előtte az hamis Remete el-fogatottatott volna, Zobnaticán, Tettes Vojnits Fábíán Vice Ispány Úrnak Csöszénéél Kormányos Jánosnál három hétig tartózkodott légyen - hova külömbféle Helységekéből sok nép járt, a' mennyire emlékezik Topolyáról, Csantavérről, Szegedről, Bajsáról, M. Theresiopolisból, Dorozsmáról és Ludasról - esméri, hogy Topolyáról voltak e' következők, úgy mint: Csernai Pista, Parulás Pista - Csantavérről Gantza József, - Zobnaticáról Sztatka József, többeket a' Tanú nem esmért. -

Minekutánna az Remete el-fogattatván – ezen a' nyáron, midőn Zomborba készültek, ki jött Kecskés Klára, s ennek leánya Áts Kata ezen szavakkal; hogy Áts Kata előtt ki nyílt az Ég, hol egy asztalon Sz. Háromság jelentette magát, rajta három korona, egy arany Tábla fel téve vala – s hogy ezek el készüllyenek, és mennyenek Zomborba, a' Remete ki - fog szabadúlni, mely szavakra hajolván el is mentek Zomborba, a' hol széllyel szalasztattak. Tudja a' Tanú azt is, hogy ezen két Asszony, és Gancza József minek előtte Topolyai Szöllők alól el - indultak volna, az néphez imigy szóllottak: *Most Zomborba megvünk a' mi Megváltónkhoz, világi képpel ugyan, de Isteni félelemmel.* Ezeket a' Tanú onnan vallya, mivel jelen volt és hallotta. Egyébberránt vallya a' Tanú azt is, és nem tagadja, hogy ő ezen Processión jelen volt, és ennek alkalmatosságával tsengetyút hordozott, hanem ezt Áts Kata, és Kecskés Klárának reá beszélléséből cselekedte, kik őtet azzal biztattván, hogy velük bátran mehet, és hogy semmi rosz következése nem leend, az el- menetelre reá beszélték.

\*

A remeteszabadítás vádlottja volt Tassy Antal adai céhbeli vargamester. Viselt dolgaival kapcsolatban tartóztatták le Harnus Ilona és Lisztes József ottani lakosokat. Mindkettőjüket szeptember 1-jén hallgatták ki.

Piukovics Dániel rá akarta bizonyítani Lisztesre is a szabadítás büntettének tényét, de az nem sikerült, inkább Tassyra nézve volt terhelő vallomása. Vallomásában a vargát nevezte meg az adai mozgolódók vezéréként:



1. *Mi az neved, hány esztendő, melly hitben, és honnand való vagy?*

Lisztes József 39. esztendő, házas, Rkatholicus és adai Lakos vagyok.

2. *Miért vagy fogva?*

Azért, hogy Prosetzióval eljöttem.

3. *Ki csábított téged arra, hogy Prosetzióval meny, ki volt az Elöljárótok, és kinek utasításából jöttetek Zombor felé?*

Tassy Antal volt ki híreket hozott Topolyáról Adára, hogy Kolúthon búcsú fog lenni, hogy ki-ki oda iparkodjék, így tehát ő volt az Elöljáró is, hogy pedig Zombor felé mentünk, annak utasításából az is történt, mert azzal csalogatott benünket, hogy az Remetét ki-fogják botsájtani, ki is velünk Kolutra fog-menni -azonban én semmi erőszakot az vármegye házánál nem tettem.

4. *Ne tagad az okát, hogy miért Zomborba jöttetek, mivel te voltál, a' ki az néppet Adán csábította, – azért vald meg?*

Én az okát mi végre jöttünk Zomborba nem tudom, hogy pedig mostan csábítója lettem volna az népek, az nem igaz, mert Tassy Antal adai Lakos az mindenféle híreket hozott Adára, és ő csábította a' népet.

5. *Tassy Antal szemedbe fogja mondani, hogy te most múlt tavaszkor virág vasárnapja előtt Kolutra való menetelre az népet csábítottad, azért ne tagad, és vald meg ki ingerlett arra? mit adtál az Remetének? hányszor, és hol voltál vele?*

Tassy Antal, ha azt mondja, hát hazudik, hanem mult Tavaszkor Kolúthon lévén vissza jöttembe egyiktől, másiktól kérdeztettem, hogy micsoda hírek vannak, kinek feleletül adtam hogy a' kép, és az oltár készen vannak, egyéb-képpen pedig semmitsem szóltam, az volt való létembe pedig ött garasnál többet azt is az oltárra vettem, – senkinek sem adtam, – sem én az Remeténél egyébkor ne voltam.

6. *Voltále valaha fogva, avagy büntetve?*

Harnus Ilona 1819. szeptember elsején a következőképpen adta elő az adai szervezkedés esetét:

1. *Mi az neved, hány esztendő, melly hitben, és honénd való vagy?*

Harnus Illus 60. esztendő R:katholicus, és Adai Lakosné vagyok.

2. *Miért vagy fogva?*

Azért, hogy Zomborba voltam Prosetzióval.

3. *Ki hívot arra az Prosetzióra? Ki volt az Elöll járótok, és mikor, hol, és hányszor voltál az hamis Remeténél és mit adtál az Remetének, - avagy másnak valakinek - oltár építésire, avagy kordáért, és olvasóért?*

Tassy Antal Adai Lakos volt az a' ki híreket Topolyáról Adára hozott, hogy az hamis Remetét ki fogják botsájtani, és Kolúthon nagy búcsú fog - tartatni, mellyre én - is hogy láthassam, ellmentem, így tehát Tassy Antalnak kellett

Elölli - járónak is lenni, mert ő az többi népet is az bútsúra való menetelre ingerlette, én az mult őszkor, hogy az Remetének hírét halottam, hogy gyógyít, Monostorszegre, mivel akkor ottan lakot el indultam, de hogy Roglattitzára érkeztem, halottam, hogy Pileszanovits Jakab Úr szállásán tartózkodnék, én is oda mentem, a' hol - is egész tábor népet találtam, ottan egy kevés ideig voltam, - meg csokoltam Szt. Anna képét, és azzal vissza mentem, nem sokára reája egy beteg aszonyal Kolutra mentem a' hol - is az Remetét Plebános Úr házánál találtam, ottan Halottam Plebános Úrtól, hogy ő az Remetének minden tselekedeteit meg-vizsgálta, és az hit ellen nem dolgozna, és gyógyito volna, - tapasztalta légyen; ezek után vissza mentem nem sokára egy Becsei Legény Adára hozzám jött Kolutról azzal az hirrel, hogy Plebános Úr és az Remete küldötte, hogy az Kordákat, és nála lévő imádságos Könyveket el-osztogasa, mellyet meg is tette, akkor mondtam nékie, Fiam én nálam nem maradhatz, ha az Plebános Úrhoz nem jösz, másnap véle el- mentem, a' ki is Plebános Úrnak az regula könyvet, és az Kordákat megmutogatta, - Mellyre Plebános Úr tsudálkozott mondván, hogy eő is minden féle híreket hallott az Remete gyógyításáról, de minő ember lenne aztat nem tudná, miért nem hozott írást tőle, mellyre az Tisztelendő Káplány Úr emlékezett okáért, egy Kordát és egy pár regula Könyvetskét le - tartoztatott, midőn pedig azon Becsei iffiu az Plebános Úrtól engedelmet kért, hogy Sz. Anna oltárjára szedhessen, nékie meg-tagadta, hanem tovább az Emberek egy kevés gabonát hozzám hoztak, - mellyből össze szedtem 2. zsák árpát, 4. zsák buzát, enyihány pár tsibét, és száraz sörtés húst, és 3-om Királyok napján Kolútra vittem, és az Plebános Úrnak által adtam, - minthogy pediglen az Remete Kolúthon akkoron nem volt, nagy szomorúsággal vissza mentem, azon kívül maradt 4. és fél köből buza, mellyett 3 fton el adtam, és virág vásárnapján Kolutra vittem, és az Plebános Úrnak adtam, és az asztalán a' pénzt fel-olvastam.

*4. Halotiale valakitől miért ütöttek az Procesiosok az Vármege házára? nem de Gantza Joska utasította őket ami hogy az Remetét ki-szabadítsák?*

Arról semmit sem tudok, miért ütöttek az vármege házara, hanem aztatt jól tudom, hogy Gantza Jóska volt az Prosetzióinak az vezérlője.

Tassy Antalón kívül Gantza József is érdekelte Piukovics Dánielt. Harnus Ilona nem tudott felvilágosítást adni, miért támadta meg a tömeg a vármege házát, de Gantzát egyértelműen a búcsúok vezetőjeként nevezte meg.

Gantza József Szent Miska odaadó híve volt, a csantavériek mozgalomba való beszerzője. Az ő vallomása nincs a kihallgatottak jegyzőkönyvei között, ellenben a tizenennyolc földije kihallgatásukkor mindent elmondtak róla. Gantza is, de különösen Pátrikné, kitűnő színészi tehetséggel megáldott személyek voltak. Gantza a szavak mestere volt, határozott fellépésével és hatásos szó-

noklatával meggyőzte a csantavérieket, induljanak minél többen a remete látására. Pátrikné sem sokban maradt le mögötte, amint az lentebb kiderül asszonytársai vallomásából. Most egyelőre Gantza ügyével foglalkozzunk. Bünyösségének bizonyítására elsőnek Pátriknét vallatták ki augusztus 27-én.

*1. Mi a neved honand való hány esztendő s micsoda sorsú és vallású vagy?*

Horváth Panna csantavéri lakos, Pátrik Mátyás felesége, római katolikus, 43 esztendő vagyok.

*2. Miért vagy fogva?*

Mivel Frankovics Mihál hamis Remete tiszteletire mások javaslatából én a Többivel ide Zomborba jövén a nép Nemes vármegye házára és tomlócére rohanván Remetét erő hatalommal kiszabadítani akarták. Én is kösztük lévén azért fogattattam meg.

*3. Ki volt tehát az, aki titeket arra ingerlettek, hogy processióval mennyetek Remete kiszabadítására?*

Gancza József csantavéri lakos volt ezen egész dolognak indítója, mert az egész faluba híresztelte, hogy most van az üdö, menyünk processióval, mert már a Szent Remete Szabadon vagyon; mel ámitto szavaira mi asszonyok templom előtt egymás között beszilgetvén és hogy Nagy Boldog Asszony napja előtt szombaton leszen a Zomborba való menetel. Öszve jövetel pedig topolai szöllők alatt. Gancza elhíresztelte, úgy én is a többivel rendelt helre csütörtökön el mentem. Ottan már sokan voltak, és mindég szaporodtak, akkor a Gancza fönt szóval fölkiáltott a néphöz: *Boldog az az ember, aki ehön a képhöz jött, mert már elvész a világ.*

Arra két topolai asszony, melyeket azelőtt nem láttam, kihoszták a képet és a topolai szöllők alatt föl állították. Gancza ismét fölkiáltott, hogy elvesz a világ. Hanem akinek gyermekei és ura itten nincsenek, menjen haza, hozza el, mert ha az egész világ el vesz is, aki ezen processióval megyen, annak semmi baja nem leszen, mel szomorú hirdetésire az egész nép sírásra fakadott. Sokan és én is hazamentünk gyermekeinkért és visszajöttünk éccakára Szombaton hajnalba vesztünkre Zombor felé elindultunk. Délután beérvén a nép vármegye házára rohanván életünk vesztségivel szalattunk vissza.

*4. Micsoda célozását hallottad Ganczának az iránt, hogy ti processióval Zomborba mennyetek, Remetét erőszakosan kiszabadítsátok, azután hova mennyetek, avagy mit míveljete?*

Ganczátul egyéb célzást nem hallottam, csak a Remete kiszabadítása iránt menésünket sietette, mert sehol, még a körösztknél sem hagyott megállani, mondván siessünk és pedig hajadon fővel, mezítláb, mert a Remete vár bennünket a vármegye kapuja előtt mihán odaérünk azontul ő velünk együtt

Kulutra el fog jönni egyebet nem hallottam. Akartak-e tovább menni vagy mást mívelni, nem tudom.

5. *Voltál-e az előtt való processio Koluton és micsoda ajándékokat attál annak?*

Első processióval nem voltam sem egyéb ajándékot nem attam, hanem topolai szőlők között létünkben egy kalap földre le volt téve, abba én 2 krajcárt, más amennyit akart betettünk.

Csintalan András házánál gyülekeztek a remete meghallgatására csantavéri hívei, őt többek között ezért vallatták augusztus 28-án Gancza tevékenységével kapcsolatban, igaz, nem sokra mentek vele. Vallomását három nap múlva újbóli meghallgatásakor megismételte:

1. *Mi a neved, hová való hány esztendő, micsoda sorsú, és vallású vagy?*

Csintalan András, csantavéri lakos, 30 esztendő, pápista, feleséges vagyok.

2. *Miért vagy fogva?*

Többet mondani nem tudok, hanem hogy hallottam Gancza József szájából a topolyai szőlők alatt, előbb mintsem elindultunk volna, hogy megyünk Zomborba az megváltónkhoz, Szent Remetéhez! És én ezt újonnan elhittem, el mentem, s azért fogattattam meg.

3. *Hallod-é, a te házánál gyülekezetek voltak, és a tilalmas Remete énekeit énekelteték. Miért történt ez, amidőn meg volt tiltva?*

Igaz ámbár megtiltva volt, de mindazonáltal hozzám jöttek és ottan énekeltek, de én azt oly nagy véteknem nem tartottam.

4. *Te legjobban hallottad és tudtad, ki szedte a pénzt, avagy gabonát és mennyit. Valld meg, kinek adták azt?*

Azt tudom, hogy Gancza József az Helységben szedte, de mennyit és mire szedte légyen, nem tudom.

5. *Ki adta az olvasót és a kordát, és mennyit adtál érettök?*

Az olvasót Gancza József adta, a kordát pediglen az öreg Klára asszony a topolyai szőlők alatt.

6. *Voltál-é fogva vagy büntetve?*

Fogva voltam Zomborba két hétig és 25 korbácsokat kaptam, mive zenebonáskodtam Csantavér helységben és a M. Theresiopolisi polgároknak magamat ellent szegeztem ahol a sztrázsamester által puskalövással szemem világától megfosztattam.

Csintalan után Erdősy következett, ő volt a csantavéri búcsúok kántora. Mint ilyen, tudott arról, sőt megvoltak nála azon énekek szövegei is, amelyeket a búcsúoknak énekelniük kellett, személye ezért is fontos volt a Gancza elleni vádban.

1. *Mi a' neved, honnan való, hány esztendő, mitsoda sorsú, és vallású vagy?*

Erdősy Imre, 35 esztendő, pópista, csantavéri lakos, az urasági malom árendása vagyok.

2. *Miért vagy fogva?*

Azért vagyok fogva, mivel vén Ugrainé hozzám jött, mondván, te szépen tudsz énekelni, jöjj el Kollúthra búcsúra. Ennek hitelt adván elmentem topolyai szőlők alá, onnan Zomborba az néppel énekelve eljöttem, és én voltam az kántoruk. Hol más, hol magam.

3. *Mivel te a szőlők alatt voltál a többiekkel, mond meg, ki volt ott legfőbb kormányozó a nép között, mit láttál és mit hallottál ottan, és mi volt a járulatnak célja?*

A szőlők alatt egyebet nem láttam, mint a népek sokaságát és a közepék ki volt téve a fehér zászló, s a Szent Anna képe felékesítve – körülötte énekeltek egész éjjel, pénzt szedett a néptől Gancza József, és jó formán kapott szent misékre, de hová tette nem tudom. Másnap elindult a processió. Gancza József és Klára asszony leányának vezérlése alatt, amint mondták Kollúthra, búcsúra. Így elindultunk és a zombori gyepen a szőlők alatt megállván ahol Gancza és többen akiknek neveit nem tudom, mondták, hogy bé fognak a vármegye udvarába menni, de én azt feleltem, hogy oda nem megyek – tudván következését – tovább az vármegye udvara kapujánál nem mentem, ottan látván, mi történik, elillantam.

4. *Ki kocsiján volt a fegyver, és azt processió alatt milyen énekeket énekeltek?*

Azt nem hallottam, hogy fegyver volt – és többnyire Szent Anna énekét énekeltek –, de miként volt, nem tudom, mert én más éneket énekeltem.

5. *Ki adta néked ezen parancsot, melyet az egész társaság tartott, és amely már téled egyszer el vétetett a plébános úr által azon meghagyással, hogy többé nálad ne találtaasson?*

Nékem Gancza József adta és leíratta az öreg Szirák által, de amelyet nekem Gancza adott plébános úrhoz elvittem kérdezvén, hogy lehet-é tartani, de ő elszakasztván ellenzette – mássa azomban nálam találtatott.

6. *Voltál-é fogva vagy büntetve?*

Sem fogva, sem büntetve nem voltam.

Végh János nemes ember, néhai nemesi felkelő létére ugyancsak csatlakozott Szent Miska híveihez. Szerinte ő nem volt részese a szabadítási akciónak. Csak kocsis volt, akit Fajsziné fogadott fel, hogy kenyeret vigyen a vármegye tömlőcében sýnylódó férjének. Mivel kocsis volt, azt remélték tőle, tud felvilágosítást adni a kocsikon elrejtett fegyverekről.

1. *Mi a neved, hová való, hány esztendő, mitsoda sorsú, és vallású vagy?*

Végh János bölcskei, nemes Tolna vármegyei születésű pópista, 42 esztendő, csantavéri lakos, 3/4 sessiósz gazda vagyok.

2. *Miért fogattattál meg?*

Nem tudom.

3. *Azért, mivel hamis Remetének követője voltál, és az tekintetes nemes vármegye házáat megtámadtad több öszve gyülekezett társaiddal s a Remetét kiszabadítani akartad?*

Nem akartam én senkit szabadítani.

4. *Te topolyai szöllők alatt a többi gyülevész néppel együtt voltál, onnan velük együtt elindultál. Zomborba jöttél, ihonnan, amidőn több társaiddal az hamis Remetét kiszabadítani szándékoztál, széjjel verettéte? Ezt több remete társaid szemedbe megmondják, azért valld meg, mi volt feltett célotok?*

Én ugyan Topolyán a szöllők alatt az többiekkel voltam, de nem mint remete, hanem engemet Fajsziné kocsisnak fogadott, hogy vigyem Zomborba ezen processiószok után, aki is urának kenyeret vitt. Én mint fogadott kocsisember elmentem egész Zomborig a Processió után az szöllők alá, de azután hallván, hogy az vármegye udvarába mi történt. Azonnal megfordultam, és hazafelé hajtottam, azért mi történt, nem tudom és reám héában vallanak társaim.

5. *Ösméred-é Remetét, Kecskés Klára asszonyt, ennek leányát Ács Katát, hányszor voltak nálad, vagy te ő nálók, volt-é kordád, attál-é az Kollúthi Szent Anna oltárára pénzt vagy gabonát, mennyit, és kinek s amit tudsz, valld meg!*

Egyet sem esmérek, közzülök, esméri az ördög. Kordám soha sem volt, az oltárra semmit sem adtam, sem pénzt, sem gabonát, és egy szóval semmiről semmit sem tudok, sem tudni akarok.

6. *Mivel te hátul voltál az kocsiknál, tudnod kellettik, kinek kocsiján voltak a fegyverek és más eszközök?*

Azt én egy kocsin egy pálca sem volt.

7. *Voltál fogva, hol és hányszor, avagy katona?*

Insurgens (nemesi felkelő) voltam, egyébberránt soha büntetve nem voltam.

A Gancza-ügyben Kocsis Mihály szeptember elsején vallott:

1. *Mi a neved, hány esztendősz vagy, mely hitben és honnan való vagy?*

Kocsis, másképp Farkas Mihály 27 esztendősz, házass, római katolikus és csantavéri lakos vagyok.

2. *Miért vagy fogva?*

Azért hogy a Remetéhez jöttem.

3. *Valld meg tehát, ki csábított téged az hamis Remetéhez, hol és hányszor voltál vele, és mit aadtál nékie?*

Gantza Jóska csábította az népet, engem pedig az Csintalan, akivel lakok. Hamis Remetével soha sem voltam, hanem amidőn Topolya alá érkeztünk, akkor az Gantza beszélt, hogy egy szívvel, lélekkel legyünk ki. Szabadul az Remete, akivel Kolutra megyünk, ottan szedett pénzt misékre a Gancza az emberektől. Én is adtam 15 krajcárt.

5. *Ki volt a vezérek amidőn a vármegye házára rohantatok és kicsoda bátorított benneteket?*

Gantza Jóska és három topolyai asszonyok, azok vezetétek a népet. Én beteges lévén hátul maradtam, és amidőn az eleje kezdett szaladni, én is utánuk.

5. *Gantza Jóska, avagy azon három vezető topolyai asszony? Topolyai szőlőknél, avagy másutt, mit beszéltek, nemde erőszakkal ki fogja venni a tömlőcből az Remetét?*

Aztat nem hallottam.

6. *Voltál-é valaha fogva vagy büntetve?*

Voltam Zomborba fogva és büntetve lólopásért.

1819. szeptember 1-jén Kovács Mihályt is kihallgatták. Ő fülfájása miatt nem vetette le a kordát, de elment Zomborba és a kocsiknál maradt, míg a tömeg megrohmozta a vármegye tömlőcét:

1. *Mi az neved, hány esztendős, mell hitben, és honnand való vagy?*

Kovács Mihály, 62 esztendős, házas, és Csantavéri Lakos vagyok.

2. *Miért vagy fogva?*

Azért, hogy búcsúra mentem és Zomborba bé tértem az többivel együtt.

3. *Ki volt tehát az, aki azon hamis Remetéhez tsábított, hányszor voltál vele, és hol, ki volt az vezérlő az Prosetzióba, mind ezeket vald meg?*

Engem Gantza Jóska csábított, hogy Prosetzióval mennek, és így ezekell indultam, hanem Vármegye Udvarába nem mentem, mivel kocsiknál maradtam. Klára asszony adta az kordát. Remetével pedig soha sem voltam. Pénzt sem adtam.

4. *A' midőn az Nemes vármegye parantsolattyát halottad, hogy az kordákat le-kell tenni, hát te minek ellenzettel aztat.*

Nékem az Klára asszony mondotta, hogy magamról le ne vegyem, mivel az füleim fájnak, másképp is az parantsolatott, nem halottam.

Még további nyolc letartóztatott csantavérit hallgattak ki, de ezeknek valamását csak szűkszavúan jegyezték fel:

1. Oláh Pál 64 esztendős, feleséges az előbbi kérdésekre vétetődven mindekre többivel egyenlően vall. 3. pontra kivéven, hogy ő mivel csak pénteken

ért a topolai szöllők alá, onnand Csantavérre vissza nem ment. 5.-re pedig sem Kuluton az előtt nem volt, sem ajándékokat nem adott.

2. Lassú Panna 38. esztendő s római katolikus Lassú Mátyás csantavéri lakosnak hitvese, Oláh Pál vallását mindenekben erősíti.

3. Koczka Panna Árva Mihály csantavéri lakosnak hitvese, 40 esztendő s, római katolikus mindenekben a másodiknak és a harmadiknak szavait erősíti. 5. pontra hozzáadván, hogy első processióval ki Kulutra oda volt, de ajándékot nem vitt.

4. Ugray Örzse 60 esztendő s, római katolikus, mindenekre általlyában vall. Hogy ámbár Gancza József hintett beszédjeire processióval Zomborba ment, mégis igaz céllját menetelüknek nem tudta. Sem ajándékot nem vitt, hanem mind az vak légy, a többi után ment.

5. Erdélyi Mihály csantavéri lakosnak hitvese, Borbála 60 esztendő s, római katolikus 3. ponthoz hozzáadja, hogy az Gancza József és azon két topolai asszonyoktól, kik az képet a szőlők alá kihozták, azon vidámító szavakat hallotta: *Most megyünk az Új Jesus kiszabadítására, hol minden nyomorultak meg fognak gyógyulni*, mely biztató szavaknak hitelt adván mint beteges állapotban lévő Zomborba processióval jött. 4.-re semmit sem tud. 5.-re hogy ez előtte soha Kuluton processióval volt, sem ajándékot nem adott.

6. Szállos Pálnak felesége, Örzse 30 esztendő s, római katolikus. A négy első pontra tett vallomásokat szórul szóra erősíti. 5.-re adván hogy az első processióval is Kuluton volt és 2 krajcárt az kuluti oltárra tett.

7. Balla, másképp Buki Andrásné 60 esztendő s, római katolikus és ennek leánya, Szabó Pálné 30 esztendő s római katolikus Horváth Pannának vallását egyenlően erősítik kivéven 5.-re, hogy semmi ajándékot nem vittek.

8. Jelenék Györgyné 54 esztendő s, római katolikus minnyája kérdésekre vallotta, hogy csupán az elterjedett közönséges hírre nyomorult leánya meggyógyítása végett a többi számos néphöz kapcsolván magát processióval Zombornak indult. Ajándékot pedig nem vitt.

Egyetlen letartóztatott védte Ganczát, a felesége. Ő nem tudott semmit, pontosabban fogalmazva mindent tagadott.

1. *Mi az neved, hány esztendő s, mely hitben és honnad való vagy?*

Kovács Trézsi, Gancza József hitvese, 48 esztendő s, római katolikus és csantavéri lakos.

2. *Miért vagy fogva?*

Én nem tudom (miért vagyok fogva).

3. *Minek tagadod, holott jól tudod, hogy az férjed az hamis Remetének követője, a népnek csábítója és az processió vezérlője légyen?*



Igaz, hogy másoktól hallottam, hogy uramat mondják, hogy vezérlőjük lenne, de én arról semmit sem tudok.

4. *Hijában tagadod, hogy az férjed csábításáról semmit sem tudok, holott most augusztus holnapnak 14-ik napján is Zomborba voltál amidőn azon sokaság vármegye házára ütött?*

Aztat nem tagadom, hogy jelen voltam amidőn processiósök az vármegye udvarába mentek, de miért nem tudom.

5. *Voltál-e valaha az hamis Remetével, hányszor, hol és adtál-é alamizsnát az Remetének, avagy másnak valakinek?*

Sem nem láttam, sem nem adtam néki semmit.

\*

Felmerült az a gyanú is, hogy a csantavéri Pátriknének, Horváth Pannának is nagy része volt a szabadítási terv kiigyalásában. Emiatt kihallgattak nyolc csantavéri asszonyt. Vallomásaik érdekessége Pátrikné színeszi produkciójának az előadása. Milyen ügyes fogással kísérelte meg rábírní asszonytársait, menjenek Zomborba.

*Az első bizonyosság Szőke Józsefné volt.*

Anno 1819 die 27 Augusti bé jövén Szőke Jozsefné e' következőket vallotta:

Ezen folyó Augustus holnapnak 13-dik napján el menvén Pátrik Mátyásné azon utzába a' hol ugyan Szőkéné lakása vagon öszve tett kézzel kérvén háza előtt meg állapován, hogy csak mennyen az Isten szerelmiért, hagyon el mindeneket, mert holnap délre el vész a' világ siránkozva a' kezét fejére kútsolván, tsak hamar minnyájan, ottan vagon Topolyai szöllőknél, az Isten maga le szállott, a' hol Jesus, Mária, Szent Anna, mind jelen vannak, és ottan meg fogjuk látni minnyájan, tsak az Krisztus kínszenvedésiért frissen mert mind oda leszünk a' kik el nem megyünk, onnan tovább, az egész útzát csak hamar lélek szakadva végig futotta, és a' népet fel lázította, a' melyre ha sükség kész mindenkor meg esküdni.

2-dik bizonyosság Therezia Zsulavits 25 esztendős házas valya hogy a midőn ezen F. E. Augustus holnapnak 13-án az az pénteken dél után mind egy három és négy óra közt Pátrik Mátyásné az útzán Zsulavits Treszka Liszatz házánál lévén a' midőn vissza jött volna, az útza közepén meg álván Pátrikné mondván hogy tsak mennyek a' sok öszve tódulván kérdezte mit mondana vagy mi baj volna mondották az ottan lévőök, hogy Pátrikné mondott, és hirdette, hogy az Fiú Isten, Sz. Mária, és Sz. Anna az Topolyai szöllőknél várja a' bünösöket le szállott a' mennyekből, tsak frissen gyerünk mert el vész a' világ mindnyájan el veszünk frissen édes szerelmeseim mert mindnyájan oda leszünk, mindnyájan.

*3-dik Bizonyság* Lassú Katalin Pápista házas 60. esztendős vallya, hogy a' midőn f. e. Augustus holnapnak 13-án dél után leánya Pátrikénak kendert törvén oda ment házához és hívta ezen szóval gyere leányom mennyünk a' bútsúra Zomborba komám aszony mert nem találjuk meg többet a' kit most, gyűjön kend is Komám aszony de Lassúné nem ment.

*4. Bizonyság.* Vujevits Jaga 72 esztendős Papista vallya: hogy a' midőn Pátrikné az útzán kérdéses üdőben ment volna az útzán frissibe látta hogy az olvasó nyakában függött, de egyebet nem tud, és hogy sok aszonyok mentek utána.

*5. Mária Pavlo Csikó* felesége 40. esztendős papista vallya: hogy látta a' midőn Pátrikné kérdéses üdőben a Dabuk házhoz bé ment, és onnan ki jövéen az aszonyok nagy lármával voltak ki álván az útzára tsudára.

*6-dik Bizonyság.* Mathia, Zsulevits felesége 50. esztendős vallya: hogy látta hogy az útzán végig ment Pátrikné kérdéses üdőben de nem hallotta mit beszélene, hanem Nyévit nétül hallotta nényétül a' ki ottan jelen volt fel költvén Zsulevitsné hogy menne ki, az Pátrikné most ment erre azt mondják, hogy azt kiabálta, hogy Topolai szöllők mellett vagon a Fiú Isten, Sz. Mária, és Sz. Anna tsak hamar mennyünk, ezt Vujevitsnétül hallotta Zsulevitsné és menyé, úgy hallotta Miskótzai felesége Bera is de látta hogy azon útzán végigment Pátrikné felfelé az útzában.

*7-dik Bizonyság* Kukatz Takátsné Maris vallya: hogy a' kérdéses üdőben látta hogy Pátrikné az útzán végig ment, és Dabuk házátul ki jött és Lyubensáné mondotta nékie, hogy a' Pátrikné azt mondotta hogy a' Topolyai szöllők alatt van a' Jesus, Mária Anna, nagy szépség vagon ottan.

*8-dik Bizonyság.* Dabuk nényé Stana vallya, a' kérdéses üdőben Pátrikné oda ment az házához az udvarba mondván, az nagy olvasó a' nyakában lévén, hát kentek nem jönnek az bútsúra, igen szép kép van a' Topolyai szöllők alatt, ottan vagon a' Jesus Maria, Anna a' mi meg váltónk az Remete Zomborba megyünk látni, mert a' Vármegeye házátul Kolluthra megyünk véle.

\*

Egry Györgyné, Pataky Klára bár ott volt Zomborban az események színelhén, mégsem ez volt a főben járó bűne. Ő Kosztolányi Lajos topolyai plébánost gyalázta prédikációja közben. A templomban a mellette álló Szikora Katalin és Üveges Ágnes ezt hallották. Augusztus 29-én Topolyán a meghallgatásukkor ezt elmondták:

*1-ső Tanú* Szikora Katalin, 40 Esztendős, R. Catholicus Topolyai Lakosné  
*2. Tanú* Üveges Ágnes 32 esztendős, R. Catholicus Topolyai Lakosné – vallják? hogy midőn az Káplány Úr, egy vagy két vasárnap előtt prédikált volna a' Szent Egyházban, és a' hamis Remetének el-hagyását a' népnek ajánlotta volna,

's hogy ne követnék, mivel rossz végét megsirattni fogják – akkoron a' Templomban mellettök ülő Egri Klára hangos szóval mondotta Káplány Úrnak: *tsak ugass, ugass, nem soká fogsz ugattni.* Azt is vallyák, hogy a' hány kordást tsak esmértek, mindenik szörnyen haragudott az Káplány Úrra, és inkább mondották az Remetét követtni, mint sem ötet.

Másnap, újbóli tanúskodásukkor amit tanúvallomásukban meg is erősítettek: *Zombor Szabad Királyi Várossában folyvast tartatott főbenjáró törvény-szék alkalmatosságával ' fellyebb meg nevezett tanuk – a' Törvényben ujjahon meg kérdezettvén fenn érdekelt tanú vallásához mindenekben tudományuknak okát adván, hogy a' rab asszony mellet templomban leg közeléb állottak erősítvén hitelesítették.*

Kosztolányi plébánost, a sértett felet ugyancsak megkérdezték, aki válaszelevelében ezt megerősítette. Hiába voltak a tanúk, Egryné szeptember másodkán tett vallomásában méltatlankodott a vád ellen.

1. *Mi a neved, hány esztendő, mitsoda vallású, hová való és milyen sorsú vagy?*

Pataky Klara Egry György Topolyai Lakosnak felesége 26 esztendő R. cath. vagyok.

2. *E folyó esztendei Nagy Boldog Asszony előtt való Szombaton voltalé Zomborban vármegye házánál, és ha úgy kinek utasításából, és mi okra való nézve jöttél, mit feleléd eddig az hamis Remetének, és hol?*

Topolyai Lakozó Klára nevű öreg Asszony hirdetésére számosab nép Kolutra Bútsúra meg indúlt, azokhoz én is magamat kaptasolván utánuk mindenütt Zomborba jöttem, de mikora való nézve Zomborba vármegye házához bé fordúltak én meg mondani nem tudom, sem én Remetének leg kevesebbet sem adtam.

3. *Mind egy két hét előtt midőn Topolyai Templomban Káplány úr praedecatio allatt a Népet hamis Remetének el hagyására oktata volna, akoron te melleted valóknak hallatára a mint Szikora Katalin, és Úveges Agnes Szemedbe fogják mondani azt feleliél Káplány Úrnak, tsak ugass ugass, nem sokára fogsz ugattni, vald meg tehát mért mondottad azt.*

Ha csak rossz elmémet valamit ki nem eresztettem számbúl, de az nem lehet igaz. Isten mentsen meg olyant szólni is. Szót mint fölyebb.

---

# KRITIKAI SZEMLE

---

## K Ö N Y V E K

### AZ ELTÜNTETHETETLEN FOLT

Mihajlo Pantić: *Ne mogu da se setim jedne rečenice*. Otkrovenje, Beograd, 2000

Nem jut eszébe egy mondat? Egy pszichoanalitikusnak erre a mondatra fölc sillanna a szeme. Noná, hogy nem jut eszébe, azért van itt, bólintana bölcsen. Megnyugtatom, nem is fog eszébe jutni soha, gondolná magában ironikusan, de ezt nem mondaná ki. Ezt, szegénynek, magától kell majd belátnia. Lenne olyan terapeuta, a pragmatikusabb fajtából, aki máris megfogalmazná magában a terápia célját: el kell vele feledtetni, törölni azt a vacak hiányérzetet, mely csupán fölösleges tépelődéssel terheli, fixálja valamihez, ami nincs, és rá kell vezetni arra, hogy a meglévő dolgokra vesse a tekintetét ahelyett, hogy a nem létezőt kergetné. Ám lenne olyan pszichoanalitikus is, spirituálisabb nézetű, aki úgy gondolná, hogy nem kell bántani azt a fixációt, mely láthatólag érzékenyen érinti a páciens, hanem hagyni kell, hadd fusson a mondata után, csak közben ne hallgasson el, ne némuljon bele a komplexusába, beszéljen útközben, mondjon el mindent, ami *eszébe jut*, és, nosza, próbáljuk meg együtt elemezni az így felszínre kerülő dolgokat és történeteket. Bár a titokzatos mondatra sosem fogunk rájönni, közben tömérdek érdekes epizód kerül majd napvilágra, ezeket megtárgyalva több aspektusból látunk majd rá a hiányérzetre, mely így nem fog oly feloldhatatlannak bizonyulni, és a páciens meg fog tanulni együtt élni vele, mi több, ha sikeres lesz a kúra, serkentőleg fog hatni rá.

A hiányzó mondat szindrómája kezdetben leblokkolta páciensünket. Első kötetében, *A szoba krónikájában* (Hronika sobe, 1984) még nem tudta tömören és világosan megfogalmazni a panaszát, bár néhányszor közel járt hozzá. *Pince* című novellájában például bizonyos S. R.-ről beszél, aki szemlátomást az alteregója, egy magára hagyott, sikertelen drámaíró, aki bizony elmegyógyintézetben csücsül. Megpróbál megfogalmazni valamit, de hiába, mert „mielőtt sikerülne befejeznie a mondatot, mely különösen fontosnak, szinte sorsdöntőnek tűnik, beáll az amnézia”. Ezt a figurát a szerző „reménytelen esetnek” diagnosztizálja, amint „háttal az ajtónak, álmélkodó arccal, tagolatlanul mormog a szakállába . . .” A nagyvonalúan *Ahasvérus* címet viselő, *nézőpontok, gyakor-*

*latok* alcímmel szerényebbre dimenzionált prózában már tudatosan a komplexus: „Valószínűleg elfelejtettem valamit. Nem tudhatom mit, mert ha tudnám, valószínűleg nem gondolhatnám, hogy elfelejtettem”, okoskodik a szintén bezárt elbeszélő, „elfelejtem, hogy elfelejtettem”, csúri-csarvarja, és felhangzik a főmotívum is: „Nem jut eszembe, hol álltam meg.”

*A Wounder Berlinben* (Vonder u Berlinu, 1987) című, második novelláskötetében továbbra is a részleges amnézia (más szóval az ön- és világvesztés) a fő probléma, ámde itt már nem hat oly mértékig, a katatóniáig letaglózóan, mint előbb, mi több, ugrásszerű a fejlődés: a szerző nem bújik szerepekbe, bátran előlép és kendőzetlenül vállalja magát, frói kudarcaival és gondjaival egyetemben. Kimozdul a zárt, komor, homályos helyiségekből, voltaképpen itt kezd el beszélni a saját hangján, szabadon, spontánul. (A saját hang megtalálásának epifániájáról szól majd később *A dobos* című rövidtörténet.) Előbb Charles Bukowski, a hírhedt amerikai fró szájába adja a nevezetes mondatot: „Sohasem jut eszembe a legfontosabb mondat”, majd saját maga folytatja: „megpróbáltam emlékezni valamire. Csak nagyon kevés adatra emlékeztem magamról, életrajzom szinte nem is volt” (*A postás és Bukowski*). Az elfeledett mondat szindrómája találkozik az elfelejtett életrajz és az elfeledett nyelv motívumaival („Átkutattam a múlt időt, megpróbáltam visszaemlékezni az elfeledett nyelvekre, melyek a Torony lerombolása és a nyelvek összezavarása előtt még megvoltak, végiglapoztam minden személyi okiratot, a kórházi zárójelentéseket és a dokumentumokat” – *Nagytakarítás*). Elkezdődik a kutatás, keresés: „Levéltárakban, könyvtárakban, antikváriumokban, lomban és hulladékban, múzeumi raktárakban, hagyatékokban kutattam, még a saját *hagyatékomat* is feltúrtam . . .” Az elfelejtett mondat körvonala bizonytalanul tágul-szűkül, hol olybá tűnik, mint a meg nem talált Én, hol mint egy egész kultúra, hol mint a teljes lét, hol mint „a tökéletes Forma” képlete, hol mint egy homályos vágyfantázia. Az amnéziával együtt a szerző a némaság és a vakság, a sötétbe való bezártság, a széthullás, az apátia rémképzeivel hadakozik. Mintha az a bizonyos mondat lenne mindennek az ellenszere.

*Költők, írók & a többi állat* (Pescnici, pisci & ostala menažerija, 1992) című, harmadik prózakötetéhez érve („LP-történetek”, kacsint az alcím) a szerző szerencsésen átvészelte a világtalanság és a túlzott befelé fordulás, az ön(szöveg)központúság veszedelmét, és kilép a nagyvilágba – azaz a belgrádi irodalmi életbe. Megtalálja a helyét, élet helyett az irodalmat, ahonnan visszavágyik az életbe, s a kettő közt a mondén irodalmi menaszériát, ahol viszonylag otthon érzi magát. Tévednénk azonban, ha azt hinnénk, hogy ezzel páciensünk meggyógyult, és felhagyott ama mondat hajszolásával. „Egyetlenegy szót szeretnék mondani, de nem tudom, sehogyan sem jut eszembe, mit, nem tudom ezt a szót, szeretném, ha mindenki szeretne, kiáltom ismét, a hang elül a süket térben” (*A kás zöld sziklafaló*). Ami az előbbi „fantazmagóriában” egy nagy szó, az az *Emlékezés Markus Demidoff tánciskolájára* című „tangó-történetben” a haldokló száját elhagyó igazság, pontosabban „feltételezett” „szent igazságok”, „amelyeket sehogyan sem tudtam megjegyezni, és most hiába próbálok visszaemlékezni rájuk”. A „tangó-történetben” említett haldokló egy apafigura, aki után csupán egy eltűntethetetlen „nagy, elkent folt” maradt a párnán. Feltételezett pszichoanalitikusunk most csettintene. Megvan az apa hült helye. Legalább nem mondható, hogy nyomtalanul tűnt el (a szent igazság). És aláhúzna egy mondatot a *Találkozás a gesztenyefák utcájában* című elbeszélésben: „. . . nem jut eszembe a saját nevem . . .”

Ezt a mondatot a 2000-ben napvilágot látó, *Nem jut eszembe egy mondat* (Ne mogu da se setim jedne rečenice, első kiadás 1993, második, bővített kiadás 1996) című, rövidtörténeteket tartalmazó könyv első kiadásában is meg fogja találni, immár *Kép* cím alatt. Ebben a kötetben olyan prózák is szerepelnek rövidtörténet gyanánt, amelyeket a szerző a saját előző könyveiben talált. Revízió alá vette őket, a legszebb darabkákat kiemelte a kontextusból, letisztította mint talált tárgyakat, amitől a színek és a formák is sokkal határozottabbakká váltak. Az elhagyott kontextust jobbára az irodalmi élet bemutatása és a panaszkodás, az ön- és „szövegmarcangolás”, az író ír szituáció boncolgatása képezte. Mindez, mint a leltre ragadt agyag, le lett faragva. Pszichoanalitikusunk azt mondaná, hogy a páciens kigyógyult a mazochizmusból és az egocentrizmusból, az ifjonti narcizmusból. 1994-ben megjelent az *Újbelgrádi történetek* (Novobeogradske priče) majd a *Nem jut eszembe . . .* új, bővített kiadása és *A kossava hetedik napja* (Sedmi dan košave, 1999) című remekbe szabott novelláskötet. Világos, hogy az irodalmi élet, a költőnők és az íróbarátok vonzása és taszítása lelapadt, az én helyrerázódott, a self már nem „kicsiny, görcsös, nyálkás labdacsk valahol a has mélyén”, szerzőnk megtalálta önmagában a másika(ka)t és köztük a hidat, görcsösségnek, nyálkásságnak nyoma sincs. Szövegeiben (a második kötetből kezdve fokozatosan) egyre harározottabb körvonalakkal rajzolódik ki egy konkrét, empirikus életvilág, Újbelgrád, ahol Pantić születése óta él. („Nekem nincs romantikusan felfogott szülőföldem, az én szülőföldem virtuális, tiszta üresség, mert Újbelgrád éppen ilyen város, és ezért vagyok posztmodern író, habár történeteim felső rétege egészen realiztikus.”) Az első kötet absztrakt, a földtől elemelt szobájából fokozatosan ereszkedtünk le a térképészeti pontossággal lokalizálható, nagyon-nagyon konkrét térbe, melyet az író töviről hegyire ismer, és ez csökkenti a nemtudás, a totális feledés, az eltévelyedés torokszorító félelmét, ám ugyanakkor szembesít ezekkel a szimptomákkal, e tér ugyanis megtestesíti a viszonylagos történelemnélküliség (Újbelgrád csupán ötvenéves), bizonyos kóma, az elveszettség, a közöny, a talajtalanság, az évnesztés, a személytelenség homályos, nehezen szóba hozható állapotait.

Újbelgrád paradox, ellentmondásos nemváros-város, hiperurbánus, szinte holdbéli táj, teljesen vegyes lakossággal. Hiányzanak belőle azok a megkívánt tájékozási pontok, amelyek a várost városá teszik (centrum, tér, vár, templom, főutca, múzeum), a vonalzóval meghúzott utcákban szimmetrikusan felsorakoztatott vertikálisok, a toronyházak hadseregei egy negatív utópia megvalósulásának tűnnek. Szinte virtuális, éjjel valóságos ufónak tűnő tér sok ürességgel, melyben könnyen eltéved az idegen, ám lakosát is „hideg meghittség” fűzi hozzá.

Ezt a teret, ahol szerzőnk otthon érzi magát a kollektív otthontalanságban, a széles és üres, széles ég alatt, az apa hagyta rá öröklül. A második kötet második történetében, a *Játékok*ban melyben megszületik Újbelgrád (s azóta is jelen van Pantić prózájában), egy csodálatos tömörséggel ábrázolt teremtéstörténetet olvashatunk:

„A folyón alkonyatkor mentünk át. Erre emlékszem. Ott, a másik parton még csak növekedett a város. Apám felemelte a karját (egészen bizonytalan mozdulat volt ez a víz felett), és mondott valamit, de mondata, amit egyébként is csak magának szánt, szétfoszlott a szélben. Felemeltem a szemem, és megpillantottam:

- egy hatalmas zöld térséget a két folyó torkolatánál
- rajta keresztül az autótúr szürke szalagját
- néhány magas, szimmetrikus épületet

– sánpárt vonattal  
 – távoli építkezéseket daruk csőreivel és  
 – a mi jövőendő negyedünket, egy szigetet a mocsárban és a homokban. A nap, kihűnyőfélben, felragyogott az ablakokon . . .”

Egy nagy mondat, lám, valahogy mégiscsak összeállt. A képtörédekekből kép formálódik, a feledésből emlék támad fel. Az amnéziától való félelem, az emlékezésre való képtelenségből fakadó tehetetlenségérzet gonosz varázsa valahol az ifjúkor vége felé megtörik, az írói görcsölés megszűnik, kirajzolódik az írói világ. A páciens megtanult távolságot tartani önmagától, az íróiságtól, kilépni az egójából, körülnézni és mérlegelni; játszani és veszteni („. . . talán azért van futball, hogy az ember időben megtanulja: igazi győztesse, mondjuk a szerelemben, a munkában, az alkoholban, a politikában vagy az egész életben, miért ne, egyedül a vereségen keresztül válhat” – *Belgrád-Zágráb*). Mindazok a gondok, amelyeket az első három kötet felvet – az üresség, az analom, az undor, a szétszóródás, a közöny, az egyetemes értelmetlenség és összefüggéstelenség, az én semmivé foszlása, az idő szétrongyolódása vagy üres pergése – továbbra is megmaradnak, sőt újjakkal dúsulnak – a virtualizálódás, a szimulákrumok dömpingje, az irodalom eljelentéktelenedése, az írás teljes abszurditása, a halálfélelem -, sőt a hiányérzet is lankadatlan, ám a hozzáállásban valami megváltozik.

A tömörítés mint írói technika – akárha valami különleges szerszám került volna Pantić kezébe, mellyel (Kistől véve a példát) mesterien megtanult bánni – remek prózadarabokat szül, a játékra való készség és a jó humor pedig fellazítja az eleinte túl agyagos anyagot. Az írói énből elpárolog minden, de minden fellengzősség, és gyakran, kevés szóval bár, de a maga teljes realitásának súlyával, a valós éntől épp csak a kellő mértékben elkülönöbözve áll írásai mögött, sőt azokban. A fikció és a nem-fikció (a konkrét tér, idő és a konkrét íróember), mintha valami nagyon jó kis mérőedénye lenne hozzá Pantićnak, olyan szerencsésen vegyülnek, hogy kiadják azt, amit általában világnak érzékelünk, a vágyfantáziákkal, illúziókkal, semmivel vegyes, ilyen-olyan érzetekbe megmártott tényvalóságot. Szerepel egy tény-én is és a megfelelő én-illúziók, valamint konkrét, eleven, holt és képzelt másikkal. A saját térrel együtt megszületik a saját idő, a homályba vesző gyerekkori emlékektől az ifjúkor szerkesztőségi szobáin át a középkorú férfi háborús és ideológiai nyomás alatt leélt másfél komor évtizedéig – az (élet)korig, mikor üdvözetét küldi a halál. A halál állandó, mértékadó valóságelv (Realitatsprinzip) Pantićnál.

Pantićot a géniusza minden bizonnyal folyton a tömörítésre szólítja fel. Az üresség egyfelől, a világban, a hiányérzet másfelől, belül, a kettő szorításában az én, aki szigorúan mértékére veszi önmagát, sohasem veszíti el az önirónia fonalát, és *mint irodalmár és író felelősséget vállal az irodalommal és a nyelvvel szemben*. (Ez az! – mondaná most képzelt analitikusunk.) A hiányzó kulcsmondat, mindennemű magasabb értelem teljes hiánya, a szellemtelenség, az írástevékenység értelmetlensége, az idő megragadhatatlansága ellenállást vált ki belőle, gyakran kifáradó és ezzel a letargiával együtt autentikus, olykor kiélesedő, inhető ellenszegülést. Ez az, ami esszencialistává tette, mégpedig abban az értelemben, hogy nagyon sűrű irodalmi anyagot – rövidtörténeteket – hoz létre, nem redukcióval, hanem dústással, érieléssel és nemesítéssel. Az ő rövidtörténetei nem vázlatosak, nem bíznak mindent az olvasóra, hanem sokatmondóak és komprimáltak. A tömörítés nem pusztán posztmodern poétikai technika itt, hanem egzisztenciális elhatározottság, olyan alapállás és magatartás, melynek tízparancsolatában az első az, hogy ne

öld, ne tékozzolj a szavakat és ne paráználkodjál velük. (Ő, nem mintha Pantić úr purista lenne, netán prüd, viszont posztmodern viszonylatban, hál' istennek, mértékére veszi a szójátékosdit, a lubickolósdit a nyelvben, ugyanis nagyon-nagyon jó nyelvi ízlése van. Viszont nem hallgatom el, hogy ölni őlt, brutális szerelmi gyilkosságot követett el *Az örökkévalóság bezitósítása* című novellájában.)

Nem lehet nem feltenni az irodalom értelmére vonatkozó kérdést (s ezért a meta-irodalmi reflexiók és az írói önreflexiók nemigen hiányozhatnak a történetekből sem), hiszen napnál világosabb, hogy manapság irodalommal foglalkozni, írni teljesen értelmetlen dolog. Mert például nincsenek olvasók, nem fizetik meg, a mai kultúrában az frott szónak nincs becsülete. A médiák felfalták az irodalmat, s a szellem hiányát a szimulákrumok teljes mértékben elfedik csábító képeikkel. „Képzeld, a költészet már nem érdekel senkit, a világ költészet nélkül is lehetséges!” – kiált fel álmétkodva a *Nagytakartításban* bizonyos Mihajlo Pantić, „a verstani huzat és a szépirodalom egyéb kérdéseinek bukott szakértője”, egy unalmasnak mondott figura. Az álmétkodás azóta defetizmussá változott; kit izgat már az irodalom. Miután bebizonyosodott, hogy Isten nélkül, hogy Auschwitz után is lehet élni és írni, bebizonyosodott az is, hogy megfelelő pótszerekkel kártalanítva, költészet nélkül is lehetséges. „Minden értelem eltűnt, a remény antropológiai energiája kimerült, a valóság az örökre elveszett tartalom médiaszimulációjává változott”, írja Pantić a *Szövegtortúra* című, legfrissebb esszékötetében (Tortura teksta, 2000). „Az a kevéske erő, ami még megmaradt a nyelvben, a szellemnek, az emlékezet és a gondolkodás ethosának néhány – napról napra gyengülő sugárzású – foszlánya ritkaság gyanánt cserélődik ki az egyre kevesebb olvasó és a nyelv fanatikusai között, akik jól tudják, hogy valamiféle titkos szektára hasonlítanak, a világ pedig elme-gyógyintézeti szökevényeknek nézi őket.”

Mintha valóra vált volna az első kötet képe, s az író egy zárt szobában ücsörögne, a szakállába motyorászva.

„Azért írok, hogy szét ne essek, s hogy szét ne essék a világ (a világ, melyben vagyok, melyé vagyok, melyet percipialok). (Valahol fent, a tibeti fennsíkon 7000 bölcse meditál, mégpedig azért, hogy valamiként megtartsák a kozmikus egyensúlyt.)

A nyugati féltekén ez másként néz ki.

Amikor írok, egy pontba összpontosulok. Implodálok. Körülöttem a kaotikus világ. A nyelv részecskéi áramlanak. S a végén ott a szöveg.”

– Így a harmadik kötet írószereplője, aki arról ír, hogy ír. Az írás aszkézis, az írás választás, döntés, mondja. Bizony nem kenyéskeresés, de a keresők kenyere. S mi minden található e legutóbbi kötetben, melyben a szerzőnek nem jut eszébe az, ami oly fontos! A rövidtörténet műfajában otthonra lelt: esszé, élettörténet, pillanatfölvétel, anekdota, sporttörténet, enigma, szatíra, példázat, koan, vízió, gnóma, médiakritika és zenekritika, filmesszé, mini irodalmi esszé, levél, recenzió, metairrodalom, „igazi” novella (elejétől végig Csehovtól idézve), szakasztott egyperces, s a listát tovább lehetne bővíteni és finomítani, ha a listázás nem kapott volna egy kemény ironikus fricskát abban a történetben, melyben a szerző „a halálnemek top-listáját” közli (*Doktor [No]vaković esete*). Szóval tartalmilag és formailag is változatos, *teljes* töredékek ezek. Az egyik merő álom, a másik színtiszta realizmus, a harmadik abszolút valóságos groteszk, a negyedik eszmefuttatás, és mégis történet, az ötödik sport, de életfilozófia, a hatodik az irodalomról szól, mégis a való életéről, és sorolhatnám. Ráadásul mindegyik többszintű, amelyek inkább realista, annak van egy ontológiai, metairrodalmi vagy bölcseleti, amelyik fiktív, annak



meg egy színvalóságos rétege. A felsorolásban azonban, mint azt *A halál egy hipotetikus fejezetéről van szó* tehát című „toponimikus játék” bizonyítja, úgy szétmorzsolódik a valós lényeg, mint az emberi fej valahol a vonatkerekek alatt. Márpedig minden irodalmi mű felsorolás, szavak sorjázása, a név keresése. „Voltaképpen a személynév is a megnevezhetetlen, végtelen ürességünk álneve”, írta le valahol Mihajlo Pantić. Az ímént említett metairrodalmi rövidtörténetben a szövegben elhalálozott hipotetikus hős (aki a kifejezetten csak a szövegben létező klozetből zuhant le a vonatkerekek alá) arctalan. „A szétdarabolt törzs végül a sín pár mellett kötött ki a sűrű, nedves erdő ernyője alatt, a fej pedig, vagyis a formátlan darálék húsból, csontokból, agyból és alvadt vérből, valahol legurult a töltésen, és a mocsár iszapjában állapotodott meg.” No, nem valami szimbolikus fő ez, csupán szövegtörmelék. Óhatatlanul felmerül azonban a kérdés, hogy mit tesz egy rövidtörténet? És mi teszi?

Nem fogok morbid hasonlatokba bocsátkozni, miként műfajelméleti fejtegetésekbe sem, inkább el nem felejtett, nem a pragmatikus, hanem az érzékenyebb pszichoanalitikusra vetem a szemem. Mi is van azzal az elfeledett mondattal? Ő mindig feltételelesen fogalmaz. Azt mondja, a hiányzó mondatban talán ott van az Apa hiánya és a tőle örökölt Város, az Írás (ez a mondatban az ige), ott van az „Én” is a maga kellő problematikuságával, mindenképp szerepel benne az „ah” szócska (a páciens nem egy száraz ember, mer sóhajtani; a *Kossava* . . . mindegyik novellájába bele van tűzve ez a szócska), ott van a Másik, akivel akadozik a kommunikáció (ez egy akadozó hiányzó mondat), és van benn egy fantáziakép, mely olyan, mint a határtalan ég, a víz, a gyönyörűség, valamint a halál. De e mondat persze így, de még hasonlóképp sincs meg. Csak a darabkák darabkái: egy eltüntetetlen folt az Apáról (és az író apákról), egy városkép fragmentumai, egy sokalakú én felvillanásai, lefotott sóhajok és kiáltások, beszélgetéstöredékek, fantázia-és álomképek foszlányai.

És hozzáfűzné az analitikus, mosolyogva, hogy milyen meghökkentően és üdítően normális ez a páciens: párját ritkító közvetlenséggel ír/beszél, sokoldalú, életközeli, a reflexiót meg a mesét remek egyensúlyban tartja, és olyan keresetlenül és emberien tud gondolkodni a legbonyolultabb dolgokról is, hogy az már-már bölcsességnek számít. Rendkívül koncentrált, tíz sorban világot, embert ábrázol. Ő sosem merné ugyan rámondani egy terápiára, hogy sikerült, de ez az ember, fragmentum ide vagy oda, összefogta magát, ergo van világa, melynek hiányfoltjait nem kendőzi. Hogy ez mit tesz, azt inkább Pantićtól idézem, aki azt mondja valakiről, egy nemzedéktársról, aki már nem él, hogy „érett emberré vált, és megtalálta azt a benső összhangot önmaga és a világ között, amikor a halál elkerülhetetlenségének gondolata valahogy könnyebben viselhető”. Ennyi.

RADICS Viktória

## LALIA GÁBOR KÖNYVÉRŐL

Lalia Gábor: *Gazdaságtörténeti pillanatképek Észak-Bácskából*. Adalékok Bácska mezőgazdaságának történetéhez. Életjel, Szabadka, 2001

Vajdaság helytörténeti irodalma, még ha nem is mindig arányos a megoszlása településekként, nem mondható szegénynek.

A szisztematikus monográfiák mellett szép számban jelennek meg hosszabb és rövidebb helytörténeti írások, melyek végső soron egy modell alapján készülnek, hiszen

amivel foglalkoznak, sok vonatkozásban közös. Ezekről formájában és témájában is eltér Lalia Gábor szabadkai helytörténész az Életjel Könyvek sorozatában megjelent, *Gazdaságtörténeti pillanatképek Észak-Bácskából* című könyve, melyet adalékként szánt Bácska mezőgazdaságának történetéhez.

A szerző tizenhat írását tartalmazza a könyv, ezek közül a néprajzos recenzius Beszédes Valéria szerint kétharmada az írásoknak a szabadkai szőlőművelés történetével foglalkozik az első írásos forrásokkal, a XVIII., XIX. századi újratelepítéseken keresztül a XX. századig. De ezenkívül a mezőgazdaság más, nem olyan gyakran tanulmányozott területeinek történetét is feleleveníti a szerző, amikor a XIX. századi szabadkai városi erdész, Pánczer József jelentéseit elemzi, a Palicsi- és a Ludasi-tó halairól és az egykori halászaról ír, a méhészet és a dohánytermesztés kezdeteit kutatja Ludason.

A szerző a szőlőtermesztés történetét az Árpád-kortól kíséri azzal a meggyőződéssel, hogy a szabadkai szőlészet hagyománya sokkal mélyebben gyökerezik a múltban, mint ahogy azt feltételeztük. Bizonyítékul a XII. század végi, szávaszentdemeteri (Sremska Mitrovica), görög monostor tulajdonában volt öt különböző helyen lévő szőlőültetvényre hivatkozik, melyek közül az egyik, a boldogasszonyegyházi, feltehetően Szeged belterületéhez tartozott. Így tehát az sem kizárt, hogy a későbbi Szabadka helyén is ebben az időben volt ilyen szőlőkert.

A következő adat már a XV. századba visz bennünket, amelyben Dengelegi Pongrácz János erdélyi vajda sorolja fel azokat a birtokokat, amelyeket Mátyás király adományozott anyjának, Szilágyi Erzsébetnek. A Bács és Csongrád megyeiek között azokat is, amelyeken szőlőszettel foglalkoztak, mint ahogyan az 1502-ben Corvin János lipói herceg által elzálogosított birtokainak listáján szereplő „Zabathka nevű várat a mezővárossal együtt, annak valamennyi haszonvetélevel és bármely tartozékával, szántóival, termőföldjeivel, réteivel és nem utolsósorban szőlőivel és szőlőhegyeivel, vizekkel és folyóival együtt”. A szőlők alatt a kertszőlőket, a szőlőhegyek alatt pedig, gyűjtőfogalomként, a tömbbe csoportosított szőlőbirtokokat értették.

A szerző szerint a szabadkai szőlők a mai város területén levő ősi völgyek a Nagy rét, Mlaka, Gáti-lapos, Fűzfás-érrel szétválasztott dombhátain és kiemelkedő részein lehetnek. Ezt a török hódoltság idejéből származó adórajstromok is bizonyítják: Szobatka település határában léteznek szőlők”, így hajthatták be itt a hordóadót és musttizedet is. Ebben az időben a szarvasmarha és gabona mellett a bor is a legfontosabb árucikkek közé tartozott. De Lalia Gábor foglalkozik még a tiszai határörvidék szőleinek leírásával, a vincellérek és budárok világával, és nem utolsósorban a XIX. századra kialakuló sajátos „szabadkai borvidékkel”, annak telepítésével, a palicsi szőlőiskolával, melyben különös gonddal válogatták a tájhoz alkalmazkodó legalkalmasabb szőlőfajokat. Tanították annak ültetését, metszését, trágyázását és a bor kezelését, de ennek nagymesteréről, Törley Józseftről sem feledkezett meg, akinek neve a magyarországi pezsgőkészítés magaskiskoláját jelzi.

A szőlőtermesztés történetének ismertetésén kívül a szerző a török idők deftereiben kutatót a mezőgazdaság történetének adatai után, de érdekes szabadkai okmányokat is ismertet, mint amilyen Pánczer József szabadkai városi erdész természetföldrajzi leírása a szabadkai erdőkről és azok gazdasági kihasználtságának 1885-ben megírt „üzemtervéről”. De ír azoknak az erdőknek a szabályozási és újraültetési tervéről is, amilyen a Körösi erdő, melyet ez a XIX. századi szakember a „legszebb” városi erdőnek tartott.

Foglalkozik Palics és Ludas tavi halászatának gazdaságtörténeti leírásával, a haltelepítéssel és azokkal az intézkedésekkel, amelyeket a város a halászattal kapcsolatosan hozott.

Lalia Gábor könyve az olyan ritka helytörténeti művek közé tartozik, amelyben az okmányok legnagyobb része a szabadkai levéltárból valók, és ezeket az egyes témakra vonatkozó szakirodalom felhasználásával szerencsésen ötvözte. Az egyes szövegeket lezáró térképmásolatok pedig nemcsak a díszítés funkciójában szerepelnek, hanem a leírtak hitelességét növelik.

Ebben a könyvben a sok kis kockából összeálló nagy történelemnek a darabkája villan fel. Külön világ, sajátos világ, a palicsi vízi élet, egy XIX. századi városi erdész, a ludasi gányók. Egy egész mikrokozmosz. A mi történelmünk.

ÓZER Ágnes

## S Z Í N H Á Z

### A HAIR AZ ÚJVIDÉKI SZÍNHÁZBAN

Miről szól(hat) ma a hatvanas évek második felének elhíresült „világnézeti musical”-je, ahogy Molnár Gál Péter említi tíz évvel ezelőtti kritikájában a magyarul is csak *Hair*ként ismert művet? A kérdés tovább árnyalható, ha hozzátesszük: nem Amerikában, hanem Európában, sőt annak is sajátos pontján, a maradék Jugoszláviában, egy magyar színházban? Egészen másról, mint a vietnami háborúba belegabalyodott Amerikában a hippikorszakban. De másról, mint akár Újvidéken szólt volna az államilag be nem vallott, de tagadhatatlanul folytatott horvátországi, boszniai háború idején. 2001 tavaszán a *Hair*, melynek zenéjét, dalait nem kezdte ki az idő, már régen nem az egykor kifogásolt, elutasított külsőségekkel provokál. Ma már, sőt legalább két évtizede, nem vált(hat) ki közbotránykozást sem a hosszú haj, sem a szabadon felfogott szerelem, a kábítószere élvezete, a társadalommal szembeni tisztességtelenség, sem a szereplők trágár szóhasználat. Mindezen már az élet is és a színház is többszörösen túllépett. Sem élettartalom, sem pedig színházi forma tekintetében a *Hair* nem hat az újdonság erejével.

És mégis magával ragad, gyűjt.

Amerikában elsősorban a vietnami háború elleni nemzedéki lázadásként, tiltakozásként szólt meg, s hogy a társadalmi konvenciókat támadta, az másodlagos cél, kísérőjelenség lehetett. Jugoszláviában, ha történetesen színre került volna a horvát, a boszniai háború vagy a szerbiai bombázások idején, hasonlóképpen a fiatalság tiltakozását jelentette volna. A katonai behívó elégetése pedig pontosan azt jelentette volna, mint három évtizeddel előbb Amerikában, s nyilván ugyanolyan következményekkel is járt volna. Bár a *Hair* háborús vonatkozásai itt is elvesztették az emberi létezését érintő aktualitásukat, s inkább mementószerűvé váltak, a tiltakozás, a körülmények szerencsés változása ellenére, mégsem egészen alaptalan. A sebek még túl frissek, újabb s újabb terhelő bizonyítékok ismeretében állandóan fel-felszakadnak, a tiltakozás némileg utólagos, de – mivel a lelkiismeret ébrentartása sem mellékes – nem is indokolatlan.

Ennél azonban lényegesebbnek érzem a megbékélés, az egymás megértésének hirdetését.

Újvidéken 2001 tavaszán nekem erről szól a *Hair*.

És hogy ez nem erőltetett üzenet – elnézést, mert jobb híján ezt a művészetben lejáratos kifejezést használom –, arra talán elég néhány műbéli dalra hivatkozni, a Hiszek a szeretetben mellett a népszerűségi és ismeretségi listát méltán vezető, a béke, a virágok, a szabadság és a boldogság szavakat ismételő Hare Krishnára vagy kivált mára a musical meghatározó számává lett, szabadságvágyat kifejező, a jelképes fényt hívogató és köszöntő Good Morning Starshine-re.

Itt most erről a vágyról szól a *Hair*.

Ezt fejezi ki az előadás átütő, magával sodró ereje. Az újvidéki *Hair* kevésbé a lázadás, sokkal inkább a kérés hangján szól hozzánk. Vágyról beszél. Az elmúlt tíz év alatt a fiatalságát veszített ifjúság vágyát kiáltja a társadalom éveken át bedugult, most már talán ismét halló fülébe. Annak ellenére, hogy viseletük a legújabb toprongydivatot idézi (a budapesti Benedek Mari jelmezei), a szereplők nem akvárium – hogy stílusosan a nyitódal címétől kölcsönözzem az ötletet – zárt terében úszó csodás lények, hanem, zenés színpadi műről lévén szó, táncoló, éneklő színészek a rendező Nagy Viktor és a koreográfus Gyenes Ildikó színpadán: fiatal kortársaink, akik joggal követelnek számukra/számunkra is napfényt és helyet a nap alatt.

És az összetartás vágyáról is szól az újvidéki *Hair*.

Ilyen értelemben politikai, sőt kifejezetten politizáló előadás, amely azt közli, hogy most s itt erre van szükség, így kell/lehet élni, s ezt a csapatszellemet, ennek erejét demonstrálja elementárisan, magával sodróan. Ilyen előadásra szoktuk s kell mondani: egyetlen tömbként áll előttünk. Ebben az értelemben, bár semmiképpen sem hagyhatjuk említetlenül, még a produkció hibájának is van/lehet funkciója. Nevezetesen, hogy a történet, kivált az első részben, annak, aki most találkozik először a *Hair*rel, szinte követhetetlen, s ezen a tömörebb, hatásosan drámaira szerkesztett második felvonás is csak részben segít. Mégha az előadás végére össze is áll a történet, kialakul a mese, jóllehet nem olyan teljességgel, mint ahogy James Rado megalkotta, s még kevésbé úgy, ahogy Milos Forman filmje mozaisztotta, de a sztori alapvonalai felismerhetőek, a főbb szereplők története világos.

A Nagy Viktor rendezte újvidéki előadás azonban elsősorban nem a lengyel származású oklahomai farmerlegény bevonulását és a vietnami pokolba kerülését megelőző New York-i kalandjáról, a virággyerekekkel történő találkozásáról, s még kevésbé a társadalomból tiltakozva kivonuló hippikről, hanem azokról a fiatalokról szól, akik életüket együtt cselekvő közösségben, csapatban látják megvalósíthatónak. Nagy Viktor és Gyenes Ildikó produkciójának a tömeg a főszereplője, az együtt lélegző, együtt lépő, együtt éneklő tömeg, amelyet ők, felismerve és kamatoztatva a társulat hihetetlenül odaadó lelkesedését, kiváló érzékkel mozgatnak, olyan látványos és hatásos színpadi tablókba rendeznek, mint amilyen az egyik legsikerültebb, legemlékezetesebb szám, az első részt záró Hare Krishna-jelenet.

Ha az újvidéki előadás meséjét kívánnánk vázolni, akkor ennek svét a kezdőjelenet fény után kapaszkodó, nyiladozó, életét követelő virágokat idéző, a föld mélyéből emelkedő emberkar-balettelől a napfényt erőteljes énekkel köszöntő zárójelenetig kellene megrajzolni.

A szó legszebb és legteljesebb értelmében kollektív előadás a *Hair* az újvidéki színpadon, amelyből azonban pillanatokra elének lép egy-egy szereplő magántörténete. A

bevonulásra és bevetésre kárhozott Claude-é, akit Balázs Áron az elveszettség, a semmit sem értő bizonytalanság és az egyre kifejezőbb élet/szerelemvágy kettősségében formál drámaivá; a társadalomból kivonuló Bergeré, akinek emberséges magatartását Csernik Árpád agresszív külsőségek alá szeretné rejtetni; a hippikhez csatlakozó úrilány Sheilaé, akit Kalmár Zsuzsa (Szabadka) drámai énekléssel formál, így pótolva az alapmese redukciója miatt elszenvedett személyes történet hiányát; a terhességét és eredendő ostobaságát egyaránt naiv bájossággal viselő Jeanie-é, akit Szorcsik Kriszta, akárcsak Berger karikatúrára vett kispolgári szüleit Krizsán Szilvia és Magyar Attila, ellenpontozó komikummal illeszt a történetbe, ami a rendező dicséretére (is) említhető. Akárcsak az, hogy szinte mindenkinek alkama van egy-két magán/ének/szám erejéig észrevétni magát, sőt felcsillanni. Elsősorban Mezei Kinga, Puskás Zoltán (egyedül az ő viselete túlkreált!), Nagypál Gábor és Gircz Attila, de – jóllehet, szinte illetlenség nem mindenkit felsorolni – Figura Terézia, Jankovics Andrea, Pesitz Mónika is élt a kapott lehetőséggel.

Ismerve a vendégekkel és főiskolásokkal kiegészített újvidéki társulat eddigi előadásait, odaadó lendületét, szakmai profizmusát, talán megjósolhattuk volna, hogy előbb-utóbb találkozniuk kellett a James Rado történetét Jerome Ragni dalszövegei alapján (magyar szövegkönyv és dalszövegek: Miklós Tibor) s Galt Mac Dermot zenéjével musicallé szervesített művel, amely több mint három évtized alatt nemhogy zeneszámainak frissességét nem veszette el, hanem amelyet a most kezdődő Vízöntő korszak direkt aktualizál. És az utóbbi tíz esztendő eseményeinek ismeretében talán nem érhet az önzés vádjá, ha felemlítem, hogy ebben a nagyon balkáni és kicsit közép-európai térségben a legfontosabb, hogy érződjék a bolygókat a béke útjára vezető, a csillagokat a szerelem irányítására bízó új korszak áldásos hatása.

Ehhez nyújt biztatást a *Hair* remek előadása az Újvidéki Színházban.

GEROLD László

## KÉPZŐMŰVÉSZET

FORUM KÉPZŐMŰVÉSZETI DÍJ – 2000

### BUCKA-GÁNYÓ

Hetvenhét évvel azután, hogy Pechán József festő 1914-ben egy attraktív környezetben, az akkor kétségkívül páratlan Palics-fürdőn létrehozandó művésztelepről álmodozott; négy évtizeddel azt követően, hogy 1950-ben hiába próbálták meg életben tartani a palicsi művésztelepet, a Gál család a Gányó-soron, ezen a sivár, „attraktívnak” semmiképpen sem nevezhető homokvidéken, ahol nem megy semmire sem a palánta, sem a gyümölcsfa, itt, ebben a szűkös hétvégi házban, megnyitja a művésztelepet.

Ez valóban olyasmi volt, amire azt mondják: megáll az ész!

Napjaink művésztelepeit ugyanis főként festő ecsetjére kívánczó tájakon, vagy az építészeti örökség neves műemlékei közelében, festői tavak vagy folyók mentén, esetleg a tenger partján, netán évszázados erdők mélyén hozzák létre. Természetesen hathatós, a „kölcönös haszon” elvén alapuló idegenforgalmi támogatással, szállókban, de legalábbis

jól felszerelt nyaralókban. A Bucka-Gányó mindennek az ellenkezője. A homok már önmagában véve is kellemetlen, a nyári forróság itt már-már elviselhetetlen, a telek egyhangúak, a „világgal” való összeköttetés semmilyen, s a szokásos „komfortnak” nyoma sincs.

Mégis, a művésztelep 1991. május 10-én életre kelt. Az első táborozáson csupa ismerős névvel találkozunk: Torok Sándor, a „ceremóniamester”, Gyurkovics Hunor és Száki István, az egykori „csurgósok”, Petrik Pál, az egyik első vajdasági „művésztelepes”, Szajkó István (1955) szabadkai és Penovác Endre (1956) topolyai festő, akik az egykori jugoszláv kulturális térség több művésztelepén és a debreceni alkotótáborban is megfordultak; Dudás Sándor (1948) topolyai szobrász, aki három itteni táborozás után tartósan Csongrádon települ meg, s az ottani művésztelepet irányítja. Petar Mojak (1933) festő, a Topolyai Művésztelep állandó résztvevője, 1959-ben ott volt a Kishegyesi Kerámia Művésztelep alapítói között is, s több mint húsz jugoszláv, és két magyarországi alkotótelepen is megfordult. Az első külföldi vendég a Bucka-Gányó Művésztelepen a debreceni Égerházi Imre festő volt, a hajdúböszörményi művésztelep egyik alapító tagja, aki megfordult bolgár, lengyel- és németországi, valamint az egykori Szovjetunió művésztelepein is, nálunk pedig az isztriai Gročnjan vendége, résztvevője volt. A másik külföldi 1991 májusában Viktor Hohlenko ogyesszai festő volt. Az első táborozás emlékezetes pillanatait a szabadkai Siflis Zoltán, az ismert dokumentumfilm-készítő örökítette meg kamerájával.

Az első táborozás résztvevői nyilvánvalóan nem voltak attraktív nyaralóhelyekre, szállodai elszállásolásra, „képpel fizetett nyaralásra”, naplopásra kiéhezett turisták; nem is zöldfülű kezdők voltak, akik kíváncsian itt fedezték fel magukat, s egymástól kérdezték: mi fán terem a művésztelep? A két külföldi kivételével mindannyian jól ismerték a „terepet”, a korábbi művésztelep-alapítók kínkeserveit, sjártak már kényelmesebb, festőibb helyeken lévő művésztelepeken is. Mégis, éppen ekkor, éppen itt gyűltek össze. A körülmények és a pillanat ellenére – amely igazán nem kedvezett az alkotótevékenységnek – barátkoztak és dolgoztak. Kétségtelen, nemes szándékú emberek gyűltek itt össze, akik azonban nem maradtak közömbösek a környezetükben jelentkező veszterhes jelek iránt sem. Az alapító személyes elképzeléseit támogatva teremtették meg az alkotói légkört, amelyben ezek az öntörvényű alkotók a kreatív együttlét „műhelyét” létrehozva bontakoztathatták ki egyéni poétikájukat a sokféleség egységének jegyében.

A magyar nyelvű hetilap, a 7 Nap éppen 1991. május 10-én megjelenő számában Gál József egyebek között a következőket mondta: „Szeretnénk ideszoktatni mindazokat az embereket, akik szeretik a művészetet. Festőket, írókat, zenészeket, fotósokat. Emberek, művészek való környezetet teremteni számukra. A képzőművészek közül olyan elismert, neves alkotókat meghívni, akik keményen dolgoznak is.”

Szorgalmasan és odaadóan dolgoztak, a már jól bevált „telepesek” rajongásával, félretették az első képeket is, azokat, amelyek majd egy leendő művészeti gyűjtemény – a dokumentáció – „alapjait” fogják képezni; egy reménytelen, komor időszak kreatív vitalitásának lenyomatai! Életre kelt egy látomás, amely méltó a művésztelepi mozgalmak szelleméhez, az alkotó barátkozás – „a professzionális (művészi, generációk közötti, területi) kommunikáció”!

Ebben az első évben, nem messze az éppen csírázó peremevárosi művészteleptől, vagyis az egykori Zabátka nevű település városmagjában, 1991. október 26-án nagy

kiállítás nyílt, a *XXX. képzőművészeti találkozó*, az azonos nevű intézmény szervezésében. Az elnevezés: *Szobrásztelepek és szimpozionok 1961–1991*, természetesen számos szobrász alkotóműhely munkáját ölelték fel a tragikus módon éppen szétszakadni, széthullani készülő jugoszláv kulturális térségben.

Nem mindennapi esemény!

A tárlat előtt a prilepi, Vrnjačka banja-i, danilovgradi vendégek és a kikindai Terra tagjai állították fel szobraikat, terrakottáikat, kőalakzataikat a körzón, a parkokban . . . sajnos, egyes szabadkaiakat „zavartak” a színház előtti téren felállított kiállítási tárgyak! Oda ugyanis Jovan Nenad Crni felújított szobrát, egy háború előtti emlékművet szántak. Csodálkoztak a vendégek, és csodálkoztak a szervezők! Senkinek eszébe sem jutott, hogy a kiállított szobrok esetleg megzavarhatják az emlékmű méltóságát. Savo Popović kolléga, a Borba képzőművészeti kritikus a azt mondta: „Egyesüljünk a szépségben, egyesüljünk a munkában, a nemzetiségek túloldalán és a halál túloldalán!” – emlékeztetve a jelenlévőket Émile-Antoine Bourdelle (1861–1929), az egyedülálló szobrász egykori felhívására.

A szabadtéren és a Képzőművészeti Találkozó – az egykori Raichle palota – termeiben megrendezett kiállítást dr. Trivo Indić nyitotta meg a vendégek és a nem túl népes szabadkai közönség előtt, a pillanat jelentőségétől kissé megilletődve, mértékletesen és ihletetten, mint a „művésztelepi fenomen” kiváló ismerője.

Mindannyian sejtettük ugyanis, hogy ez a kiállítás az utolsó, vagyis mint ilyen, történelmi jelentőségű. Huszonegy nappal később, miután három hónapon keresztül „erőteljesen viszonozták” az ellenséges tüzet, Vukovárt végérvényesen „megölték”, s az értelmetlenség jelképévé tették. Mindez egy korábbi, ugyancsak hatalmas és szintén megismételhetetlen másik kiállításra emlékeztetett. Annak idején, 1927. június 1-jén Újvidéken rendezték meg a *Hatodik jugoszláv művészeti kiállítást*. Következő nem volt. A radikális Puniša Račić 1928. június 20-án, a népi szkupstina épületében leadott lövései, a „jugoszláv idill végét” jelentették a Szerb–Horvát–Szlovén Királyságban. Így vált hát az a kiállítás is „történelmivé”!

Odafenn a buckák között, ahová nem visz városi busz, a „második trafó” után jobbra, a negyedik dűlőben 1991. november 23-án, egy száraz, mi több napsütéses szombaton az Újvidéki Televízió forgatócsoportja beszélgetést készít a házigazdával, Gál Jóskával, s a részt vevő festőkkel: Gyurkovicssal, Szajkóval, Zsákiával és az ebből az alkalomból összegyűlt vendégekkel. Véletlenül nincs itt Torok Sándor, aki valahol úton van; Slavko Matkovićnak Újvidékre kellett utaznia Szombathy Bálintnak a Forum gondozásában megjelent *Új idők, új művészet* című könyvének bemutatójára; Slavko Matkovićot a fiatal Mile Tasić „képviseli”, aki akárcsak barátja és munkatársa, ugyancsak a „kevert médiumok” elkötelezettje. Eljött Gubás Ágota publicista és Torok Csaba költő. Sokkal többen vagyunk, mint ahányan a műsorhoz kellene, a művésztelepek keletkezéséről és „kioltásáról” van szó, de szó van az emberről, a feledésnek „nyomként” szembeszegülő alkotásokról. Valaki támaszpontnak nevezte a művésztelepet, amely azért van „hogy a szél el ne fújjon bennünket a homokkal együtt”.

A művésztelep első éve – baljós, borús események közepette – a végéhez közeledett, s az ezután következők a kitartás évtizedének eredményei voltak: 1991–2001. A Gányó-sori művésztelepen történt eseményekkel párhuzamosan sorjázta a reménytelenség, a megbélyegzettség éveit is: jött a széthullás, a „nem létező” háború, amelyben nagyon is

valóságosan meghaltak, a rekord nagyságú infláció, az életszínvonal zuhanása . . . aztán meg a NATO bombázása és a hidak értelmetlen lerombolása.

1999 tavaszától kezdve az újvidéki hidak felett folyt a Duna, de a hidak mellett megemmisültek más „hidak”, a tegnapi barátok, szomszédok, városlakók, nemzetek és nemzetiségek közöttiek is . . . a hidak, a különbözőségek békés és toleráns egymás mellett élése helyén szakadékok tátongtak. A legkülönbözőbb művészeti ágak képviselőit is száműzték a „hivatalos” európai művészeti életből, romba dőltek a világgal való kommunikáció hídjai is.

Az esztelenség által ledöntött hidak évtizedében, a hasonló kezdeményezések nem túl népes táboraiban mint egy érdekes színfolt tevékenykedett a Bucka-Gányó Művésztelep, minden pompa és reklám nélkül – mintha valami teljesen normális, „békebeli” foglalatosságot űzne, olyasmit, ami ezen a vidéken már régóta honos – építette a barátság hídjait, a különbözőségek egységébe vetett, időközben megrendült bizalmat erősítette, a méltóságteljes életet kínálta.

Az „egyeniségek kohéziója”, mint a humanitás egyik kiindulópontja, a Gányó-sori művésztelepi táborozásoknak fontos jellemzője volt az elmúlt évtizedben. A szakmai (művészi, generációk közötti, területi) kommunikáció – Triva Indić, a művésztelepi mozgalmak alapos ismerője és kutatója tanulmányának következtetéseként – mintha csak magától értetődően kínálkozott volna a Gál család otthonában megrendezett művésztelep programjába.

Az első és az ezt követő összejövetelek meghívott festő résztvevői, akiket elsősorban a figuratívitás vonzott, s akiket az a meggyőződés vezérelt, miszerint a táj, a természeti környezet még mindig az ihlet ki nem apadó forrása, természetesen befolyásolták az elkövetkező évek találkozóinak jellegét is. Újabb, többnyire hasonló érdeklődésű résztvevőket is hívtak, olykor-olykor ismerősöket más művésztelepekről, de olyan művészeket is, akiket személyesen senki sem ismert, ám művészetük értékeihez nem fért kétség. Voltaképpen ily módon gyűlt össze a „tagság”, a jól ismert társaság. Persze, ez nem jelenti azt, hogy a más médiumok iránti nyitottság veszélybe került volna. Ha valamilyen csoda folytán a csurgói baráti légkörben alkotó szabadkai Slavko Matković feltámadna, bizonyára ő is, akárcsak egykori harcostársai, odavonzanák a Gányó-sorra a hasonló érdeklődésű művészeket. Mert – s ez igen fontos – a buckák közt megbúvó „alkotóház” se nem zárt, se nem végleges közösség!

A Bucka-Gányó meghatározó jellemzője azonban mégiscsak mindenekelőtt a résztvevők közötti folyamatos kommunikáció. Ezt talán éppen a nyomorúságos mindennapok, a „helyzet” hozta így, amelyben akaratunkon kívül is élni kényserültünk. Lévén, hogy ez egy magánművésztelep, a „hivatalos” személyek egyike sem tudta rákényszeríteni akaratát. A „szankciók” ellenére is idelátogató, a másfajta véleményekkel dacoló és szembehelezkedő művészek, kiváltképp a külföldiek részvétele azt tanúsította: hisznek a különbözőségek egységében. Ők valamennyien, akiket a munka és a barátság szálai kötöttek össze, megmutatták: nem békélnek meg a reménytelenséggel, látják értelmét a mindent átfogó, együttes „hídépítésnek”, az emberség e jelképezésnek.

Így azután a kitarítás évtizedében a több mint százötven művész résztvevő mellett a művésztelepen megfordult a művészet számos kedvelője, szimpatizánsa, donátorok és kíváncsiskodók, bizonyított, „kipróbált” barátok és újak – az itt „megfertőzöttek” –, az eljövendő társulások körül üggyködők. Voltak itt festők, szobrászok, keramikusok, grafi-



kusok, egyetemi hallgatók és kisiskolások, írók és zenészek, fotósok, filmesek és tévések, színészek és publicisták, miniszterek és polgármesterek, környékbeli szomszédok és távoli országokból idelátogató vendégek, pedagógusok és gazdálkodók, építészek, művészet-történészek és nem utolsósorban szép számban megfordultak itt olyanok is, akiket senki sem kérdezett, mi szél hozta, mi a foglalkozása, milyen nemzetiségű, milyenek a politikai meggyőződései, ne adj' isten, milyen a bőre színe.

A művészet kommunikációjának köszönhetően akadtak olyan „buckás” alkotók is, akik az országhatáron túli művésztelepekre is eljutottak, mások majd még ezután fognak eleget tenni új barátaik és kollégáik meghívásának. A generációk közötti kommunikációnak köszönhetően a művésztelep udvarán lézengő kisgyerekek talán éppen egy híres, valamelyik akadémián előadó képzőművész tanár magyarázta el a szakma csínját-bínját, a művészeti akadémiák hallgatói pedig együtt alkottak és barátoktak azokkal, akik már rég nem koptatták az iskolapadokat. Ami a „területi” vonatkozásokat illeti, talán a legszemléletesebb példa a sok közül a következő: a szomszéd országból érkező keramikus az itt megjelenteknek bemutatta, milyen tapasztalatokra tett szert hosszabb japáni tartózkodása során.

Természetesen, mint ahogyan minden más művésztelepen, itt is van, akinek a légkör és a társaság megfelel, mások kényelmesebb, netán festőibb környezetre számítottak, s akadtak olyanok is, akiknek minden „éppen megfelelt”, de nem szeretnek kétszer visszatérni ugyanarra a művésztelepre. Végül is mindenki a maga útját járja, mindenki a maga igényeihez alkalmazkodik. Mégis, a kollektív alkotóműhelyekben uralkodó „légkörről” tanúskodik az egy évtized múltán kialakult „visszatérők” csoportja. Kétségtelen, az itteni művészek „sajátjukként” fogadták el a Bucka-Gányó Művésztelepet, néhányan közülük szinte minden összejövetelelen jelen vannak, vagy legalábbis megfordulnak itt, részben, hogy megismerjék az új résztvevőket, részben, hogy üdvözöljék a régi ismerősöket. Néhány távolabb élő festő is minden alkalommal elfogadja a meghívást, és szívesen időzik itt évről évre. Több mint harminc művész tartózkodott itt több mint öt alkalommal, kilencük háromszor jött el, húszan vettek részt két találkozáson és így tovább. Mindent összegezve, a legtöbbjüknek szándékában áll még visszatérni ide. Vagyis ez azt jelenti, hogy a művésztelep tartós kommunikációt hozott létre nagyszámú művészrel, ami a kölcsönös bizalom és a további együttműködés szándékának legmegbízhatóbb jele.

A végén, az elmúlt évekre visszaemlékezve a krónikaíró lejegyzi azt is, ami számára a legemlékezetesebb maradt. Például azokat a felejthetetlen pillanatokat Milan Konjovictyal és Herceg Jánossal az akkor még valóban csak hétvégi ház „ámbitusán”, amelyeket azonban ők már ekkor is igazi művésztelepeknek „láttak”.

A másik emlékezetes pillanat az események alakulásából következett. 1993. május 31-én a Gányó-sori „alkotóház” Gál Jóska azon szándékának köszönhetően, hogy „kiköszörülje az 1950-es csorbát”, Bucka-Gányó Művészteleppé alakult. A találkozót ebből az alkalomból a Pionir palicsi nyaralójában rendezték meg. A művészek, bizonyára első alkalommal, a házigazdák csokoládéiban és édességeiben találták meg az inspirációt. S most is, akár abban a balszerencsés évben, amikor csak egy nyarat ért meg a művésztelep, a tó partján jöttek össze a festők, grafikusok. Az ideérkező művészek között volt Boško Karanović (1924), a belgrádi Képzőművészeti Akadémia tanára, több művésztelep résztvevője is. Az első művésztelepe Ilokon volt, nagyjából abban az időben, amikor a palicsit is tartották. Később, 1964-ben Boško Karanović egyike lesz azon szervezőknek és

résztevőknek, akiknek köszönhetően a III. képzőművészeti találkozó keretében létrejöhett a Jugoszláv grafika című kiállítás. Jóval később, 1994-ben a Bucka-Gányó Művésztelepen festette meg a fanyar szépségű táj valóban hatásos „portróját”, a Gányó-sor I-et. Annak idején, 1950 nyarán a szépreményű fiatal író, Dobrica Ćosić is részt vett a palicsi alkotótábor munkájában. S éppen 1993. május 31-én, a művésztelep „megújulásának” napján, 43 évvel később, egy tragikomikus parlamenti procedúra során „megvonták a bizalmat Dobrica Ćosić jugoszláv elnöktől”, a híres írótól. A művésztelepi mozgalomnak ebben az időgépében ilyen furcsa módon szövődtek, gabalyodtak egymásba az események. Az akkor már súlyosan beteg Milan Konjović nem tudott eljönni, Ante Abramović, Ivan Tabaković, illetve Ivo Andrić és Oskar Davičo már nincsenek az élők között. Nincsenek már azok sem, akik annak idején lehetetlenné tették az „első palicsi művésztelep” folyamatos munkáját. Ez a megújított pedig új emberekkel indult, s nem vált „palicsivá”.

A harmadik emlékezetes pillanat ismét dátumoktól övezett. Pontosan egy hónappal a „stratégiai célok” elleni eszeveszett bombázás megkezdése után, 1999. április 4-én a művészek összegyűltek a Gányó-soron, egynapos „háborúellenes” találkozóra. Néhányuk korábban ellátogatott a Tesla-lakótelepre. Ugyanis április 15-én 22.05 órakor ott érte találat „Stipan házát”, miközben a házigazda éppen megkészt vacsorája, egy tányér bőjtös bablieves fölé hajolt. Megsérültek a szomszédos földszintes házak is a Ferenci Ibolyáról (1915–1960), a szabadkai színház kedvelt, népszerű színésznőjéről elnevezett utcában. A művésztelepen egész nap folyt a munka. Nekem Mileta Tasić munkája tetszett: egy régi ablakkeretbe kereszt formába beillesztett, pirosra festett lécek. Többféle jelentése is volt az alkotásnak, egyebek között a megfeszített emberre is utalt, arra, akit két évezreddel korábban feszítettek meg a Golgotán. Csakhogy akkor ember gyilkolt embert, most pedig csúcstechnológiás „videójátékokkal” gyilkolnak meg embereket, s mindezt kolaterális incidensként könyvelik el. Az azon a napon festett, rajzolt, megformált képzőművészeti alkotásokat május 7-én 11 órakor állították ki a szabadkai korzón lévő Bucka-Gányó Galériában. A „zenei kíséretet” 11.19-kor a légiriadót jelző szirénák szolgáltatták.

Eszembe jutott, hogy egy átokkal az emberi fajtól messzire száműzték május 7-én Agustinum dictum de Zabatkát, a szerencsétlen jobbágyot, s ezáltal „halhatatlanná” vált. Vajon a becstelenségnek ezt a korát is történelmiként fogják emlegetni?

Így jött létre, így küszködik a kegyetlen mindennapokkal, s így kap lendületet a képzőművészek rajongásától övezve immár tíz éve a Bucka-Gányó Művésztelep, amely olyan, mint egy oázis a sivatag kieltelenségében. A jóakarató emberek gyűltek itt össze, alkotók és a művészet elkötelezettjei, akik a munka és a barátság bizonyítékaként gazdagították a művésztelep gyűjteményét. Később bebizonyosodott, hogy az itt keletkező alkotások némelyike vitathatatlan, tartós értéket képvisel, persze bizonyára vannak félresikerült, kérészerű munkák is. Az azonban egészen biztos, hogy nincs köztük egyetlen olyan mű sem, amely a demagóg, napi politikai érdekeket szolgálná ki, amely a társadalom és művészet divatos irányásaival „szemezne”. A gyűjtemény darabjai között válogatva az embernek az a benyomása támad, hogy a művésztelepen megforduló alkotók elsősorban saját poétikájukhoz maradtak hűek. Főként a már jól bevált, felismerhető stílusjegyeikhez hűséges alkotók dolgoztak itt, de nyilvánvalóak és megkerülhetetlenek a szerző és a

környezet együttjárása folytán létrejött művek is, amelyek egy remélhetően végérvényesen letűnt korszak lenyomatai.

Természetesen megőrződnek a barátkozások, a barátságok, a szakmai kapcsolatok, az egyedi, megismételhetetlen, példaértékű emberi tulajdonságok „felfedezése” másokban. Ilyen páratlan ember Horváth János szombathelyi festő-tanár, ez a jól felismerhető, expresszív kifejezőmódú festő, aki lelkében összesűrűsödtek s mélyen, kitörölhetetlenül belevésődtek annak a régi, második világháborúnak a nyomasztó emlékei. Alkotásaiban baljós ibolyaszínbe burkolja a gondterhelt értelmiségi és a rebbenő érzékenységgű művész figuratív, expresszív látomásait. 1994-ben érkezett a művésztelepre, barátokat és tisztelőket szerzett itt, s képei számomra olyanok, mint a valósággal összhangban élő gondterhelt suttogások. Úgy éljük meg őt, mint résztvevőt és észrevétlenül jelenlévő „krónikást”.

Így sorjázunk azután a gondolataimban a gyűjteményben szereplő alkotásokkal folytatott párbeszédék élményei. Vlasta Nikolić akvarelljei, a kozmosz valamilyen titokzatos, jeges „leheletét” sugározzák, rajtuk a teremtés és a pusztulás át- és átszövi egymást, s a formák olyan világává alakul, amelyet én még nem láttam. Dušan Đokićnak a „tisztá képzőművészetet vizuális szenzációját”, kiváltképp a Bucka-Gányó Galériában 1998. február 18-án megrendezett 250 akvarell című kiállításán úgy éltém meg, mint az újszülött pelyhes haja alatti egészen finom rebbenéseket, amelyek csak a rá jellemző, valami nagyon sajátos és egyéni módon „lűtettek”. Szajkó István a pasztell végteleneivel, illetve Penovác Endre, a maga kristálytisztá „tájaival” – minden divattal dacolva – azt a meggyőződést erősíti, miszerint a természeti környezet továbbra is az ihlet kiapadhatatlan forrása marad. Ezért állnak közel hozzám a Dülők is, a palicsi villák és Dragan Coha más „alkotói találkozásai” az itteni motívumokkal. Hasonlóképpen vagyok Madarász Gyula és Petkes József akvarelljeivel.

Szeretem azokat a sajátos hangulatú, emlékeket felidéző „rég kapukat”, amelyeket Paja Blesić fest, Benes József megrázó „világát”, Jasmina és Miroslav Jovančić magvas, tömör feljegyzéseit, Antal András kerámiáit, Mirko Najdanović munkáit, s örülök, hogy Kata Tonković Marijanski elkészítette „Gál Jóska portróját”.

Minden alkalommal, amikor kimegyek a „kibővített” hétvégi házhoz, megállok Krupiczer Antal Ősi üzenete, e hatalmas kódarab előtt, de más szobrászok alkotásai előtt is, akik „rovásaikkal” öröktették meg az idő folyását.

Végül: mindenki, akit megemlítettem, s azok is, akik említetlenek maradtak, a „sokszínűség egysége” által hozzájárultak az alábbi eseményhez:

2001. március 31-én a Bucka-Gányó Művésztelep képviselője átvehette a Forum Képzőművészeti Díjat, amelyet első ízben, 1960 decemberében Ács Józsefnek, a festőnek, műkritikusnak, a művésztelepek alapítójának és elszánt népszerűsítőjének ítélték oda. Azután pedig minden évben a kreatív együttműködés egy-egy „kipróbált” harcosának, minden felmerülő akadály dacára.

*Bela DURANCI  
NÁRAY Éva fordítása*

## MAURITS®

Az újidéki festő- és grafikusművész, Maurits Ferenc vezetékneve mellé kézenfekvően kívánkozik oda a bekarikázott R betű, a védett márkanév szimbóluma. Most már több mint négy évtizede festett, rajzolt, készített képeinek egediségén és összetéveszthetlenségén túl számomra legelsősorban azért, mert műveinek sora elválaszthatatlan attól a munkától, amit főfoglalkozású könyvtervezőként, illusztrátorként a vajdasági Forum Kiadó kötetlékében a kilencszázhetvenes-nyolcvanas években végzett. Maurits Ferenc ténykedése hosszú idő óta különleges védjegye a vajdasági magyar irodalomnak. Ha ugyanis Mauritsra gondolunk, akkor azonnal Tolnai Ottó, Balázs Attila, Sziveri János és jó néhány más nagyszerű délvidéki magyar író-költő Jugoszláviában kiadott kötetei juthatnak sokunk eszébe, a Forum kiemelkedő szépségű különféle könyvsorozatai, és persze egyáltalán nem utoljára az egykor volt *Új Symposion* emlékezetes, semmi máshoz nem fogható arculata, kinézete. Maurits könyvborítói színes, erőteljes, radikális, már-már brutális világot idéznek fel, s az említett könyvekben, a szövegektől jószerevével elválaszthatatlanul, ezeknek a szembeütően színes-mély borítóknak, melyeken a vörös különféle árnyalatai viszik a prfmet, a sorozatszerű fekete-fehér változatait láthatjuk végigvonulni.

Verziókat, változatokat, ismétlést, ismétlődést, sorozatot, szériát ismerünk fel Maurits mostani triptichonjain is, ahol az egyes darabok rendkívül beszédesen tükrözik, kicsinyítik és képezik le a teljes sort, a kicsi, az egyes a teljes nagyot, a sokat érzékelteti, a nagy egész pedig átváltoztatja, visszaváltoztatja, átértelmezi végül az egyes darabokat, saját alkotórészeit. A triptichon jellegéből fakadóan a rész és az egész metamorfózisa a különálló képeken is megtörténik. Ha figyelmesebben nézzük ezeket a grafikákat, ismerősen köszön vissza belőlük Maurits az elmúlt két-három évtized alatt szigorú következetességgel felépített világa, ahol a formának és a figurának, továbbá a formátlanságnak és a non-figuratívnak egymással tökéletesen egyenértékű szerepe van. A vonalak, a foltok, az árnyalatok, az emberi testre emlékeztető, az egyes triptichonokon minden elemben meg-megismétlődő főalakok a maguk monomániájával a határoltságról, a bezártságról, az emberi létezés végtelenségéről beszélnek. Ezt a határoltságot, a bezártságot, a végtelenséget Maurits Ferenc egy-egy triptichonjának saját belső ritmusa, ha lehet, még visszavonhatatlanabbá és megkérdőjelezhetetlenebbé, még kegyetlenebbé teszi.

CSUHAI István

---

# KRÓNIKA

---

## MEGJELENT

ÖSSZEGYŰJTÖTT ESSZÉK, TANULMÁNYOK II. címmel jelent meg Herceg János 1961 és 1972 között írt, részben publikált esszéinek, tanulmányainak második kötete a Tankönyvkiadó kiadásában, Pastyik László szerkesztésében és jegyzeteivel.

TOVATŰNŐ ÉVSZÁZADOK – Magyar László szabadkai levéltáros hagyatékában levő írásait tartalmazó kötet az Életjel Könyvek 89. kiadványaként látott napvilágot.

## KÖNYVBEMUTATÓK

Tolnai Ottó *Balkáni babér* című verseskötetét április 19-én mutatták be a Danilo Kiš könyvesházban. Az esten bemutatkozott a magyarországi Jelenkor Könyvkiadó is, melyet Csordás Gábor és Mészáros Sándor igazgatók képviseltek.

Tolnai könyvét a szerző részvételével bemutatták a budapesti Múcsarnok SZEX-TETT című rendezvénysorozat keretében, a könyvről Gács Anna, Harcos Bálint, Menyhért Anna, Szirák Péter, Térey János és Jánossy Lajos beszélgetett.

Gubás Jenő *Veszendő végeken* és Vajda Gábor *Visszaidegenedés* című művét mutatták be a feketicsi kultúrotthonban május 6-án.

A *Jugoszláviai magyar irodalmi lexikont (1918–2000)* május 16-án mutatták be az adai könyvtárban.

Lovas Ildikó *Via del Corso* című novelláskötetét mutatták be május 23-án a szabadkai Danilo Kiš könyvesboltban.

## DÍJ

LAZA KOSTIĆ IRODALMI DÍJ – Laza Kostić Irodalmi Díjban részesült Milan Nenadić az *Opšti udar i nove pesme* című verseskötetéért, a próza műfajában Antonije Isaković *Nestajanje* című munkájáért, a publicisztika és a társadalomelmélet terén pedig Svetozar Stojanović *Na srpskom delu Titonika* című könyvéért. Sava Babić Weöres Sándor *A teljesség felé* (Ka potpunosti) című könyvének szerbre való átültetéséért érdemelte ki az elismerést.

A legjobb kiadói vállalkozásért járó díjat a belgrádi Tankönyv- és Tanfelszerelés-intézet kapta (*Izabrana dela Aleksandra Belića*).

A Nemzetközi Könyvszalón különleges díját kapták: Aleksandar Popović (Drame), Istorija Matice srpske (Matica srpska), Istorija srpske državnosti (SANU), Miroslav Tohonj (Crna knjiga: patnje Srba u BiH) és a „Priština–Leposavić” intézmény a szerb kultúráért.

**SZÍNHÁZI DÍJAK** – A Versecen megtartott Vajdasági Hivatásos Színházak 51. Találkozóján a Miroslav Radonjić, Romhányi Ibi és Bogdan Ruškuc összetételű zsűri az Újvidéki Színház Nyikolaj Erdman *Az öngyilkos* (rendező László Sándor) előadását nyilvánította a legjobbnak. A gyermekelőadások kategóriájának legjobb előadása a szabadkai Gyermekszínház Szabó Palócz Attila *Mátyás király bolondja* című produkciója, melynek rendezője Rumi László, szereplője Szloboda Tibor, jelmeztervezője, Janovics Erika is díjban részesült. A találkozó díjazottjai között van Magyar Attila (Újvidéki Színház), Molnár Zoltán (Kosztolányi Dezső Színház) és Balázs Áron (Szerb Nemzeti Színház), valamint Szloboda Tibor és Verebes Ernő (szabadkai Népszínház).

## MEGALAKULT

**VAJDASÁGI KÖNYVKIADÓK ÉS KÖNYVTERJESZTŐK EGYESÜLETE** – Áprilisban megalakult a Vajdasági Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülete Újvidéken. Az egyelőre 13 alapító tagot tömörítő egyesület közgyűlésének elnökévé Bordás Győzöt, a Forum Könyvkiadó főszerkesztőjét választották.

Az egyesület célja – ahogy azt Bordás Győző a Magyar Szónak elmondta –, hogy a tartományi és a köztársasági illetékes minisztériummal közösen kidolgozzon egy olyan kritériumrendszert, amely meghatározná, melyek azok a könyvek, amelyeknek föltétlenül adómenteseknek kell lenniük, és melyek azok a kommerciális jellegűek,

amelyeket nem lehet kivonni az adófizetés alól.

Terveik között szerepel még a könyvbehozatal és -kivitel kérdésének mielőbbi rendezése is, akárcsak az itthoni könyvkereskedelemnek, a terjesztésnek a fölfejlesztése. Valamint ki szeretne dolgozni egy olyan viselkedési szabályt, amely meghatározná, hogy a könyvkiadók milyen föltételekkel adhatják a kereskedelemnek a könyvet, s a kereskedelem miként forgalmazhatja azt.

Ezenkívül szeretné beindítani a könyvtárakkal való együttműködést is.

A 13 alapító tag között csak egy nemzetiségi kiadó van, a szlovák, a petrőci Kultúra, de csatlakozási szándékát jelezte az Agapé, valamint a szabadkai Életjel és a tóthfalusi Logos is.

## RENDEZVÉNYEK

**A KIS KULTÚRÁK FENOMENOLÓGIÁJA** – Az újvidéki Multikulturális Központ és a berlini Tudományos Akadémia A kis kultúrák fenomenológiája címmel nemzetközi szimpóziumot szervezett, amelyet május ötödikén tartottak meg. A rendezvényen magyarországi, németországi, szlovákiai, romániai és hazai írók, költők, irodalomkritikusok, esszéírók, egyetemi tanárok és kiadóházak képviselői vettek részt. A szimpóziumon részt vett Carl Boethke, Csordás Gábor, Gerhardt Csejka, Karádi Éva, Losoncz Alpár, Marius Tabacu, Mircea Mihais, Németh Gábor, Pató Attila, Peter Zajec, Podmaniczky Szilárd, Radics Viktória, Stefan Chrib, Szigeti László, Végel László, Wilhelm Droste és Závada Pál.

**KÖNYVSZALON-ART EKSPÓ** – Az Újvidéki Vásárcsarnokban április 18-án nyílt meg a 7. Nemzetközi Könyvszalón és a 6. ART EKSPÓ. A kiállítást Gašo Knežević szövetségi oktatás- és művelődésügyi miniszter nyitotta meg.

A 7. Nemzetközi Könyvszalon keretein belül ezúttal 120 kiadó állította ki termékeit. A hazai, az úvidéki Matica srpska, a Forum, a Beseda, a Prometej, a Panonia, a belgrádi Bigz, a Filip Višnjić, a Narodno delo, a Savremena administracija, a Prosveta, a Službeni glasnik, a Hivatalos Lap, a Tankönyvkiadó, a Clio és számos kisebb vállalat és vállalkozó, valamint a még hazainak számító két podgoricai kiadó. Külföldi kiállítók: a horvát Školska knjiga, a boszniai Szerb Köztársaságból az Oslobođenje, s még két másik kiadó, valamint a szlovéniai Mladinska knjiga. Jelen volt még a magyarországi Nemzeti Könyvkiadó standja, a szentpétervári 16 kiadót tömörítő asszociáció, több angol nyelvű kiadói korporáció és számos oroszországi kiadóház.

A Forum Könyvkiadó standján Gerold László *Jugoszláviai magyar irodalmi lexikonát* április 19-én mutatták be.

A 6. ARTEKSPÓ-n negyven kiállító vett részt. Milan Konjović festményei mellett több művésztelepi alkotást kínáltak, köztük több jótékonsági célokat szolgált.

### VAJDASÁGI ÍRÓK EGYESÜLETE

– A Vajdasági Írók Egyesületének úvidéki székházára április 21-én visszahelyezték a régi ötnyelvű táblát. Ebből az alkalomból Aleksandar Tišma mondott beszédet. Ezt követően megtartották közgyűlésüket, amelyen Milica Mičić-Dimovskát választották meg elnöknek, az 1999. évi életműdíjat pedig átadták Szimin Bosán Magdának. Az év könyvéért járó díjat Jovan Zivlak érdemelte ki *Aurine senke* című esszékötetével. Az egyesület új tagjai között van Csányi Erzsébet kritikus.

**MÚFORDÍTÓ MŰHELY** – A Belgrádi Filológiai Kar Hungarológiai Tanszékének könyvtárában május 8-án bemutatkozott a Csuka Zoltán Műfordító Műhely. A Műhely munkájáról dr. Papp György, a Műhely Tanácsának elnöke tartott beszámolót. Annak székhelyéről, Úrményházá-

ról pedig Cseh Angéla beszélt. Ezt követően bemutatták Tóth-Glemba Klára „*Mindönki Muzslára akar menni*” c. könyvét. Az esten az úrményházi Oszlanszky Zsolt amatőr művész képkiállítását is megtekintették.

**KMV** – Április 20-án és 21-én megtartották a 34. KMV-t, a körzeti versenyeken legjobb helyezést elért középiskolások vetélkedőjét a becsei Művelődési Központban. Az ünnepi megnyitón Tari István költő, a becsei községi képviselő-testület alelnöke köszöntötte a megjelenteket, és fellépett A Prima Vista együttes. Az első napon a vers- és a prózamondók mutatkoztak be. A László Sándor színművész, akadémiai tanár, Krnács Erika előadóművész és Szabó Palócz Attila színművész összetételű bírálóbizottság értékelt a produkciókat.

Másnap délelőtt irodalmi versennyel folytatódott a 34. KMV. A bírálóbizottság tagja volt Bogdán József plébános, költő, Hózsa Éva egyetemi docens és Tóth Lívía, a Képes Ifjúság főszerkesztője.

**ÁMV** – Szabadkán megtartották a vajdasági általános iskolák második művészeti vetélkedőjét, amely során a résztvevők versírás, fogalmazás, vers-, próza- és mesemondás, illetve képzőművészeti és kézműveségi kategóriákban vetélkedtek.

## SZÍNHÁZ

**AZ EMBER TRAGÉDIÁJA** – Az Úvidéki Színház Színes Szilánkok Diákszín-pada Madách Imre *Az ember tragédiája* című darabját mutatta be április 28-án. A rendező Puskás Zoltán.

## KIÁLLÍTÁSOK

**KÖNYVILLUSZTRÁCIÓINK** – Budapesten az Országos Széchényi Könyvtárban megnyitották a Magyar könyvillusztráció Magyarország határain kívül 1918-tól napjainkig című kiállítást, amely július 2-áig

tart nyitva. Három teremben mutatják be a kárpát-medencei régióbeli illusztrációkat, ebből egyik kizárólag Vajdaságé. A kiállítás vajdasági részét Szombathy Bálint állította össze. Ebben látható illusztráció többek közt Csernik Attilától és Csernik Emesétől, Nemes Farkas Zsuzsától, Csúzi Szabó Erikától, Dudás Antaltól, Faragó Arankától, Gyurkovics Hunortól, Kontra Ferencről, Kanyó Ervintől, Andruskó Károlytól, Mezei Erzsébettől, Péter Lászlótól, Boros Györgytől, Léphaft Páltól, Németh Csabától, Penovác Endrétől, Szajkó Istvántól és Szalma Lászlótól. Három alkotó külön vitrint kapott: Hangya András, Kapitány László és Maurits Ferenc.

A kiállítás egy tanácskozással kísért rendezvénye volt, amelyre N. Kovačev Olga, szabadkai művészettörténész bibliográfiát állított össze.

Néhány éve a Vajdasági Magyar Művelődési Szövetség a Szép Magyar Könyv elnevezésű díjat is odaítélte, ezt az idén Csernik Attila érdemelte ki Bogdán József Szeder indája című kötetének illusztrálásáért.

A Széchényi Könyvtárban látható könyvek, illusztrációk augusztusban Finnországban, a hungarológiai kongresszuson is bemutatásra kerülnek.

**SZENTEK GYÜLEKEZETE** – A szabadkai Városi Múzeum képzőművészeti gyűjteményéből április 25-én nyílt meg a *Sacra conversatione* (Szentek gyülekezete) elnevezésű kiállítás, melyet Oláh Sándor, Böhm János, Jakobey Károly, Czigány Dezső, Hermann Lipót és más alkotók szakrális, mitológikus és allegorikus tematikájú képeiből állítottak össze. A tárlatot Jasna Jovanov újvidéki művészettörténész és Szentkirályi Miklós, a budapesti Szépművészeti Múzeum főrestaurátora nyitotta meg.

**MILOVAN PANIĆ** – Milovan Panić önálló kiállítása április 15-én nyílt meg a

Vajdasági képzőművészeti egyesületek szövetségének helyiségében. A pancsovai festő nagyformátumú olajfestményekkel mutatkozott be az újvidéki közönségnek.

**IGOR CVEJANOVIĆ** – Igor Cvejanović képei a péterváradai vár képzőművészeti egyesületének galériájában láthatók. A kiállítást május hatodikán nyitották meg.

## KONCERT

**ÚJVIDÉKI ZENEI ÜNNEPSÉGEK** – Április 9-étől 23-áig rendezték meg az újvidéki Zsinagógában az Újvidéki Zenei Ünnepek (NOMUS) elnevezésű hagyományos fesztivált. A hazai akadémikusok mellett szkopjei, zágrábi, ljubljanei, valamint svéd és francia művészek is bemutatkoztak.

**SZENT GYÖRGY VONÓSAI** – A svéd nagykövetség május harmadikán Szent György királyi vonósainak koncertjét szervezte meg az újvidéki Zsinagógában. A szoprán Bosiljka Jovanović volt.

Az áprilisi Krónikában megjelent Vajdasági művészek Párizsban c. hír helyesbítése:

A Párizsi Magyar Intézet „Magyar Művelődés a Kárpát-medencében” címen megrendezett programsorozatának keretén belül március 30-án került sor a „Vajdasági magyar művelődés” bemutató estére. A hagyományos program lehetőséget nyújtott Sziveri János bilingvis kötetének, Almásy Oszkár képeinek és rajzainak, valamint az Ensemble Tickmayer Formatio (magyar–szerb–francia–holland résztvevők) koncertjének bemutatkozására. A rendezvényen jelen volt Lozonc Alpár, az újvidéki és a szegedi egyetem tanára, Thomka Beáta, a pécsi egyetem tanára, Seláf Levante irodalomtörténész doktorandusz és Marc Martin fordító.



## TŐLÜNK – RÓLUNK

## TŐLÜNK

*Alföld*

Bence Erika: A város, ahol nem lehet beszélgetni (Lovas Ildikó: Meztelenül a történetben), kritika – 2001. 5.

*Bárka*

Utasi Csilla: A Borges-paradigma (Orbán János Dénes: Albert csütörtököt mond), kritika – 2001. 2.

*Eső*

Lovas Ildikó: Egy kis foci, próza – 2001. 1.

P. Nagy István: A költészet esélye (Dienes Eszter: Holdvirágzás), kritika – 2001. 1.

## ÉS

Tolnai Ottó: A pompeji filatelista XI. – 2001. április 20. (16. sz.), XII. – 2001. május 4. (18. sz.), XIII. – 2001. május 18. (20. sz.).

Végel László: Rudolf Schmitz úr Újvidéken átutazva Tišma úr tiszteletére renoválni kívánja a Dornstädter cukrászdát, esszé, 2001. május 11. (19. sz.).

*Tekintet*

Gion Nándor: Sziklás oszlopok, novella – 2001. 2–3.

*Új Forrás*

Fekete J. József: Vigasztalan világ, avagy valóság nélkül mégsem lehet élni, kritika (Kalász István: TAXI) – 2001. 5.

Szathmári István: Fanni, te drága, novella – 2001. 5.

Szűts Zoltán: Mint aki a színek közé esett, novella – 2001. 5.

*VárUcca Műhely*

Ladik Katalin: Ég patkánya, Kutya, Disznó, versek – 2001. 1.

Miodrag Pavlović: Esszék (ford. Borbély János) – 2001. 1.

Branko Maleš: Versek (ford. Orcsik Roland) – 2001. 1.

*Vigilia*

Gion Nándor: Átlósan az utcán, elbeszélés – 2001. 5.

*Világosság*

Losonczi Alpár: A nyelv- és a kultúrák közöttiség fenomenológiája – Lévitás, tanulmány (A nyelv a kortárs filozófiában) – 2001. 2–3.

## RÓLUNK

*Népszabadság*

Reményi József Tamás: Tájékpárgál, kritika (Lovas Ildikó: Via del Corso) – 2001. április 28.

*Új Forrás*

Szombathy Bálint: Hazataláni, kritika (Szathmári István: Kurdok a városban) – 2001. 5.

*VárUcca Műhely*

Brassai Zoltán: Kinek a hona az irodalom, kritika (Bozsik Péter: Vérpuding) – 2001. 1.

*Zsöllye*

Végvári Viktória: Unom a xénakat, kritika (Szabó Palócz Attila: Mátyás király bolondja, a szabadkai Gyermekszínház előadása) – 2001. 4.

*HUSZTA Rózsa összeállítása*

## A FORUM KÖNYVKIADÓ ÚJ KÖNYVEI

Gerold László: *Jugoszláviai magyar irodalmi lexikon (1918–2000)*  
Csányi Erzsébet: *Világirodalmi kontúr* (esszék, tanulmányok)  
Jung Károly: *A Pannóniai Énektől a Mária-lányokig* (néprajzi tanulmányok)  
Bordás Győző: *Ténta és repesz* (esszék, kritikák)  
Szeli István: *Emlékezések könyve* (vallomás, tanúság, számadás)  
Burány Béla: *Ünnepek, szokások, babonák II.*  
Pap József: *Nyárutó* (gyermekversek)

Előkészületben:

Fehér Ferenc–Léphaft Pál: *Újév az erdőn* (verses-rajzos gyermekkönyv)  
Faragó Kornélia: *Térirányok, távolságok* (tanulmány)  
Harkai Vass Éva: *A művészregény a XX. századi magyar irodalomban* (tanulmány)  
Bori Imre: *Ember, táj, történelem* (délvidéki olvasókönyv)  
Bence Erika: *Ibolya utca* (novellák)  
Vigh Rudolf: *Visszaverődés* (novellák)  
Kalapis Zoltán: *Lentségi arcképcsarnok* (tanulmányok)  
Fekete J. József: *Próbafüzet III.* (tanulmányok, kritikák)  
Cs. Simon István: *Monostor – 770* (helytörténet)

### HIBAIGAZÍTÓ

A Híd márciusi számában sajnálatos módon Esnagy József versei Esnagy István aláírással jelentek meg. A költő és az olvasók elnézését kéri a szerkesztőség.

## KÉRDÉSEK ÉS VÁLASZOK

- Hózsá Éva*: Expozé Mándy Iván novelláinak tipológiája és intertextuális értelmezése című doktori értekezésről (*tanulmány*) 513  
*Utasi Csaba*: Abszurdumok abszurduma (*háborús napló II.*) 521  
*Virág Gábor*: A koluti remete (*tanulmány, III., befejező rész*) 539

## KRITIKAI SZEMLE

### Könyvek

- Radics Viktória*: Az eltüntethetetlen folt (Mihajlo Pantić: *Ne mogu da se setim jedne rečenice*) 554  
*Ózer Agnes*: Lalia Gábor könyvéről (Lalia Gábor: *Gazdaságtörténeti pillanatképek Észak-Bácskából*) 559

### Színház

- Gerold László*: A Hair az Újvidéki Színházban 561

### Képzőművészet

*Forum Képzőművészeti Díj – 2000*

- Bela Duranci*: Bucka-Gányó 563  
*Csuhai István*: Maurits® 570

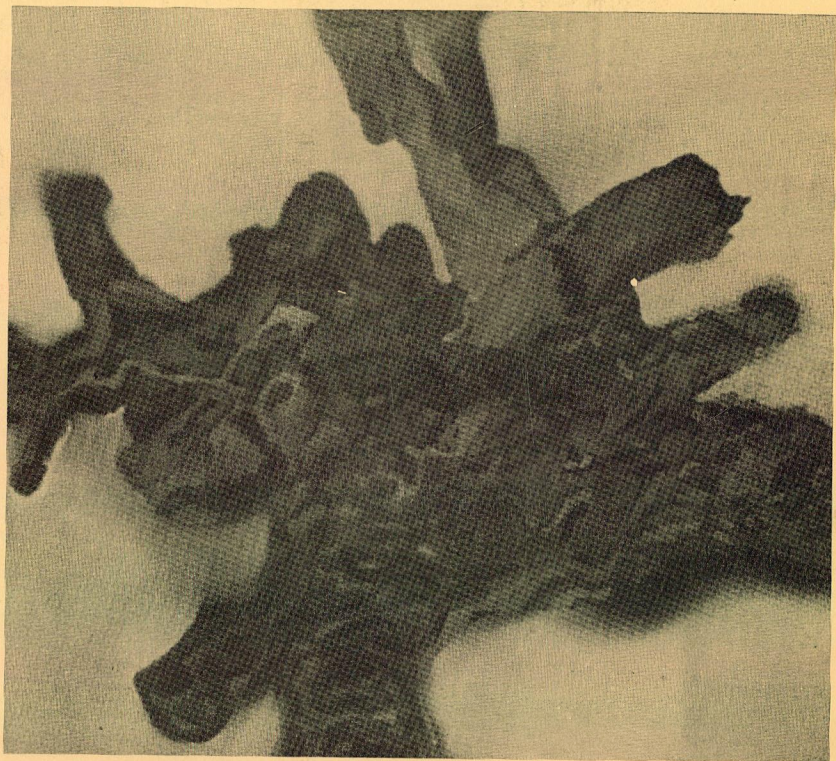
### Krónika

*Huszta Rózsa* összeállítása 571

*Számunkat a Bucka-Gányó Művésztelepen készült alkotásokkal illusztráltuk.*



E számunk megjelenését a Szerb Köztársaság Művelődési Minisztériuma, a Nyílt Társadalomért Alap, Jugoszlávia, valamint a Magyar Köztársaság Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának Kulturális Alapprogramja és az Illyés Közalapítvány támogatta



*Torok Sándor: Kánikula (1998)*

---

HÍD – irodalmi, művészeti és társadalomtudományi folyóirat. – 2001. május. Kiadja a Forum Könyvkiadó Kft. Szerkesztőség és kiadóhivatal: 21000 Novi Sad, Vojvoda Mišić u. 1., telefon: 021/57–216. e-mail: forumkk@eunet.yu – Szerkesztőségi fogadóóra csütörtökön 10-től 12 óráig. – Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. – Előfizethető a 45700–603–8–10750-es zsírószámlára; előfizetéskor kérjük feltüntetni a Híd nevét. – Előfizetési díj belföldön egy évre 480 dinár. Egyes szám ára 40, kettős szám ára 80 dinár. Külföldre és külföldön egy évre 115 DEM. – Készült a Forum Holding Nyomdájában Újvidéken. – YU ISSN 0350–9079